

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**“ARAP BAHARI” SONRASI ORTADOĞU’DA KURULAN
İTTİFAKLAR: SURİYE, YEMEN, LİBYA ÖRNEĞİ (2011-2015)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan POLAT

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

AĞUSTOS-2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ

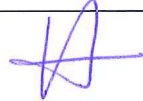
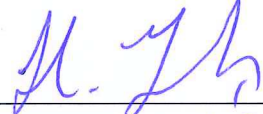

“ARAP BAHARI” SONRASI ORTADOĞU’DA KURULAN
İTTİFAKLAR: SURİYE, YEMEN, LİBYA ÖRNEĞİ (2011-2015)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan POLAT

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

“Bu tez 18./08/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

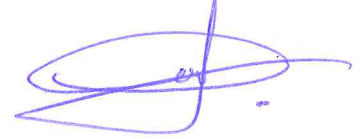
JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Kemal İNAT	KABUL	
Doc. Dr. Hasan Basri YALGIN	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Furkan POLAT

18.08.2016

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı titizlikle takip eden ve kıymetli bilgi ve birikimiyle yol gösteren danışmanım ve hocam Prof. Dr. Kemal İNAT'a tüm değerli katkı ve emekleri için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmanın sınırlarına dair yaptığımız tartışmalarla, akademik birikimime katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Esra DİL ve Doç. Dr. Ali BALCI'ya teşekkürü borç bilirim. Tezin son okumasında yardımda bulunan başta Recep Tayyip GÜRLER, Mustafa Şeyhmus KÜPELİ, İsmail AKDOĞAN, Ensar MUSLU ve Ahmet ÜÇAĞAÇ olmak üzere tüm mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak, tezin her aşamasında desteği ile yanımda olan ve bu günlere ulaşmamda haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, babama ve tüm aileme şükranlarımı sunarım.

Furkan POLAT

18.08.2016

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	v
SUMMARY	vii

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: İTTİFAKLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ	8
---	----------

1.1. İttifak Kavramının Anlamı	9
1.2.İttifakların Genel Amaçları.....	15
1.3. Devletlerin Temel Kaygıları; Güç, Çıkar, Tehdit.....	19
1.3.1. Güç Merkezli Kaygı: Güç Dengesi (Balance of Power).....	19
1.3.2. Çıkar Merkezli Kaygı: Çıkarlar Dengesi (Balance of Interests).....	22
1.3.3. Tehdit Merkezli Kaygı: Tehdit Dengesi (Balance of Threat).....	26

BÖLÜM 2: TEHDİT DENGESİ TEORİSİNİN SİSTEMİK SINIRLARI.....	32
---	-----------

2.1. Bölgesel Güç Dağılımı Olarak Çok Kutupluluğun İttifaklara Etkisi	33
2.2. Çok Kutuplu Sistemde Tehditlerle Mücadele Stratejileri	38
2.3. Çok Kutuplu Sistemde İdeolojik Dayanışma-İttifak İlişkisi	42
2.4. Ortadoğu'nun Çok Kutuplu Güç Dağılımı	44

BÖLÜM 3: TEHDİT DENGESİ PERSPEKTİFİNDEN SURİYE, YEMEN ve LİBYA KRİZİ	53
---	-----------

3.1. Tehdit Dengesi Perspektifinden Suriye Krizi.....	53
3.1.1. Suriye Krizi'nin Uluslararasılaşması: İttifaklar-Karşı İttifaklar	53
3.1.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Suriye Krizi	65
3.1.3. Tehditlerle Mücadele Stratejileri Bağlamında Suriye Krizi	71
3.1.4. İdeolojik Dayanışma ve İttifak İlişkisi Bağlamında Suriye Krizi.....	75
3.1.5. Suriye Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme	79
3.2. Tehdit Dengesi Perspektifinden Yemen Krizi.....	81
3.2.1. Yemen Krizinin Uluslararasılaşması: “Kararlılık Fırtınası” Operasyonu	82

3.2.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Yemen Krizi	88
3.2.3. Tehditle Mücadele Stratejileri Bağlamında Yemen Krizi	92
3.2.4. İdeolojik Dayanışma ve İttifak İlişkisi Bağlamında Yemen Krizi	95
3.2.5. Yemen Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme	98
3.3. Tehdit Dengesi Perspektifinden Libya Krizi	99
3.3.1. Libya Krizinin Uluslararasılaşması: İttifaklar-Karşı İttifaklar	101
3.3.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Libya Krizi	110
3.3.3. Tehditle Mücadele Stratejileri Bağlamında Libya Krizi.....	114
3.3.4. İdeolojik Dayanışma-Çatışma Bağlamında Libya Krizi.....	116
3.3.5. Libya Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme	119
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	127
ÖZGEÇMİŞ.....	151

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİP	: Adalet ve İnşa Partisi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
İDM	: İran Devrim Muhafızları
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
MGK	: Milli Genel Kongre
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
SMDK	: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TM	: Temsilciler Konseyi
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UDK	: Ulusal Diyalog Konferansı
UGİ	: Ulusal Güçler İttifakı
UGK	: Ulusal Geçiş Konseyi
UUH	: Ulusal Uzlaşı Hükümeti

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: İttifakların Tanım ve Amaç Tablosu.....	18
Tablo 2: Devlet Çıkarı = (Revizyonun Değeri) – (Statükonun Değeri).....	24
Tablo 3: Devletlerin Kaygı Tablosu.....	29
Tablo 4: Sistemik Denge Şablonu.....	35
Tablo 5: Etkileşim Fırsatları.....	36
Tablo 6: Ülkelerin 2010-2015 Arası GSMH Değerlerinin Milyar Dolar Cinsinden Karşılığı.....	49
Tablo 7: Ülkelerin Nüfus ve Askeri Personel Kıyaslaması.....	49
Tablo 8: Ülkelerin Yıllık Askeri Harcamalarının Milyar Dolar Cinsinden Karşılığı ve GSMH'ye Oranı.....	50
Tablo 9: Devletlerin Mühimmat Kıyaslaması.....	51

Tezin Başlığı: “Arap Baharı” Sonrası Ortadoğu’da Kurulan İttifaklar: Suriye, Yemen ve Libya Örneği, (2011-2015)

Tezin Yazarı: Furkan POLAT

Danışman: Prof. Dr. Kemal İNAT

Tarih: 18.08.2016

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 152 (tez)

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Soğuk Savaş döneminin rekabet alanlarından biri olan Ortadoğu, 2010 yılında sistemik bir değişime maruz kalmıştır. 25 Aralık 1991’de SSCB’nin dağılmasının ardından gerek küresel sistemi gerekse rekabet alanlarını domine eden ABD, bu tarihten itibaren Ortadoğu’ya yönelik müdahaleci bir strateji izlemiştir. Washington yönetimi 2010 yılına gelindiğinde, mevcut stratejinin doğurduğu bölgesel krizlerin maliyetlerini üstlenmekten uzak duran yeni bir stratejiyi yürürlüğe sokmuştur. Bu değişim, küresel sistemin Ortadoğu’daki devletlerin davranışlarına olan etkisini nispeten zayıflatmış ve bölgesel güç dağılımını ön plana çıkarmıştır. Aktörlerin davranışlarında belirleyici bir unsur olan güç dağılımı, Ortadoğu söz konusu olunca ikiden fazla aktörün kabaca eşit güç kapasitesini ifade eden çok kutuplu bir görünüm sergilemektedir.

Çok kutuplu bir sistemde devletlerin davranış kalıplarından biri olan ittifaklar, sistemik bir takım özellikler nedeniyle değişkenlik arz etmektedir. Bu çalışma, Ortadoğu’da 2010 yılında yaşanan sistemik değişimin bir sonucu olarak değişkenlik gösteren ittifakların arında yatan kaygının tespit edilmesini amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmanın ilk iki bölümünde ittifaklara, devletlerin davranışlarını belirleyen kaygılara, çok kutuplu sistemin devletlerin davranışlarına ve stratejilerine olan etkisine değinilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öne sürülen argümanlar Suriye, Yemen ve Libya krizi üzerinden test edilmektedir. Bu tahlil gerçekleştirilirken kullanılan kaynaklara dair içerik analizi yapılmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular ise şöyledir; Çok kutuplu sistemde devletler gayr-i resmi ittifaklar kurmaya meyillidirler. Anarşik çok kutuplu sistemde devletler kendilerini ittifaklar kurmaya iten kaygının tüm boyutlarına odaklanmaktadır. Devletler sistemik sınırların sunduğu stratejik esneklikten faydalanmaktadır. İttifakların kökeninde ideolojik dayanışma değil müşterek kaygı yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İttifaklar, Tehdit Dengesi, Çok Kutuplu Sistem, Tehdit Algısı

Title of the Thesis: Alliances Established in the Aftermath of the “Arab Spring” in the Middle East: The Case of Syria, Yemen, Libya, (2011-2015)	
Author: Furkan POLAT	Supervisor: Professor Kemal İNAT
Date: 18.08.2016	Nu. of pages: viii (pre text) + 152 (main body)
Department: Middle East Studies	Subfield: Middle East Studies
<p>The middle east which was one of rivalry areas during the cold war has been exposed to a systemic change. Following the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) on December 25, 1991 the United States which started to dominate both global system and rivalry areas, has followed an interventionist strategy in the Middle East since then. When it comes to the year 2010, the Washington administration has promulgated a new strategy which requires keeping away from undertaking the costs of the current regional crisis caused by long standing US strategy. This change, has relatively weakened the global system effect on the regional states behaviours and brought the regional power distribution to the fore. When it comes to the Middle East, power distribution which is determining factor in behaviour of actors displays a multipolar outlook which express roughly equal power capacity of more than two actors.</p> <p>The alliances which is one of the states' behavior patterns in a multipolar system poses instability because of a number of systemic features. This study intends to detect the concerns behind the alliances which varying as a result of systemic changes took place in the Middle East in 2010. To accomplish this goal, the alliances, concerns that determine behaviour of the states and effects of the multipolar system on the states' behavior and strategies are discussed in the first two parts of the study. In the third part of the study the arguments that asserted are being tested through the crisis in Syria, Yemen and Libya. When performing this assay content analysis is performed regarding the sources which were benefited from. The findings obtained from the result of the analysis are as follows; states in the multipolar system tend to establish informal alliances. In an anarchic multipolar system states focus on all dimensions of the anxiety that pushes them to establish alliances. States benefit from the strategic flexibility offered by the systemic limits. It is not the ideologic solidarity which lies at the bottom of alliances, but it is the common concern which paves the way for alliances formation.</p>	
Key Words: Alliances, Balance of Threat, Multipolar System, Threat Perception	

GİRİŞ

25 Aralık 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile SSCB arasındaki güç mücadelesini ifade eden Soğuk Savaş’ı sona erdirmekle kalmamış aynı zamanda bu rekabetin yaşandığı iki kutuplu küresel sistemdeki güç dağılımını dönüşüme uğratmıştır. Bu sistemik değişim, ABD’nin dengelenemez üstünlüğünün kabul edildiği ve Soğuk Savaş döneminin rekabet alanlarının ABD tarafından domine edildiği tek kutuplu güç dağılımına evrilmiştir. Devletler üstü bir otoriteden yoksun anarşik sistemde ABD’nin güç dağılımındaki eşsiz konumu, onun davranışlarını sistemdeki diğer devletlerin davranışlarını etkileyen sistemik bir unsura dönüştürmüştür. Başka bir ifade ile Washington’da alınan değişken dış politika kararları, ABD’nin sistem içindeki nispi pozisyonu nedeniyle pek çok bölgedeki ilişki kalıplarına ve bunun ardında yatan algılara şekil vermiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ABD’yi sadece küresel sistemdeki güç dağılımında baskın güç statüsüne yükseltmekle birlikte bu dönemde iki kutup arasında güç mücadelesinin verildiği bölgelerin hegemon gücü kılmıştır. Bu bölgelerden biri olan Ortadoğu’da ABD’nin askeri varlığı, Körfez savaşı, Afganistan savaşı ve 2003 Irak işgali gibi müdahalelerle kendini hissettirirken bölgesel güçler arasındaki rekabeti de sıfırlayıcı bir etki doğurmuştur. Soğuk Savaş sonrası bölgeye yönelik stratejisini müdahaleci bir yaklaşım üzerine temellendiren Washington, 2010 yılına gelindiğinde bu stratejinin doğurduğu maliyetlerden kurtulma kararı alarak yeni bir stratejiyi devreye sokmuştur.¹ Bu strateji değişikliği, devlet davranışlarının altında yatan kaygıyı, güç ve güvenlik maksimizasyonu üzerinden okuyan realist paradigma içerisinde iki farklı kavram üzerinden tartışılmıştır.

Bunlardan ilki, ABD’nin 2010 yılından itibaren Ortadoğu’daki askeri varlığını kademeli olarak azaltmasına ve kendine rakip olacak bir bölgesel hegemonun bölge ülkeleri tarafından dengeleneceği ön görüşüne dayanan “kıyıdan dengeleme” (Offshore Balancing) stratejisidir.² Bu kavram üzerinden ABD’nin değişen Ortadoğu politikasını

¹ “Başkan Obama’nın, Afganistan ve Pakistan’daki Durumun Geleceğine Dair Konuşması”, **ABD Diplomatik Temsilcilikler-Türkiye**, 1 Aralık 2009, http://turkish.turkey.usembassy.gov/konusma_120109.html, (10 Temmuz 2016).

² John J. Mearsheimer, “A Return to Offshore Balancing”, **Newsweek**, 31 Aralık 2008, <http://europe.newsweek.com/return-offshore-balancing-82925?rm=eu>, (10 Temmuz 2016), John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, “The Case for Offshore Balancing”, **Foreign Affairs**, 13 Haziran 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>, (10 Temmuz 2016).

okuyanlar, genel itibariyle 2003 Irak işgalinin ağır faturasından ve bölgede artan terör sorununun doğrudan kendisini hedef almasından kaçınması gerektiğine vurgu yaparak karadaki birliklerin çekilmesiyle bu maliyetlerin azalacağını savunmaktadır. Bu sınırlı çekilmenin bölgede oluşturacağı güç boşluğunun bölgesel aktörlerin birbirlerini dengeleyeceği bir güç dağılımına dönüştürülmesini savunan bu yaklaşım, ABD'nin deniz ve hava kuvvetleriyle denge kurucu bir rol üstlenmesi ve olası bir müdahalenin bölgesel hegemon olma tahayyülüne sahip bir devletin rakiplerine karşı dengelenemez bir üstünlük elde etmesi durumunda gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³ Kıyıda dengeleme stratejisi üzerinden Washington yönetiminin Ortadoğu politikasını okuyanlar her ne kadar olası bir müdahaleninin sınırlı ölçekteki askeri varlık aracılığıyla gerçekleştirileceğini iddia etseler de ABD'nin arzuladığı dengeyi sağlamada “ulusaşırı nüfuz etme” (Transnational Penetration) gibi askeri seçenekler dışındaki bir takım opsiyonları da devreye soktuğu söylenebilir. Washington'un 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbeye sessiz kalması⁴ ve Türkiye'deki Gezi Parkı olaylarını destekleyici bir tutum sergilemesi⁵ olası bir bölgesel hegemonun çıkışını engellemek amacıyla bölgesel aktörler arasında dengenin kurulmasını amaçlayan yaklaşımın çıktıları olarak ifade edilebilir.

İkincisi ise ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığını, bölgesel aktörler arasındaki klasik güvenlik ikilemlerini sona erdiren ve hegemonik istikrar sağlayan bir garantör olarak görmekte ve çekilme kararını bölgede son dönemlerde karşılaşılan kriz alanlarının doğuşunda bir milat olarak tanımlamaktadır.⁶ Bu strateji değişikliğinin ardındaki gerekçeleri müdahaleci dış politikanın sebep olduğu yüksek maliyetlere ve prestij kaybına bağlayan ikinci yaklaşım, yeni stratejiyi izolasyonizm kavramıyla açıklamaktadır. ABD'nin kademeli bir şekilde bölgedeki askeri varlığına son verme kararı almasını ve bölgesel güvenliği riske eden tehditlerle mücadelenin maliyetlerini bölgesel aktörlere yüklemesini izolasyoncu dış politikanın somut verileri olarak

³ Christopher Layne, “The (Almost) Triumph of Offshore Balancing”, **The National Interest**, 27 Ocak 2012, <http://nationalinterest.org/commentary/almost-triumph-offshore-balancing-6405>, (10 Temmuz 2016).

⁴ Mohamed Elmenshawy, “Egypt and the Obama Administration”, **Middle East Institute**, 26 Kasım 2014, <http://www.mei.edu/content/article/egypt-and-obama-administration>, (10 Temmuz 2016).

⁵ Kadir Üstün, “5 SORU: Gezi Parkı Protestolarının ABD Yansımaları”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, 8 Temmuz 2013, <http://setav.org/tr/5-soru-gezi-parki-protestolarinin-abd-yansimalari/yorum/6891>, (10 Temmuz 2016).

⁶ Hasan Basri Yalçın, “ABD, Suriye’de PKK Devleti Kuruyor”, **Star**, 27 Haziran 2016, <http://haber.star.com.tr/yazar/suriyede-amerikaya-bagliliktan-cikmaliyiz-diyen-dr-hasan-basri-yalcin-uyariyor/yazi-1121292>, (10 Temmuz 2016). Bu bilgiler Fadime Özkan'ın gerçekleştirmiş olduğu mülakattan alınmıştır.

görmektedir.⁷ Yeni stratejinin bölgedeki güç dengelerini alt üst ettiğini öne süren bu yaklaşım, gerek Ortadoğu'da meydana gelen değişim taleplerini gerekse bu talepler üzerinden bölgesel aktörler arasındaki mücadeleyi bölgesel hegemon olan ABD'nin strateji değişikliğine bağlamaktadır.⁸

Aralarındaki kavramsal farklılığa rağmen esasen her iki yaklaşımın da değişimin temel parametrelerini oluşturan iki farklı realite konusunda mutabık kaldığı söylenebilir. Bunlardan ilki, ABD'nin tekrar bir stratejik değişime gidene kadar bölgede meydana gelen krizlere müdahil olmayacağı ve bunların doğurduğu maliyetleri yerel aktörlere yükleyeceğidir. İkincisi ise bu stratejinin bölgedeki mevcut güç dağılımında köklü bir değişimi beraberinde getireceği ve bölgesel sistemi devlet davranışlarının belirlenmesinde daha fazla ön plana çıkaracağıdır. Başka bir ifade ile Ortadoğu'daki yeni kriz alanları ve bu krizlere yönelik devlet davranışları küresel sistemden nispeten bağımsız bir şekilde bölgesel sistemin sınırları içerisinde cereyan edecektir.

Devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından en etkili unsur olan askeri kapasite ve bu kapasitenin sürekliliğini sağlayan sosyo-ekonomik veriler incelemeye tabi tutulduğunda Ortadoğu'daki mevcut güç dağılımının çok kutuplu bir görüntü sergilediği söylenebilir. Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail arasında bölgedeki toplam güç kapasitesinin kabaca eşit dağılımı sistemin çok kutuplu olarak nitelendirilmesinde belirleyici bir etkidir. ABD'nin bölgeye yönelik izlediği stratejinin oluşturduğu güç boşluğu bu aktörler arasındaki güç dağılımı tarafından doldurulmaktadır. Bu aktörlerin dışında zaman zaman bölgesel krizlere müdahil olan Rusya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler her ne kadar bölgesel aktörlere oranla daha fazla güç kapasitesine sahip olsalar da bu kapasitelerinin kriz alanlarını tümüyle domine edebilecek seviyede olmaması nedeniyle bölgesel güç dağılımında değişim meydana getirememektedirler.

Bir sistemde gücün ikiden fazla aktör arasında yaklaşık olarak eşit dağılımı, o sistemdeki devletlerin davranışlarında belirleyici olan bir takım özellikler var etmektedir. Bunlar sırasıyla; dost-düşman ayrımındaki belirsizliğin artması, ikili ilişkilerin esneklik kazanması, niyet ve kapasitelerin yanlış hesaplanma riskinin çoğalması ve aktörler arası çatışma olasılığının yüksek olmasıdır. ABD'nin bölge

⁷ Hasan Basri Yalçın, "Ortadoğu'da Yeni Durum ve Türkiye'nin Dış Politika Stratejisi", s. 15-18. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2013**, Ankara SETA Yayınları, 2014.

⁸ Yalçın, "Ortadoğu'da Yeni Durum ve Türkiye'nin Dış Politika Stratejisi", s. 23.

stratejisiyle ön plana çıkan ve bölgedeki mevcut güç dağılımının sonucunda şekillenen bu sistemik özellikler, Ortadoğu’da “Arap Baharı” adı verilen devrim hareketlerinin meydana getirdiği Suriye, Yemen ve Libya gibi kriz alanlarına yönelik devletlerin davranış kalıplarını belirlemektedir. Bu davranış kalıplarından biri olan ittifaklar, krizlerin ortaya çıkışıyla birlikte devletler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Fakat bu tercih, farklılaşan kriz bölgesine göre değişkenlik arz eden ittifaklar şeklinde kendini göstermektedir. Örneğin, Yemen krizi söz konusu olduğunda aynı blokta yer alan Mısır, BAE ve Katar gibi ülkeler, Libya krizinde farklı bir yaklaşım sergilemekte ve birbiriyle mücadele eden iki ayrı ittifakta yer almaktadırlar. Benzer şekilde Suriye krizine yönelik Türkiye ve Katar ile ittifak kuran Suudi Arabistan, Libya krizi gündeme geldiğinde bu iki devletten farklı bir duruş sergilemektedir.

Araştırma Sorusu

Suriye, Yemen ve Libya krizlerinin meydana gelmesiyle birlikte 2011-2015 yılları arasında Ortadoğu’da kurulan ittifaklara odaklanan bu çalışma, “devletlerin davranış kalıplarından biri olan ittifakların ardında yatan kaygı nedir?” sorusuna cevap aramak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu soru ittifakları değişken kılan sistemik unsurların dışında devletlerin davranışlarının anlamlandırılması açısından önem arz ettiği için cevaplandırılması gerekmektedir. Buradan hareketle üç bölümden oluşan çalışmanın ilk iki bölümünde bu temel sorunun cevabına ulaşmak amacıyla daha spesifik alt sorulara cevap aranmıştır. Bunlardan ilk bölümde ele alınanlar; “İttifak kavramının anlamı nedir?”, “Devletlerin ittifaklara katılımındaki temel amaçları nelerdir?” ve “Devletleri ittifaklar kurmaya iten kaygılara dair öne sürülen temel yaklaşımlar nelerdir?”. İlk bölümde ele alınan bu sorularla genel bir kavramsal ve kuramsal çerçeve çizildikten sonra ikinci bölümde Ortadoğu’daki mevcut güç dağılımı dikkate alınarak, “Çok kutuplu sistemin genel özellikleri ve bu sistemin ittifaklara olan etkileri nelerdir?”, “Çok kutuplu sistemde bir aktörün ittifakları ortaya çıkaran kaygıyla mücadelede izleyebileceği stratejiler nelerdir?”, ve “Sistemik bir faktör olmayan ideolojinin devletlerin ittifak tercihlerindeki yeri nedir?” sorularına cevap aranmıştır.

Amaç ve Argümanlar

Bu çalışmada yukarıda ifade edilen sorulardan hareketle sistemik bir değişimin yaşandığı Ortadoğu’da aktörler tarafından sıklıkla tercih edilen ve değişkenliğiyle ön plana çıkan bir davranış kalıbı olarak ittifakların ardında yatan kaygının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için yapılan araştırma sürecinin ışığında ittifaklara dair şu dört argüman öne sürülebilir. Birincisi, çok kutuplu sistemde devletler yasal kodifikasyonlara dayalı ittifaklar kurmaktan ziyade gayr-i resmi ittifaklar kurmaya meyillidirler. Bu yatkinlik sistemin aktörlere sunduğu tercih zenginliğinden kaynaklanmakta ve ittifakların oluşumunda belirleyici olan kaygının giderilmesi konusunda devletlerin elini güçlendirmektedir. İkincisi, anarşik çok kutuplu bir sistemde devletler, onları ittifaklar kurmaya iten kaygının tüm boyutlarına odaklanmaktadır. Başka bir ifade ile devletleri harekete geçiren kaygı sadece sistem içindeki rakiplerinin sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasite değil aynı zamanda bu kapasitenin ardında yatan saldırgan niyetler ve coğrafi yakınlıktır. Üçüncüsü, devletler sistemdeki güç dağılımının etkisiyle kaygılarının giderilmesi noktasında gerek onları ittifaklara dâhil eden gerekse ittifak dışı kalmalarına yol açan stratejik opsiyonlara sahiptirler. Dördüncüsü, devletler ittifaklara katılımı gerektiren stratejiyi izlerken ideolojik dayanışma unsurlarından ziyade müşterek kaygıya göre hareket etmektedirler. Bu kaygı anarşik sistemde devletlerin en ulvi amacı olan varlığını sürdürmeye yönelik tehditlerden kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın Önemi ve Katkısı

ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik strateji değişikliği, küresel sistemde sahip olduğu statüyü belirleyen güç kapasitesi nedeniyle bölgesel gelişmeleri doğrudan etkilemiştir. Bu değişimin bölgeye olan yansımaları ise Suriye, Yemen ve Libya üzerinden rekabeti artırıcı gelişmeler meydana getirmiştir. Zamanla her aktör için çeşitli tehditler üreten bu kriz alanları aktör davranışlarının sistemik sınırlar içerisinde değişime uğramasına yol açmıştır. Bu davranışlardan en fazla gündeme gelen ittifaklar, değişkenliği ile dikkat çekmektedir. Bu çalışma söz konusu değişkenliğin ardında yatan sebepleri bölgesel güç dağılımını öne çıkararak ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın literatüre olan katkısı ise temel referans kaynağı olan Stephen M. Walt’un “tehdit dengesi” perspektifinin çok kutuplu bir güç dağılımında yürütülen ittifak ilişkileri

üzerinden sınanması ve Walt'u diğer ittifak teorisyenlerinden farklılaştıran ve ortak askeri tatbikat ve sözlü güvencelere dayanan gayr-i resmi ittifak kavramını, dış politika çıktılarının analizi kapsamında genişletmesidir.

Araştırmanın Metodolojisi ve Kapsamı

Bu çalışma en genel ifade ile devletleri ittifaklar kurmaya sevk eden kaygının müşterek tehdit algıları olduğunu öne sürmektedir. Bu iddia ise günümüz Ortadoğu'sunda en önemli kriz alanları olan Suriye, Yemen ve Libya üzerinden kurulan ittifaklar incelenerek sınanmaktadır. Bölge olarak Ortadoğu'nun seçilmesinin iki farklı nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, küresel sistemin baskın gücü ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik 2010 yılı itibariyle strateji değişikliğine gitmesidir. Bu stratejik değişimi sabit bir veri olarak ele alan çalışma, değişim sonrası devletlerin ön plana çıkan davranış kalıplarından biri olan ittifaklara değinmektedir. İkincisi, çalışma kapsamında ortaya konan argümanların Ortadoğu'nun kendine has toplumsal yapısında ve mevcut güç dağılımında sınanabilir olmasıdır. Çok kutuplu güç dağılımının ittifakları teşvik edici ortam sunması, Ortadoğu'nun farklı rejimleri, kültürleri, mezhepleri ve dinleri bünyesinde barındırması ve hâlihazırda bu bölgede rekabet alanlarının varlığını sürdürmesi, öne sürülen argümanların test edilmesine imkân tanımaktadır. Öte yandan bu sınama gerçekleştirilirken bilgi kaynağı olarak konuya ilişkin akademik metinlerden, karar alıcıların açıklamalarından, bölgede yaşananlara dair kaleme alınan yorum yazılarından içerik analizi yöntemiyle yararlanılmaktadır.

“Arap Baharı” sonrası Ortadoğu'da kurulan ittifakları konu alan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde ittifaklara dair önemli eserler sunan teorisyenler ışığında kavramsal bir tartışmaya yer verilerek inceleme yapılacak konu sınırlandırılması sağlanmaktadır. Genel itibariyle literatürde “iki ya da daha fazla devlet arasında askeri konuları içeren ve müşterek tehdit veya çıkarlar kapsamında kurulan resmi işbirlikleri” şeklinde tanımlanan ittifak kavramı konusunda teorisyenler arasında ortak bir kanı olmakla birlikte bu çalışmada Walt'un tanımı referans alınmaktadır. Zira Walt, sözlü güvenceler ve askeri tatbikatları içeren ve yazılı bir metne dayanmayan gayr-i resmi işbirliklerini de ittifak kavramına dahil etmektedir. İlk bölümde kavramın kendisine dair tartışmalara değinildikten sonra ittifakların kökenine dair realist paradigma içindeki görüş ayrılıkları ele alınmaktadır. Devletleri harekete geçiren üç

kaygı (güç, çıkar, tehdit) üzerinden yapılan tartışmalardan yine Walt'un tehdit merkezli kaygı perspektifi sistemik gerekçelerle ön plana çıkarılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kavramsal çerçeveden hareketle incelenecek örnek olayların sistemik kapsamına değinilmektedir. Başka bir ifade ile güç dağılımının devlet davranışlarındaki belirleyici etkisi ilk olarak kuramsal düzlemde alternatifleriyle ele alınmakta ve ardından Ortadoğu'nun bölgesel güç dağılımı, ittifaklara katılan devlet üzerinden resmedilmektedir. Başlangıçta çok kutuplu sistemin temel özellikleri ve bu özelliklerin ittifaklara olan etkisi ön plana çıkarılmaktadır. Buna ilaveten gücün ikiden fazla aktör arasında kabaca eşit dağıldığı bir sistemde devletlerin tehditle mücadelede izleyebilecekleri dış politika stratejilerine ve tehdit merkezli kaygıya alternatif olarak gündeme getirilen ideolojik dayanışma-ittifak ilişkisine sistemik sınırlar içerisinde değinilmektedir. Son bölümde ise kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilirken öne sürülen argümanların sınırdığı örnek olaylar irdelenmektedir. Suriye, Yemen ve Libya krizlerinin oluşturduğu tehditler kapsamında kurulan ittifakların oluşum süreçleri, ittifaklara katılan devletlerin tehdit algılarının boyutları, bu devletlerin tehditlerle mücadelede izledikleri stratejiler ve ittifakların kuruluşunda ideolojinin etkisi her bir örnek olay başlığı altında incelenmektedir.

BÖLÜM 1: İTTİFAKLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ

Ortak amaçlar çerçevesinde müşterek hareket eden devletler tarihi, dünya siyasi tarihinde önemli bir yer edinmektedir. Eski çağlardan günümüze devletlerin sıkça başvurduğu bir strateji olarak ittifakların varlığı, modern dönem teorisyenlerini bu alanda çalışmalar yapmaya teşvik etmiştir. Peloponez Savaşı, Avrupa Uyumu, I. ve II. Dünya Savaşı ve Arap-İsrail savaşları gibi pek çok çatışma ve mücadele, tarihsel süreç içerisinde devletlerin ittifak kurmaya olan eğilimlerini kanıtlamakla birlikte ittifak stratejisi alanında yapılan çalışmalara referans olmuştur. Teorisyenler tarafından çatışma ve mücadele bağlamında ele alınan ittifak kavramı, kapsam açısından ortak bir paydanın oluşmasına vesile olsa da üzerinde durulan örnek olayların farklılığından mütevellit bir takım nüanslar içermektedir. Bu nüanslar devletlerin ittifak oluşturmasındaki amaçların ve kaygıların teorisyenler tarafından farklı okunmasına ve kapsamlı kavramsal tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünün amacı teorisyenler arasındaki kavramsal tartışmalara değinerek genel bir kavram çerçevesi çizmektir. Bu amaç gerçekleştirilirken günümüz Ortadoğu'sunda var olan değişken ittifakları anlamlandırmaya yardımcı olacak Walt'un yaklaşımı ön plana çıkarılacaktır. Bu noktadan hareketle bölüm boyunca şu sorulara cevap aranacaktır: İttifak kavramı ne anlama gelmektedir? Devletlerin ittifak kurmadaki temel amaçları nelerdir? Devletleri ittifak kurmaya iten kaygılara dair realist paradigmanda ortaya konan temel yaklaşımlar nelerdir? İlk soru cevaplandırılırken başta Stephen Walt olmak üzere diğer teorisyenlerin tanımlarına yer verilerek Walt'u diğerlerinden ayıran temel noktaların ve Walt'un kavramının referans alınmasına neden olan gerekçelerin üzerinde durulacaktır. İkinci soru yine önde gelen teorisyenler ışığında devletleri ittifak kurmaya iten nedenlerden, bir başka ifade ile devletlerin amaçlarından hareketle cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu soruya cevap ararken Walt'un genel amaçlar konusundaki görüşlerine yer verilerek onu diğer teorisyenlerle benzer ya da farklı kılan noktalara değinilecektir. Son soruya cevap aranırken ise daha spesifik bir alana indirgenen yaklaşımlar irdelenecek ve bunlar arasındaki farklılıklara değinilerek Walt'un yaklaşımının benimsenmesinin nedenleri üzerinde durulacaktır.

1.1. İttifak Kavramının Anlamı

Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası örgütlerin ve kurumların kademeli olarak yaygınlaşması, savaş öncesi uluslararası işbirliklerinin varlığı da göz önüne alınarak ittifak kavramının tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur. Devletlerin çatışma ve kriz dönemlerinde başvurdukları bir strateji olarak ittifakları, barış dönemlerinde varlığını sürdüren işbirliklerinden ayırt etmek teorisyenlerin üzerinde durduğu temel kavramsal tartışma olarak ifade edilebilir. Alana katkı sağlayan isimler genel olarak yapmış oldukları tanımlarda müşterek düşman, müşterek çıkar, güvenlik ve askeri anlaşma gibi uluslararası çatışmayı ve rekabeti vurgulayan kavramları kullansalar da üzerinde durdukları örnek olayların da etkisiyle birbirlerinden farklı tanımlar ortaya koymuşlardır.

Uluslararası ittifaklar üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Bruce M. Russett ittifak kavramını askeri güç kullanma koşullarıyla ilgilenen sınırlı sayıdaki devlet arasında gerçekleştirilen resmi anlaşmalar olarak tanımlamaktadır.⁹ Russett yaptığı tanımlamayla gerek askeri konular dışındaki gerekse gayr-i resmi işbirliklerini ittifak kavramı dışında tutmaktadır. Kullandığı kavramda sınırlı sayıda devlet ifadesine vurgu yapan Russett bunun gerekçesini ittifakları kolektif güvenlik anlaşmalarından ayırmakla açıklamaktadır.¹⁰

Russett'e benzer bir tanım ortaya koyan Glenn H. Snyder ise ittifakları açık bir metne dayalı askeri anlaşma neticesinde gerçekleştirilen işbirlikleri olarak tanımlamaktadır. Snyder ittifakları meydana getirebilecek aktörlerin yalnızca devletler olabileceğinin altını çizerek sosyal, kültürel ve ekonomik konular bağlamında gerçekleştirilen işbirliklerini ittifak olarak kabul etmemektedir.¹¹ İttifakların askeri konuları kapsadığını belirten Snyder'e göre ittifakları diğer işbirliklerinden ayıran en önemli özellik ortak düşman tarafından tehdit edilen iki devletin düşmanı engellemek adına müşterek çıkar doğrultusunda hareket etmesidir.¹² Snyder yapmış olduğu tanımda ittifakların en önemli unsurlarından birini onların açık bir metne dayandırılması olarak belirtmekte ve bunun

⁹ Bruce M. Russett, An Empirical Typology of International Military Alliances, **Midwest Journal of Political Science**, Cilt. 15, No. 2, (Mayıs 1971), s. 262-263.

¹⁰ Russett, s. 262-263.

¹¹ Glenn H. Snyder, **Alliance Politics**, Ithaca: Cornell University Press, 1997, s. 4.

¹² Snyder, s. 6-7.

nedenini ise açık metnin ittifaklara spesifik unsurlar ve yasallık katmanının yanı sıra taraflara da ahlaki sorumluluklar yükleyeceği öngörüsüyle açıklamaktadır.¹³

Snyder gibi müşterek tehdit üzerinden tanımlama yapan bir diğer isim ise Kalevi J. Holsti'dir. Genel olarak ittifak stratejilerinde müşterek tehdit algısının belirleyici olduğunu iddia eden Holsti'ye göre daimi diplomatik koalisyon ya da askeri ittifaklar kurmak için çaba sarf eden devletler, kendi kapasitelerini mobilize ederek hedeflerini kendi başlarına gerçekleştirebileceklerine, kendi çıkarlarını savunabileceklerine ya da tehdit algıladıkları devletleri caydırabileceklerine inanmazlar. Bu nedenle benzer problemlere veya ortak çıkarlara sahip oldukları devletlerle anlaşma yolunu tercih ederler.¹⁴

Müşterek çıkar ve tehdit kavramları üzerinden ayrıntılı bir ittifak tanımı yapan bir diğer isim ise Julian R. Friedman'dır. İttifakların basit anlamıyla iki ya da daha fazla devlet arasındaki ilişki anlamına geldiğini belirten Friedman'a göre bu ilişki müşterek problemler hakkında belirli bir süre diğeriyle işbirliği yapma, uluslararası ilişkilere katılımında kapasiteleri bir araya getirme, ulusal çıkarlar bağlamında birlikte hareket etme ve üyeler arasında yardımlaşma gibi temel unsurları içinde barındırmalıdır. İttifakları diğer uluslararası dayanışmalardan (entegrasyon, ekonomik işbirliği, çok uluslu topluluklar) ayıran bir takım özelliklerin olduğunu öne süren Friedman bu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır;

- Mevcut veya müstakbel düşman varlığı,
- Askeri taahhütlerin ve savaş riskinin bulunması,
- Statükonun korunması veya toprak, nüfus, stratejik kaynaklar gibi kapasite artırımını kapsayan müşterek çıkarların varlığı.¹⁵

Friedman, Snyder, Holsti ve Russett gibi teorisyenler ittifakları genel olarak müşterek çıkar ve müşterek düşman kavramları üzerinden tanımlamışlar ve devletlerin ortak bir politika izlemelerini bu kavramlara bağlamışlardır. İttifakları bu teorisyenlerden farklı

¹³ Snyder, s. 8.

¹⁴ Kalevi J. Holsti, "Diplomatic Coalitions and Military Alliances" s. 93-94, Julian R. Friedman, Christopher Bladen, Steven Rosen (ed), **Alliance in International Politics**, Boston: Allyn and Bacon, 1970.

¹⁵ Julian R. Friedman, "Alliance in International Politics" s. 4-5, Julian R. Friedman, Christopher Bladen, Steven Rosen (ed.), **Alliance in International Politics**, Boston: Allyn and Bacon, 1970.

olarak ele alan Hans J. Morgenthau ise *Politics Among Nations* adlı eserinde ittifakları güç mücadelesinin bir aracı ve önemli bir fonksiyonu olarak değerlendirmektedir. Bu önemi birbirleriyle mücadele eden iki devlet örneği üzerinden açıklayan Morgenthau'ya göre bu devletler nispi güçlerini korumak ve artırmak için üç farklı seçeneğe sahiptirler. Birinci seçenek, bu devletlerin kendi güç kapasitelerini artırmalarıdır. İkinci seçenek, kendi güçleriyle diğer devletlerin güçlerini birleştirmeleridir. Üçüncü seçenek ise düşmanın diğer devletlerden güç devşirmesine engel olmalarıdır. Morgenthau'ya göre ilk seçenek devletleri silahlanma yarışına iterken diğer seçenekler devletleri ittifak kurmaya yönlendirecektir.¹⁶ Dolayısıyla ittifaklar birbirleriyle güç mücadelesi içerisinde bulunan devletlerin nispeten güçlü olan devlete karşı oluşturdukları bir denge mekanizmasıdır. Russett ve Snyder gibi yasal kodifikasyonları ittifakların oluşumunda önemli gören Morgenthau, müşterek çıkarların bu kodifikasyonlar içerisinde yer alması gerektiğini belirtmektedir.¹⁷

Stephen M. Walt da Friedman, Holsti, Snyder ve Russett gibi benzer kavramlar üzerinden ittifak kavramının tanımını yapmaktadır. Walt'a göre ittifak kavramı, iki ya da daha fazla devlet arasında meydana gelen ve güvenlik konuları ile ilgili resmi veya gayr-i resmi taahhütler içeren işbirliği anlamına gelmektedir. Walt'a göre bir ittifakın oluşabilmesi için belirli koşullar altında devletlerin karşılıklı askeri desteğini içinde barındıran taahhütlerin mevcut olması ve bu taahhüt ve koşulların ya yazılı metne dayanan resmi anlaşmalarda ya da gizli, sözlü ve geçici olarak adlandırılan gayr-i resmi anlaşmalarda yer alması gerekmektedir.¹⁸

İttifak kavramının tanımlanmasında farklı bir yaklaşıma sahip olan Walt yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz Morgenthau, Russett ve Snyder gibi isimlerden gayr-i resmi ittifaklar konusunda ayrı düşmektedir. Bu isimler yasallık, netlik ve sorumluluk sağlayacağı gerekçesiyle resmi anlaşmaları ittifakların önemli bir parçası olarak görmekteyken Walt gayri resmi anlaşmaların ittifakları mevcut kılmada yetersiz kalmayacağını aksine onları işlevsel yönden güçlendireceğini savunmaktadır. Walt'a

¹⁶ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York: McGraw-Hill, 1993, s. 197.

¹⁷ Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, s. 197.

¹⁸ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", **Survival: Global Politics and Strategy**, Cilt. 39, No. 1, 1997, s. 157.

göre gayr-i resmi ittifaklarda bazen devletler müttefiklerine daha fazla yardım ederken resmi ittifaklarda ise taahhüt derecesine göre destekte bulunmaktadır.¹⁹

Walt'un ittifaklar bağlamında üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta ise ittifakları diğer güvenlik anlaşmalarından ayıran temel özelliklerdir. Güvenlik kaygısının tek başına ittifak kavramını ifade etmeyeceğinin altını çizen Walt, ittifakları güvenlik anlaşmalarından ayıran en önemli özellik olarak karşılıklı savunma taahhütleri içermesini göstermektedir. Benzer şekilde ittifaklar kolektif güvenlik anlaşmalarından, dışarıdan gelecek saldırıya karşı harekete geçmeyi vaat etmesi nedeniyle farklılık arz etmektedir. Oysa kolektif güvenlik kapsayıcı bir teşekkül olup saldırı üyeler içinden olsa dahi saldırıya karşı müşterek bir tepkiyi ifade etmektedir.²⁰

Friedman, Snyder, Holsti ve Russett ittifaklara müşterek çıkar ve tehdit perspektifinden yaklaşırken Morgenthau daha farklı bir noktada durarak ittifakları güç mücadelesinin bir aracı olarak değerlendirmektedir. Bu isimlerin tanımlarındaki sınırlamayı Walt gayr-i resmi anlaşmalar kavramıyla genişletmiştir. Walt'a göre ittifakı oluşturacak olan anlaşma gizli mutabakatlara dayandırılabilir gibi sözlü güvenceler ve ortak askeri tatbikat gibi somut işbirliklerine de dayandırılabilir.²¹

Walt'un gayr-i resmiyet kavramı ittifakların esnekliğine ve işlevselliğine vurgu yapması açısından onu diğer isimlerden ayırsa da içerik açısından belirsizlikler taşımaktadır. Gayr-i resmi anlaşmalara herhangi iki devlet arasındaki gizli mutabakatların dâhil edilmesi uluslararası kamuoyu tarafından o ittifakın bilinmemesi sonucunu doğurmakta ve bu alanda yapılan çalışmaların referans kaynaklarında o anlaşmadan yararlanılmasını engellenmektedir. Bir başka ifade ile iki ülke arasında kurulan ittifak somut metinler üzerinden değil müşterek politikalar ve çıktı analizi üzerinden okunmak durumundadır. Benzer bir muğlaklık uluslararası kamuoyundan gizli verilen sözlü güvenceler ve gerçekleştirilen ortak askeri tatbikatlar üzerinden söylenebilir. Dolayısıyla Walt'un gayr-i resmi anlaşma formları bir ittifak metni üzerinden müttefikler arası ilişkileri ve müşterek politikaları analiz etmeye imkân tanımaktan ziyade çıktılar üzerinden bir ittifakın varlığını tespit etmeyi mümkün kılmaktadır.

¹⁹ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", s. 157.

²⁰ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse" s. 158.

²¹ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", s. 157.

Gayr-i resmîlik kavramı muğlaklığa yol açmasına rağmen uluslararası sistemin yapısı ve onun aktörleri arasında yaşanan etkileşim göz önüne alındığında Walt'un tanımı şu nedenlerden ötürü referans alınabilir; Birincisi, aktörlerin davranışlarını etkileyen uluslararası sistemin yapısının “anarşik” olmasıdır. Anarşik yapı, işlevsel olarak birbirleriyle eşit olan devletler üzerinde bir otoritenin yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu durum Kenneth Waltz'un ifadesiyle savaş halidir. Waltz'a göre bu savaş hali, savaşların sürekli olarak varlığını sürdürmesi değil bağımsız hareket edebilen devletlerin her an savaşa başvurabilmesidir.²² Böyle bir durumda “yöneten ve yönlendiren” bir üst otoritenin yokluğu sistemin yapısını anarşik kılmaktadır. Anarşik, yatay, âdemi-merkeziyetçi ve homojen olan bir sistemde ise devletlerin en önemli amacı güvenlidir. Sınırsız amaçlar hiyerarşisine sahip olan devletlerin diğer amaçlarını gerçekleştirebilmesi bu ulvi amaca bağlı olarak şekillenmektedir.²³ Dolayısıyla devletler, güvenliklerini temin edebilen bir aracı olan ittifakları kendilerini kısıtlayan veya güvenliğini riske eden bir forma dönüşmesini arzu etmeyecekleri için Walt'un da ifade ettiği geniş bir perspektifle ittifaklara yöneleceklerdir.

İkincisi, Ortadoğu'daki mevcut bölgesel aktörler arasındaki güç dağılımının çok kutuplu bir bölgesel sistem meydana getirmesidir. Bölgesel sistemi çok kutuplu olarak adlandırmamızın gerekçelerine sonraki bölümde değineceğimizden burada teorik olarak çok kutupluluğun ittifaklara olan etkisini inceleyeceğiz. Çok kutupluluğun en önemli özelliği aktör sayısındaki fazlalıktan ötürü dost-düşman ayrımının belirsizliğidir. Aktörlerden biriyle kurulan ittifak diğerleri tarafından saldırgan olarak algılanabilir ve algıdaki değişikliğe paralel olarak ittifaklar dağılabilir veya yeni ittifaklar kurulabilir. Seçeneklerin fazlalığı ittifakların ömürlerini kısalttığı gibi taraflar arasındaki bağımlılığı da minimize etmekte ve aktörlere esneklik sunmaktadır.²⁴ Sistemin sunduğu değişkenlik, ittifak formlarının katı sınırlarının muğlaklaşmasına neden olacağı için yasal kodifikasyonların boyut değiştirmesine yol açacak ve onlara gayr-i resmîlik gibi yeni sıfatlar kazandıracaktır.

Üçüncüsü, gayr-i resmî ittifak tercihinin aktörlere ve onlar arasındaki ilişkilere esneklik sağlaması ve değişen koşullara adapte olmasıdır. Burada esneklikten kastımız Waltz'un

²² Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, çev: Osman S. Binatlı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2015, s. 129.

²³ Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 142.

²⁴ Snyder, s. 145-147.

ifadesiyle “birden fazla devlet diğerlerini tehdit ettiğinde bazı devletlerin dengeyi müstakbel saldırgan aleyhine bozmak için bir tarafa katılması ya da öteki taraftan ayrılmasıdır.”²⁵ Dolayısıyla ittifak esnekliği, daha önce üzerinde durduğumuz gerekçeler de göz önüne alındığında bir aktörün başka bir talibi değerlendirebileceği veya mevcut müttefikin saf değiştirebileceği bir tercih zenginliğini ifade etmektedir.

Son olarak, prestij kaybı riskinin bulunmaması yani uluslararası güvenin sağlanmasında gayr-i resmi işbirliklerinin getirdiği yükümlülüklerin nispeten az olmasıdır. Anarşik yapıda başlıca amacı güvenliğini sağlamak olan devletler çok kutuplu bir sistemde farklı ittifak seçeneklerine sahiptir. Böyle bir dünyada müttefikler sürekli olarak “terkedilme ve tuzağa düşürülme korkusu” yaşayacaklardır. Waltz’un ifadesiyle “üç veya daha fazla güç söz konusu olduğunda ittifakların esnekliği dostluk ve düşmanlık ilişkilerini akışkan halde tutar ve herkesin gerek mevcut gerekse müstakbel kuvvet ilişkilerine dair tahminini güvenilmez kılar.”²⁶ Snyder’in “ittifak güvenlik ikilemi”²⁷ kavramıyla açıkladığı bu ortamda devletler, kaygılarını hafifletebilmek için güven problemini minimize etmek isteyeceklerdir. Dolayısıyla gayr-i resmi işbirlikleri prestij kaybını azaltarak ulvi amacı gerçekleştirme yolunda aktörlerin elini güçlendirecektir.

İttifaklar üzerinde çalışmalar yapan isimler müşterek çıkar ve düşman, güvenlik ve askeri işbirliği kavramları üzerinden ittifakları tanımlamışlardır. Teorisyenler bu kavramlar üzerinden ittifakların çerçevesini sınırlayarak ittifakları diğer işbirliklerinden ayıran özellikler üzerinde durmuşlardır. Teorisyenler tarafından müşterek çıkar ve düşman, güvenlik ve askeri işbirliği kavramlarıyla ittifaklara bir sınır çizilse de Stephen M. Walt bu sınırları zorlayan isim olmuştur. Diğer isimlerin tanımlarına ilaveten gayr-i resmiyet kavramını literatüre kazandıran Walt ittifakların kapsamını genişletmekle birlikte ittifakların tespiti konusundaki belirsizlikleri göz ardı etmiştir. Walt’un ittifak tanımına gayr-i resmiyet kavramını dâhil etmesi muğlaklıklara neden olsa da uluslararası sistemin yapısı, mevcut güç dağılımı ve aktörlerin bu yapı içerisindeki öncelikleri göz önüne alındığında devletlerin ittifak politikalarını anlamlandırmada yardımcı olmaktadır.

²⁵ Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 205.

²⁶ Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 209.

²⁷ Snyder, s. 180-183.

Sonuç olarak, ittifak teorisyenlerinin her biri yapmış olduğu tanımla kendi sınırlarını çizmekte ve bu sınırlar içerisinde devletlerin ittifak politikalarını okumaktadırlar. Dolayısıyla yukarıda ayrıntılı olarak ele aldığımız ittifakların tanımlanmasına dair ortaya konan görüş ayrılıkları sadece tanımla sınırlanmamakta devletlerin ittifak kurmadaki genel amaçlarının tespit edilmesine de yansıtılmaktadır. Teorisyenlerin tanımlarında yer verdikleri amaç bildiren kavramlar, ortak bir yaklaşımın benimsendiğine dair bir kanının oluşmasına zemin hazırlasa da kavramlara yükledikleri farklı anlamlarla birbirlerinden ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

1.2.İttifakların Genel Amaçları

Uluslararası ilişkilerin rasyonel aktörleri olan devletler çevrelerinde olup bitenlere yönelik kendi amaçları doğrultusunda stratejik hesaplar yapar ve politika üretirler. Rasyonel aktörler olarak nitelendirdiğimiz devletler bu amaçları gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları araçları ya kendi kapasitelerini mobilize ederek ya da ittifaklar kurarak meydana getirirler. Dolayısıyla bu noktada cevap arayacağımız temel soru devletleri ittifak kurmaya iten gerekçelerin ya da başka bir ifade ile ittifakların genel amaçlarının ne olduğudur. Yukarıda ittifakların kapsamına dair görüşlerine yer verdiğimiz isimlerin, ittifakların amaçları bağlamındaki görüşleri, kapsam konusundaki farklılıklara nazaran ortak bir noktada buluşsa da amaçlar hiyerarşisine dair farklı yaklaşımlarından ötürü çeşitlilik arz etmektedir. Bu isimler genel olarak devletleri ittifak kurmaya iten amacın güvenlik olduğunu vurgulamakla birlikte ilave amaçların da devletleri ittifak stratejisine iteceğinin altını çizmektedirler.

Amaçlar hiyerarşisinde devletlerin en önemli amacının kendi güvenliğini sağlamak olduğunun altını çizen Russett ittifakların genellikle bu amaç doğrultusunda kurulduğunu belirtmektedir. Russett'a göre eğer amaç güvenlik ise gerek karşılıklı yardımlaşma gerekse tek taraflı koruma taahhüdü ile devletler bu amacı gerçekleştirebilirler ve dolayısıyla ittifaklar güvenlik bağlamında etkin birer araç olabilirler. Güvenlik amacının dışındaki amaçlara da değinen Russett bu amaçların teritoryal imtiyaz, ekonomik yardım, meşruiyet ve rejimin olası bir devrime karşı korunması olabileceğini öne sürmektedir.²⁸

²⁸ Russett, s.263.

Russett gibi Holsti'de ekseriyetle ittifakların oluşumunda müşterek tehdit algısının belirleyici olduğunu savunmaktadır. Holsti, devletlerin ittifakları ortak düşmana karşı kendilerini savunabilme amacıyla kurduğunu belirterek bu tehdidin devletlerin egemenlik sahası içinden veya dışından gelebileceğini ifade etmektedir.²⁹ Holsti ve Russett'a benzer bir tespitte bulunan Waltz da devletleri ittifak kurmaya yönlendiren müşterek çıkarın olumsuz olduğunu ve bu olumsuzluğun diğer devletlerden duyulan korkudan kaynakladığının altını çizmektedir.³⁰

İttifaklara dair görüşlerine yer verdiğimiz diğer isimler ise ittifakların sadece güvenlik merkezli olmadığını, savunmacı bir anlayışın dışında saldırgan amaçlar çerçevesinde de kurulabileceğini öne sürmektedir. Bu isimlerden biri olan Friedman'a göre devletlerin ittifak kurmadaki amaçları, mevcut pozisyonlarını koruma olabileceği gibi yeni pozisyonlar elde etme de olabilir.³¹ Uluslararası politikayı devletlerarasındaki güç mücadelesi olarak gören bu yaklaşımlar güç paylaşımındaki değişime göre kurulacak ittifakların amaç değişikliğine gidebileceğini ifade etmektedir. Mevcut güç dengesinin ittifakların amacı üzerindeki etkisine değinen Morgethau'ya göre sistemdeki iki muhalif ittifaktan biri ya da her ikisi birbirine karşı emperyal amaçlara sahip olabileceği gibi emperyal olana karşı statükocu ittifak kendi bağımsızlığını koruma amacıyla da hareket edebilir. Dolayısıyla ittifaklar ve karşı ittifaklar mevcut güç dengesini korumak veya yeni bir güç dengesi oluşturmak amacıyla kurulabilir.³²

İttifakların savunmacı olduğu kadar saldırgan olabileceğini belirten isimlere dâhil edebileceğimiz Snyder ise ittifakların bu iki genel amacını kabul etmekle birlikte iki kavram arasındaki muğlaklığa değinerek bazen bir ittifakın kendi güvenliği için saldırgan davranabileceğini belirtmektedir.³³ Saldırgan ve savunmacı ittifaklar bağlamında Snyder ile benzer görüşlere sahip olan Stephen M. Walt'a göre bir ittifakın başlıca amacı üyelerinin bireysel çıkarlarını daha ileri taşımak için kapasitelerini bir araya getirmektir. Bu amaçtan hareketle Walt, ittifakların saldırgan veya savunmacı olabileceğini belirtmektedir. Walt'a göre saldırganlık müttefiklerin üçüncü bir aktöre

²⁹ Holsti, s.94.

³⁰ Waltz, s.207.

³¹ Friedman, s.11

³² Morgenthau, s. 204-209.

³³ Snyder, s. 12-13.

saldırı konusunda imkân sağlaması anlamına gelirken savunma ise üyelere gelebilecek saldırıya yönelik karşılıklı garanti anlamına gelmektedir.³⁴

Sonuç olarak, Russett, Waltz ve Holsti gibi isimler ittifakların amaçlarını bir saldırgan karşı güvenliği temin etme olarak belirlerken Morgenthau, Snyder, Friedman ve Walt ise ittifakların saldırgan amaçlar çerçevesinde de kurulabileceğini belirtmektedir. Walt ve Snyder saldırganlığa yükledikleri anlam açısından diğerlerinden farklılaşmakta ve saldırganlığı olası bir tehdidi caydırmak olarak görmektedirler. Her ne kadar teorisyenler farklı perspektiflerle kavramlara farklı anlamlar yüklese de güvenlik kaygısı gerek saldırgan gerekse savunmacı ittifaklarda kendini göstermektedir. İttifakların amaçlarına dair yapılan çalışmaların ortak noktası göstermektedir ki, devletleri ittifaklar kurmaya yönlendiren başlıca gerekçe devletlerin güvenlik kaygılarıdır. Burada kaygıdan kasıt sadece bir devletin ittifak kurmadaki bireysel amacı değil eş zamanlı olarak diğer devletlerin amaçlarından kaynaklanan korkudur. Güvenlik şemsiyesi altında sıralayabileceğimiz bu kaygılar (güç, çıkar, tehdit) bir devlet tarafından giderilirken aynı zamanda diğer devletlerin benzer kaygılara sürüklenmesine neden olabilir. Örneğin güvenliğini sağlamak amacıyla güç elde etmeye yönelik bir devlet diğer devletleri de aynı yöntemi benimsemeye itebilir (güvenlik ikilemi). Bu durumda diğer devletlerin güç elde etme girişimi onu yeniden güvenlik kaygısının içine itecek ve kısır bir döngünün ortaya çıkmasına neden olacaktır. Benzer bir şekilde amacı varlığını sürdürmek olan bir aktör buna engel teşkil edecek bir tehlikeye karşı davranışlar sergilediğinde bu durum diğer aktörleri aynı amaçla harekete geçirecek ve kısır bir döngüye dönüşecektir. Dolayısıyla devlet davranışlarını yönlendiren kaygılar ittifakların genel amacının ötesinde bir anlam ifade etmekle birlikte bir dış politika çıktısı olan ittifakların anlamlandırılabilmesi için ayrıntılı olarak incelenmeyi hak etmektedir.

³⁴ Walt, *Why Alliances Endure and Collapse*, s. 157.

Tablo 1: İttifakların Tanım ve Amaç Tablosu

Kavram Tablosu	İttifakın Aktörleri	İttifakın Niteliği	İttifakın Konusu	İttifakın Asli Amacı	Aktörlerin Sayısı
Bruce M. Russett	Devlet	Resmi	Askeri	Güvenlik	Sınırlı
Julian R. Friedman	Devlet	Belirsiz	Belirsiz	Güvenlik/ Kazanç	Sınırsız
Glenn H. Snyder	Devlet	Resmi	Askeri	Güvenlik/ Kazanç	Sınırlı
Kalevi J. Holsti	Devlet	Belirsiz	Diplomatik/ Askeri	Güvenlik	Sınırsız
Hans J. Morgenthau	Devlet	Resmi	Belirsiz	Güvenlik/ Kazanç	Sınırsız
Stephen M. Walt	Devlet	Resmi ya da Gayri Resmi	Güvenlik	Güvenlik/ Kazanç	Sınırsız

1.3. Devletlerin Temel Kaygıları; Güç, Çıkar, Tehdit

İttifaklara dair yapılan çalışmalar devletleri ittifak kurmaya iten kaygıları yüzeysel olarak ele almakta ve bu kaygılar genel olarak amaçlar kapsamında muğlak bir biçimde incelenmektedir. Devlet davranışlarını anlamlandırabilmek ve bu davranışların çıktılarından biri olan ittifakları neden-sonuç ilişkisi içerisinde temellendirebilmek için bu kaygıların derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bu anlayıştan hareketle ittifak stratejisine neden olan kaygıların realist paradigma içerisinde daha spesifik bir tartışmayla ele alındığını söyleyebiliriz. Bu tartışma bağlamında teorisyenlerin üzerinde durduğu üç temel kavram; güç, çıkar ve tehdittir. Klasik realizmin önde gelen isimlerinden Hans J. Morgenthau devletleri ittifak kurmaya yönlendiren temel kaygının güç olduğunu belirtirken, neo-klasik realistlerden Randall L. Schweller ise devletlerarasındaki farklılıklardan hareketle temel kaygının çıkar olduğunu öne sürmektedir. Bu tartışmaya dâhil olan ve yapısalcı realizmin temsilcilerinden Stephen M. Walt ise daha güvenlikçi bir anlayış ile devletlerin davranışlarını belirleyen temel kaygının tehdit olduğunu iddia etmektedir. Fakat gerek Schweller'in gerekse Walt'un yaklaşımı beslediği kaynak itibariyle Morgenthau'nun güç dengesi teorisinden doğmakta ve güç dengesi teorisinin kavramlarına yükledikleri anlamlar açısından farklılaşmaktadırlar. Dolayısıyla bu kısımda devletlerin ittifak stratejilerini anlamlandırmak için bu üç isim arasındaki tartışmaya değinecek ve Walt'un yaklaşımını referans almamızın nedenlerini ele alacağız.

1.3.1. Güç Merkezli Kaygı: Güç Dengesi (Balance of Power)

Uluslararası politikayı ulus devletlerarasındaki güç mücadelesi olarak tanımlayan Morgenthau her politik girişimin üç temel kalıba dayandığını öne sürmektedir. Bunlar; gücü koruma, arttırma ve sergilemedir. Morgenthau'ya göre bu üç kalıptan ilki statükoyu, ikincisi yayılmayı ve üçüncüsü ise prestiji ifade etmektedir. Buradan hareketle bir devlet ya sistemdeki mevcut güç dağılımını korumak ister, ya güç dağılımından hoşnut olmayarak güç elde etmek ister ya da sahip olduğu gücü yine güç elde etme ya da mevcut olanı koruma güdüsüyle sergilemek ister.³⁵ Güç elde etme veya koruma gayesine sahip devletlerden müteşekkil uluslararası sistemde aktörlerin güvenliğini sağlayacak aygıtın denge olduğunun altını çizen Morgenthau dengenin sistem içinde mutlak bir egemenin varlığını önleyerek aktörlere güvenlik sağlayacağını

³⁵ Morgenthau, s. 50-51.

belirtmektedir.³⁶ Dolayısıyla sistem sürekli olarak emperyalistler ile statükocular arasındaki güç mücadelesine tanık olacak ve aralarındaki güç dengesi hem sisteme istikrar hem de aktörlere güvenlik sağlayacaktır.

Morgenthau'ya göre statükocular ve emperyalistler arasındaki güç mücadelesi uluslararası toplumun temelinde yer alan bireysellik (individuality) göz önüne alındığında iki farklı şablonda gerçekleşmektedir. Bunlar, "Direkt Mücadele Şablonu" ve "Rekabet Şablonu" dur. Morgenthau güç elde etme arzusu ile hareket eden bireysel devletlerin diğerleriyle bu iki şablon çerçevesinde mücadele ettiğini belirtmektedir.³⁷

Morgenthau direkt mücadele şablonunu birbirlerine karşı güç mücadelesi veren iki ülke örneği üzerinden açıklamaktadır. Bu örneğe göre A devletinin B devletine karşı emperyalist politikalar izlediği bir şablonda B'nin statükocu davranması veya kendi emperyalist politikalarını sürdürmesi gerekir. Morgenthau bu örneği birbirlerine teslim olmayı reddeden ve diğer devlete karşı güç üstünlüğü sağlamayı amaçlayan iki devlet arasındaki mücadele olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu şablonda güç dengesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkacaktır. Morgenthau bu şablonda güç dengesinin varlığını koruduğu müddetçe iki önemli görevi üstleneceğini belirtmektedir. Güç dengesinin ilk görevi, iki devlet arasındaki güç ilişkilerinin istikrarını sağlamak, ikincisi ise bir devletin diğerleri tarafından domine edilmesi tehlikesine karşı güvence sağlamaktır.³⁸

Morgenthau güç mücadelesinin diğer şablonu olan rekabet şablonunda ise taraflar arasındaki dolaylı mücadeleyi ele almaktadır. İki den fazla ülkenin yer aldığı şablona göre A devletinin, nispeten daha zayıf olan C devletini domine etme girişimini eşit güçteki B devleti, A devletini dengeleyerek engelleyecektir. Benzer bir girişim B tarafından gerçekleştirilirse A bu girişime engel olmaya çalışacaktır. Dolayısıyla bu tabloda C'nin bağımsızlığı dengenin oluşumu açısından elzemdir. Morgenthau'ya göre bu şablonda statükocu devletin avantaj elde etmesi üçüncü tarafın güvenliği açısından önem taşırken emperyalist devletlerin avantaj elde etmesi ise üçüncü tarafların varlığını tehlikeye sokacaktır. Her ne kadar nispeten zayıf olan üçüncü taraf statükodan yana olsa

³⁶ Morgenthau, s. 185.

³⁷ Morgenthau, s. 188.

³⁸ Morgenthau, s. 188-200.

da statükocu devletin daimi bir avantaj sağlamasını istemeyecek ve bu nedenle iki taraf arasındaki dengenin korunmasından yana olacaktır.³⁹

İki veya daha fazla aktör arasındaki güç mücadelesinin kaçınılmaz bir sonucu olan güç dengesi farklı metotlarla da sağlanabilmektedir. Morgenthau'ya göre bu metotlar; Böl-Yönet (divide and rule), Telafi (compensations), Silahlanma (armaments) ve İttifak (alliances)'tır. Morgenthau böl-yönet stratejisinin modern dönemde düşmanını zayıflatmak veya onun güçlenmesini engellemek isteyen devletler tarafından çok sık uygulandığını öne sürerek bu strateji sayesinde statükocu devletlerin mevcut güç dengesini koruduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Güç dengesinin ikinci metodu olan telafi ise rakip devletlerin toprak kazanımı sonucunda meydana gelmektedir. 18. ve 19. yüzyılda örneklerine çok sık rastlanan telafi stratejisine göre emperyalist devletler elde ettikleri toprakları rakipleriyle paylaşarak mevcut güç dengesini korumaktadırlar. Morgenthau'ya göre bu paylaşım devletlerin rızasıyla değil güç dengesinin baskısıyla gerçekleşmektedir.⁴¹ Üçüncü metot olan silahlanma, güç dengesini yeniden kurmak veya var olan güç dengesini korumak için devletlerin silahlanma yarışına girmesini ifade etmektedir. Bu durumun aktörler arasındaki korkuyu, şüpheyi ve güvensizliği derinleştireceğini öne süren Morgenthau silahlanma yarışının güç dengesinde sürekli bir değişime yol açacağını belirtmektedir.⁴² Güç dengesinin son metodu ise ittifaklardır. Dünya egemenliği tasavvuruna sahip bir aktöre karşı diğerlerinin güçlerini birleştirmesi bir dengenin ortaya çıkmasını beraberinde getirecektir. Morgenthau'ya göre güç dengesi güç mücadelesinin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olduğu gibi ittifakların koruyucu aygıtıdır.⁴³

Morgenthau ittifak vasıtasıyla oluşturulan tüm güç dengelerinde statükocu ve emperyalist kanadın mevcut olması gerektiğini ve ancak bu şekilde bir denge metaforundan bahsedilebileceğini öne sürmektedir. Morgenthau genel olarak güç dengesi sistemlerinde bu iki skalaya üçüncüsünün eklendiğini ve bunun da "dengeleyici" (balancer) olduğunu belirtmektedir. Dengeleyiciyi somut politikalarına bakılmaksızın dengenin korunması amacını güden bir aktör olarak tanımlayan

³⁹ Morgenthau, s. 190-192.

⁴⁰ Morgenthau, s. 194-195.

⁴¹ Morgenthau, s. 195-196.

⁴² Morgenthau, s. 196-197.

⁴³ Morgenthau, s. 197-204.

Morgenthau, bu aktörün pozisyonunu ise “muhteşem yalnızlık” (splendid isolation) kavramıyla açıklamaktadır. Dengeleyicinin yalnızlığı kendi tercihinden, muhteşemliği ise sağlayacağı veya esirgeyeceği destek ile güç dengesinde değişimin yaşanmasına neden olmaktan kaynaklanmaktadır. Dengenin “belirleyicisi” (arbiter) olan bu aktör üç farklı yolla güç dengesini kendi hedefleri doğrultusunda inşa edebilir. Birincisi, dengeleyici bir ya da birden fazla devletle ittifak kurarak dengenin restore edilmesi ya da korunması yolunu seçebilir. İkincisi, güç dengesini dengeleyici lehine koruyacak veya restore edecek bir barış anlaşmasını destekleyebilir. Son olarak, dengeleyici kendi politik hedeflerini diğerlerinin güç dengesi oluşturma sürecinde görerek onlar arasındaki dengeye müdahil olmayabilir.⁴⁴

Sonuç olarak, güç dengesi kavramı uluslararası politikanın değişmez aktörleri olan statükocu devletler ile revizyonist devletler arasındaki güç mücadelesinin bir sonucu olarak meydana gelen dengeyi ifade etmektedir. Morgenthau’ya göre bu denge aktörler arasındaki doğrudan veya dolaylı bir mücadelenin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Güç mücadelesinde bu iki ana şablon haricinde devletlerin başvurduğu diğer yöntemler ise böl-yönet, telafi, silahlanma ve ittifaklar şeklinde sıralanabilir. Gücü koruma, arttırma ve sergilemenin araçları olan bu yöntemler neticesinde ise sistemdeki aktörler arasında bir denge meydana gelecek ve aktörlerin güvenliği sağlanacaktır.

1.3.2. Çıkar Merkezli Kaygı: Çıkarlar Dengesi (Balance of Interests)

Uluslararası sistemin, yayılma ve mevcut güç kapasitesini arttırma amacı güden revizyonist devletler ile mevcut kapasite ve pozisyonunu korumayı amaçlayan statükocu devletlerden meydana geldiğini öne süren Randall L. Schweller bu iki kutup arasındaki farklılıkların onların davranışlarında belirleyici olduğunu belirtmektedir. Schweller’a göre statükocuları yönlendiren kaygı güvenlik iken revizyonistleri –bunlar genelde zayıf olan taraftır- yönlendiren kaygı ise kazançlardır.⁴⁵ Aktörler arasındaki çeşitlilikten hareketle amaçlar hiyerarşisinde değişimlerin meydana gelebileceğini belirten Schweller, devletlerin başlıca amacının güvenlikten ziyade kazanç olduğu dönemlerde ittifak tercihlerinde değişimlerin yaşanabileceğini iddia etmektedir. Aktör tipolojilerinde yaşanan farklılıkların amaçlara yansıdığı gibi stratejilere de yansıtacağı öne süren

⁴⁴ Morgenthau, s. 209-212.

⁴⁵ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In”, *International Security*, Cilt. 19, No.1, 1994, s. 85-88.

Schweller'a göre kurulacak ittifaklarda statükocular güvenlik kaygısı ile "dengeleme" (balancing) stratejisi revizyonistler ise çıkar kaygısı ile "peşine takılma"⁴⁶ stratejisi izleyeceklerdir.⁴⁷

Devletleri peşine takılma stratejisi izlemeye iten temel kaygının çıkarlar olduğunu iddia eden Schweller, revizyonist devletlerin davranışları ve çeşitleri üzerinden "Çıkarlar Dengesi" (Balance of Interests) kavramı ortaya atmıştır. Schweller'a göre bu kavram biri birim diğeri ise sistem seviyesinde olmak üzere iki anlam ifade etmektedir. Kavramın birim seviyesindeki anlamı devletlerin değerlerini genişletmek için gönüllü olarak ödeyeceği maliyetlerden ziyade değerlerini korumak için gönüllü olarak ödeyeceği maliyetleri ifade etmektedir. Sistem seviyesindeki anlamı ise statükocu ve revizyonist devletlerin nispi güçlerini ifade etmektedir.⁴⁸

Çıkarlar dengesi, birim seviyesinde ele alındığında birimlerdeki çeşitlilikten ötürü bir takım çıkar farklılıkları meydana gelmektedir. Schweller birim kaynaklı çıkar farklılıklarını şöyle özetlemektedir: "Bazı devletler sahip olduklarından ziyade arzuladıklarına değer verirler. Bazıları ise sahip olduklarıyla tatmin olmuşlardır. Bazıları arzu ettiklerine sahip olduklarına oranla çok daha az değer verirken bazı devletler ise sahip olduklarını yetersiz görmekle birlikte diğerlerine imrenmezler." Schweller farklılaşan çıkarlar üzerinden uluslararası sistemde "Aslanlar" (Lions),

⁴⁶ Schweller'a göre çıkar kaygısıyla hareket eden devletler, aralarındaki yükselen güce tabi olarak kazançlar elde edeceklerdir. Peşine takılma stratejisinde temel kaygı çıkar olmakla birlikte farklı çıktılarla uluslararası politikaya yansımaktadır. Buradan hareketle peşine takılma stratejisinin dört farklı türü olduğunu belirten Schweller'a göre bunlar; "Çakal" peşine takılma (Jackal Bandwagoning), Kümelenme peşine takılma (Piling on Bandwagoning), Popüler peşine takılma (Wave of the Future Bandwagoning) ve Domino Etkisi (Domino Effect)'dir. Çakal peşine takılma, statükoyu değiştirmeyi amaçlayan yükselen güçler tarafından oluşturulan ve sistemin istikrarını azaltan bir ittifaktır. Schweller'a göre bazen revizyonist bir aktör statükocudan daha güçlü olabilir. Fakat karşısına bir grup muhalefetin çıkmasından endişe edeceği için sınırlı amaçları olan revizyonistlere hak edilmemiş kazançlar sunarak onların muhalif kanatta yer almasını engelleyecektir. Bu durumda "çakallar" başkalarının saldırganlığından kazançlar elde etmek için peşine takılma stratejisi izleyeceklerdir. Kümelenme peşine takılma ise genel olarak bir savaşın sonucu öngörülebilir olduğu zaman tercih edilen bir stratejidir. Bu stratejiye göre devletler ganimetlerden pay alabilmek için galip gelen tarafla ittifak kurarlar. Schweller'a göre devletleri böyle bir stratejiye ister güvenlik isterse çıkar kaygısı neden olsun kümelenme, "yağmalayıcının" sorumluluğu başkasına yüklemek suretiyle kazanan tarafta yer almasını sağlayacaktır. Popüler Bandwagoning ise sistem içindeki güçlü bir devletin geleceğe yön vereceği düşüncesiyle diğer devletlerin onunla ittifak kurması anlamına gelmektedir. Schweller'a göre bu strateji Soğuk Savaş döneminde çok sık uygulanmaktaydı. Son olarak, Domino Etkisi ise dış baskıya dayalı olarak gerçekleşen peşine takılma olarak tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde sıkça başvurulan bu stratejiyle blok önderleri blok üyelerini olası bir devrime karşı koruyarak ve onları baskı altına alarak pozisyon değiştirmelerini engellemektedir. Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, s. 93-99.

⁴⁷ Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, s. 79.

⁴⁸ Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, s. 99. (bak mesela burda yazıyorsun eserin adını)

“Kuzular” (Lambs), “Çakallar” (Jackals) ve “Kurtlar” (Wolves) olmak üzere dört farklı devlet türünün var olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹

Tablo 2: Devlet Çıkarı = (Revizyonun Değeri) – (Statükonun Değeri)

	Statükocu Devletler		Revizyonist Devletler	
	I-----I		I-----I	
	-n ←-----Aslanlar-----Kuzular-----0-----Çakallar-----Kurtlar-----n			
	↓ ↓		↓ ↓	
Amaçlar: Amaçlar	Kendini Koruma	Fedakarlık	Sınırlı Amaçlar	Sınırsız
Davranışlar:	Dengeleme ya da Sorumluluğu Başkasına Yükleme	Yatıştırma, Popüler Peşine Takılma, Uzak Durma	Çakal- Peşine Takılma	Risk Kabul Eden Saldırganlık

Kaynak: Randall Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, 1994, s. 100.

Schweller’ın yukarıda karikatürize ettiği ilk devlet türü olan “Aslanlar” mevcut pozisyonlarını korumak için yüksek maliyetlere katlanmayı kabul eden statükoculardır. Statükocu devletler uluslararası sistemi inşa ve idare eden aktör olmanın yanı sıra onu koruyan ve ondan maksimum fayda sağlayan aktörlerdir. Schweller bu özelliklerden hareketle statükocu devletleri “ormanların kralı” olarak adlandırılan “aslanlara” benzetmektedir. Uluslararası sistemin güvenliğini sağlamakla yükümlü olan bu devletler mevcut sistemi değiştirmeye yönelik politikalar izleyen aktörlere karşı dengeleme politikası izleyebilecekleri gibi şayet mevcut ise revizyonistleri engelleyebilecek diğer aktörlere bu görevi yükleyebilirler (Buck-passing).⁵⁰

⁴⁹ Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, s. 100.

⁵⁰ Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In, s. 101.

Schweller'in statükocu olarak adlandırdığı bir diğer devlet türü olan “kuzular” nispeten zayıf kapasiteye veya devlet-toplum ilişkisi açısından kopuk bir görüntüye sahiptirler. Bu devletler elitleri ya da kurumları toplumun gözünde yasallığını yitirmiş olması, etnik, politik, dinsel ve mezhepsel olarak farklı toplumsal kesimlere sahip olması ya da devlet ideolojisiyle popüler kültür arasında çatışmaların yaşanması nedeniyle zayıf olarak nitelendirilirler. Bu devletler sistemdeki pozisyonları gereği saldırgan karşı yatıştırma, uzak durma veya popüler peşine takılma stratejisi izleyeceklerdir.⁵¹

Uluslararası sistemin diğer kanadını sınırlı ve sınırsız amaçlara sahip revizyonistler ayrımı üzerinden okuyan Schweller sınırlı amaçları olan revizyonist devleti büyük maliyetlere katlanarak sahip olduğu değerleri genişletme arzusu içinde olan aktör olarak tanımlamaktadır. Bu devletler mevcut kapasitelerine değer vermekle birlikte yayılmacılık için fırsatlar kollamaktadırlar. Çıkarları uğruna revizyonist aktörlerin peşinden gidebilecekleri gibi statükocuyla da ittifak kurabilmektedirler. Bu özelliklerinden ötürü Schweller sınırlı amaçlara sahip revizyonistleri “çakallar” olarak adlandırmaktadır.⁵²

Revizyonist devletler içerisinde saldırgan politikalar izleyen aktörler sınırsız amaçları olan revizyonistler olarak adlandırılmaktadır. Schweller'a göre bu aktörler arzuladıklarına sahip olduklarından daha fazla değer verirler. Onlar için kaybetmek yok olmak anlamına gelse bile revizyonist politikalar izlerken büyük riskler almaktan geri durmazlar. Bu devletler güçlerini maksimize etmek ile varlığını sürdürmeyi eşdeğer kabul ederler ve sistemi domine etmeyi amaçlarlar. Bastırılmaz iştahları nedeniyle Schweller bu tarz revizyonistleri “kurtlar” olarak isimlendirmektedir.⁵³

Çıkarlar dengesi, sistem seviyesinde ele alındığında ise statükocu ve revizyonist güçler arasındaki ilişkiye değinmek gerekir. Bu iki kanat arasındaki ilişkinin tek başına kapasite dağılımından hareketle okunamayacağını öne süren Schweller'a göre, bu ilişkide belirleyici olan çıkarlar ve çıkarlar doğrultusunda kullanılan araçlardır. Sistem içindeki güç dağılımını göz ardı etmeyen Schweller statükocuların revizyonistlerden güçlü olduğu durumlarda sistemin stabil olacağını, güç dağılımının revizyonistlerin lehine olacağı durumlarda ise sistemin değişeceğini belirtmektedir. Aktörlerde değişim

⁵¹ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In*, s. 102-103.

⁵² Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In*, s. 103.

⁵³ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In*, s. 104.

yaşansa bile çıkarlar sabit kalacak ve sistem değişim yanlıları ile istikrar yanlılarının varlığını koruduğu sabit karakterini koruyacaktır.⁵⁴

Sonuç olarak, çıkarlar dengesi kavramı uluslararası politikayı statükocu devletler ile revizyonist devletler arasındaki mücadele üzerinden okumakta ve bu iki kanat arasındaki farklılıkların çıkarlara yansıdığını öne sürmektedir. Biri birim diğeri sistem düzeyinde olmak üzere iki anlam barındıran kavramın birim düzeyindeki anlamı aktör tipolojileri üzerinden çıkar farklılıklarını ön plana çıkarmaktadır. Sistem düzeyindeki anlamı ise statükocular ile revizyonistler arasındaki mücadeleyi ifade etmektedir. Schweller iki tarafın pozisyonlarını belirleyici ögesinin tek başına güç olmadığını gücün çıkarları gerçekleştirmede bir araç olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla sistem çıkar kaygısıyla hareket eden devletlerin oluşturduğu iki farklı ittifaktan meydana gelmektedir.

1.3.3. Tehdit Merkezli Kaygı: Tehdit Dengesi (Balance of Threat)

Başlıca amacı varlığını sürdürmek olan devletlerden müteşekkil uluslararası sistemde aktörler diğelerinin davranışlarına kuşkuyla yaklaşır. Bir devlet herhangi bir nedenle kapasitesini arttırmanın yollarına başvurduğu takdirde niyetlerin bilinmemesi ve uluslararası sistemde saldırgan niyetlere sahip olanları cezalandıracak bir üst otoritenin bulunamaması nedeniyle diğeleri tarafından davranışları tehdit olarak algılanacaktır. Bu şartlar altında belirli bir askeri kapasiteye sahip olan devletler, rasyonel davranarak tehdidi engellemenin yollarını arayacaklardır.⁵⁵ Yapısalcı realistlerin hemfikir oldukları bu tabloda devletler ya mevcut kapasitelerini kullanarak ya da ittifak kurarak güvenliklerini sağlayacaklardır.

Devletlerin temel kaygısını ortadan kaldırmanın bir aracı olarak ittifakları ele alan ve yapısalcı realistlerden biri olan Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances* adlı eserinde devletlerin davranışlarında tehdit hiyerarşisinin belirleyici olduğunu ve devletlerin en fazla tehdit algıladıkları aktörlerle ya da onlara karşı ittifak kurma eğiliminde olduklarını iddia etmektedir. Walt'a göre, tehdit derecesi yüksek olan zayıf devlete karşı tehdit algılayan devlet güçlü bir devletle ittifak kurabilir. Fakat tehdit ile ittifak kurup kurmaması nispi güç ile ilgili olmakla birlikte müttefikin mevcut olup olmamasıyla

⁵⁴ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In*, s. 104-106.

⁵⁵ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton Company Inc, 2014, s. 30-32.

ilgilidir. Bu noktadan hareketle iki tercih üzerinde duran Walt devletlerin ya dengeleme ya da peşine takılma⁵⁶ stratejisi izleyeceğini belirtmektedir.⁵⁷ Sonraki bölümde bu iki tercih ayrıntılı olarak ele alınacağından burada öncelik Walt'un öne sürdüğü tehdit derecesini belirleyen faktörleri incelemektir.

Walt'a göre tehdidin derecesini belirleyen dört faktör bulunmaktadır. Birinci faktör devletlerin sahip olduğu toplam güçtür (aggregate power). Walt toplam gücün devletlerin nüfusunu, askeri kapasitesini, endüstrileşme ve teknolojik gelişmişlik seviyesini kapsayan materyal verilerden oluştuğunu belirtmektedir. Walt'a göre, devletler toplam güç ile düşmanlarını cezalandırıp dostlarını da ödüllendirebileceğinden toplam güç tehdidin en önemli bileşenleri arasında yerini almaktadır. Ayrıca devletlerin toplam güçleri onların dengeleme ya da peşine takılma stratejisini tercih etmelerinde belirleyicidir.⁵⁸ Tehdit derecesinde belirleyici olan ikinci faktör ise saldırı gücüdür (offensive power). Walt'a göre bir devletin saldırı gücü diğer devletleri provoke eden ve askeri kapasiteyi ifade eden bir unsurdur. Bu güç devletlerin doğrudan egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini tehdit etmektedir. Bu nedenle saldırı gücü diğer devletleri dengeleme stratejisi uygulamaya itmektir.⁵⁹

Tehdidin derecesini belirleyen üçüncü faktör coğrafi yakınlıktır (geographic proximity). Walt'a göre tehdit seviyesini belirleyen diğer şartlar eşit olduğunda birden fazla devletten tehdit algılayan aktör önceliğini coğrafi yakınlığı bulunana verecektir.⁶⁰ Toplam güç gibi coğrafi yakınlığın da devletlerin izleyeceği ittifak stratejisinde belirleyici olacağını öne süren Walt devletlerin toplam gücü nispeten fazla olan tehditte ziyade coğrafi yakınlığı bulunan tehdiye karşı daha hassas olduğunu savunmaktadır.⁶¹ Tehdit derecesinde belirleyici olan dördüncü faktör ise saldırgan niyetlerdir (aggressive intentions). Walt bir devletin saldırgan tavırlar sergilemesini diğerlerini provoke edecek bir unsur olarak görmektedir. Walt'a göre saldırgan niyetler

⁵⁶ Walt peşine takılma stratejisini zayıf devletlerin tehlikenin kaynağıyla kurduğu ittifaklar olarak tanımlamaktadır. Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, New York: Cornell University Press, 1990, s. 17.

⁵⁷ Walt, **The Origins of Alliances**, s. 21-22, 175.

⁵⁸ Walt, **The Origins of Alliances** s. 22-23.

⁵⁹ Walt **The Origins of Alliances**, s. 24-25.

⁶⁰ Walt, **The Origins of Alliances**, s. 23-24

⁶¹ Walt, **The Origins of Alliances**, s. 158.

saldırganla kurulacak bir ittifakla dahi giderilemiyorsa savunmasız devletler için onu dengelemekten başka bir seçenek bulunmamaktadır.⁶²

Tehdit dengesi kavramı yapısalcı realizmin temel savları üzerine inşa edilmiştir. Anarşik bir yapının varlığı ve niyetlerin bilinmemesi nedeniyle belirli bir askeri kapasiteye sahip aktörler birbirlerinin davranışlarından sürekli olarak kuşku duyacaklardır. Böyle bir sistemde devletlerin en ulvi amacı varlıklarını sürdürmek olacağından kaygılandıkları en önemli konu kendilerini hedef alan bir tehdidin varlığıdır. Kapasitesine bakılmaksızın her devletin diğerlerine tehdit oluşturacağı bir sistemde aktörler için kaçınılmaz olarak asıl odak noktası tehdit hiyerarşisi olacaktır. Walt'a göre tehdit sıralamasını belirleyecek unsurlar ise bir devletin sahip olduğu toplam güç, saldırı gücü, saldırgan niyetleri ve coğrafi yakınlığıdır. Bu unsurlar hesaba katıldığında tehdit altında olan devlet tehdidi kendi kapasitesiyle dengeleyemiyorsa ya bizzat tehdidin kendisiyle ya da diğerleriyle ittifak kurarak tehdidi sona erdirecektir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, devletleri ittifak kurmaya iten kaygılar realist paradigmanın temel tartışma konuları arasında yer almaktadır. Uluslararası politikayı okuma biçimleri birbirinden farklı üç realist yaklaşım bu farklılaşmadan ötürü kaygıları üç genel kavramla özetlemektedirler. Bu yaklaşımlardan biri olan klasik realizm uluslararası politikayı devletler arasındaki güç mücadelesi şeklinde okumakta ve bu noktadan hareketle devletlerin güç elde etme kaygısıyla davranışlar sergilediğini iddia etmektedirler. Devletlerin tek tipleştirilmesine karşı duruşu temsil eden neo-klasik realizm ise devletler arasındaki farklılıkların kaygıları etkileyeceğinin altını çizmekte ve revizyonist devletler ile statükocu devletlerin çıkar farklılıklarına odaklanmaktadır. Devletlerin davranışlarını anlamlandırırken uluslararası sistemin yapısını ön plana çıkaran neo-realizm ise tehdit karşısında devletlerin varlığını güvence altına alacak bir üst otoritenin yokluğunu vurgulamakta ve bu anarşik yapı üzerinden devletlerin tehdit kaygısını açıklamaktadır.

Çalışmada realist paradigmanın ortaya koyduğu bu üç yaklaşımdan Walt'un tehdit dengesi yaklaşımını referans alarak örnek olayları incelemenin iki temel gerekçesi bulunmaktadır. Birincisi, çok kutuplu sistem göz önüne alındığında devletlerin tehdit ile güç arasındaki önceliği tehditte yana kullanmasıdır. Gücün hemen hemen eşit bir

⁶² Walt, *The Origins of Alliances*, s. 25-26.

şekilde ikiden fazla aktör arasında paylaşıldığı bir sistemde devletlerin rakipleri konusunda da önceliği değişmektedir. Öncelik konusunun daha net anlaşılması için A, B ve C aktörlerinin baskın olduğu çok kutuplu bir bölgesel sistemi ele alalım. Böyle bir sistemde aktörlerin kapasiteleri birbirlerine hemen hemen eşit olacağı için A devleti tehdit algıladığı aktöre önceliği verecektir. Waltz'un ifadesiyle “çok kutuplu dünyada kimin kim için tehlike oluşturduğu ve tehdit ve sorunlarla kimin uğraşmasının beklenebileceği belirsizlik meseleleridir.”⁶³ Dolayısıyla aktörlerin önceliği güç merkezli olmaktan çıkıp Walt'un sınırlarını çizdiği tehdit merkezli olacaktır. İkincisi ise anarşik yapıda devletlerin en ulvi amacı varlığını sürdürmektir. Devletlerin güç, prestij ve ekonomik fırsatlar gibi başka hedefleri güvenli bir şekilde gütmeleri ancak kalım sağlandığında mümkün olur.⁶⁴ Uluslararası politikada aktörler kalımı sağlamak için ise öncelikli olarak çıkarlara değil tehditlere dikkat kesileceklerdir.

Tablo 3: Devletlerin Kaygı Tablosu

Güç Dengesi		
Temel Kaygı	Devlet Nitelendirmesi	Analiz Düzeyi
Güç	Statükocu/Revizyonist	Devlet
↓		↓
Çıkar Dengesi		Tehdit Dengesi
<ol style="list-style-type: none"> 1. Çıkar 2. Statükocu/Revizyonist 3. Devlet/ Sistem 		<ol style="list-style-type: none"> 1. Tehdit 2. Statükocu 3. Sistem

⁶³ Waltz, s. 212. Çok kutuplu sistemde devletlerin ilgi dağılımında nispi bir bölünme yaşanacağı ve bu bölünmede tehdit unsurlarının belirleyici olacağına dair ayrıntılı bir değerlendirme için bkz; Karl W. Deutsch ve J. David Singer, Multipolar Power Systems and International Stability, **World Politics**, Cilt.16, No.3, 1964, s. 397.

⁶⁴ Waltz, s. 158.

Eski çağlardan günümüze devletlerin çok sık başvurduğu bir dış politika aracı olarak ittifaklar modern dönemde özellikle uluslararası ilişkiler disiplinine mensup teorisyenlerin dikkatlerini cezbeden bir konu olmuştur. Bu isimlerden biri olan Walt'un tehdit dengesi perspektifini bölgesel aktörlerin (Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır, İran, Katar ve BAE) “Arap Baharı” sonrası ittifak politikaları üzerinden sınamayı amaçladığımız çalışmamızda malum dönemde kurulan ittifaklara ve ayrıntılı olarak ikinci bölümde işlenecek olan dengeleme, sorumluluğu başkasına yükleme (buck-passing) ve peşine takılma (bandwagoning) stratejileri ile ideolojilerin ittifaklar üzerindeki etkilerine değineceğimiz için bu bölümde ittifak kavramının ne ifade ettiği önde gelen isimler üzerinden tartışılmıştır. Bu amaçtan hareketle incelediğimiz literatür göstermektedir ki, ittifaklara dair ortaya konan çalışmaların ampirik olması kavramın tanımlanmasını ve devletler tarafından ittifakların tercih sebeplerine yönelik yaklaşımları etkilemiştir. Kimi teorisyenler ittifakları müşterek çıkar çerçevesinde iki veya daha fazla devlet arasındaki resmi işbirlikleri olarak görürken kimileri ise müşterek tehdide karşı kurulan resmi veya gayri resmi işbirlikleri olarak tanımlamaktadır. Teorisyenlerin çoğunluğu müşterek çıkar ve tehdit, güvenlik ve askeri taahhüt gibi konuları ittifakların oluşumunda olmazsa olmaz kabul ederken aynı şekilde bu konuların ele alış biçimini de önemsemektedir. Tarafları bir araya getiren meselelerin yasal kodifikasyonlara tabi tutulmasının gerekliliği alana katkı sağlayan isimlerce vurgulanmaktadır. Bu noktada farklı bir yaklaşım sergileyen ve çalışmada tanımı referans alınan Stephen M. Walt ise ittifaklara neden olan konuların gayr-i resmi işbirlikleriyle de düzenlenebileceğini öne sürmektedir.

İttifak kavramının ne anlam ifade edip etmediği üzerine yapılan tartışmalarda kendine yer bulan bir diğer konu ise devletleri ittifak kurmaya yönlendiren amaçlardır. Amaçlar bağlamında ortaya konan görüşler genel olarak iki kavram üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki müşterek tehdide karşı devletlerin ortak hareket etmesini zorunlu kılan güvenlik kaygısı, diğeri ise müşterek kazançlar doğrultusunda ortak politikalar izlemeye yönelten saldırgan amaçlardır. Bu iki kavramın da amaçları açıklamada bir arada kullanılabileceğini belirten Walt, diğer isimlerden farklı olarak saldırganlığı güvenliği sağlayacak bir araç olarak görmektedir.

İttifakların amacı ve kavramın tanımı dışında teorisyenlerin üzerinde durduğu bir başka konu ise devletleri ittifak kurmaya yönelten kaygılardır. Bu kaygılar realist paradigma içerisinde daha kapsamlı bir tartışmayla ele alınmakta ve devletleri harekete geçiren belirleyici unsurlar olarak anılmaktadır. Bu bağlamda uluslararası politikayı güç mücadelesi olarak gören ve klasik realizmin önde gelen isimlerinden Morgenthau devletlerin güç kaygısıyla, devletlerin şahsa münhasır özelliklere sahip olduğunu altını çizen neo-klasik realistlerden Schweller ise devletlerin çıkar kaygısıyla ve bir üst otoritenin yokluğuna ve her devletin askeri kapasiteye sahip olmasına bağlı olarak aktörlerin başlıca amacının varlığını sürdürmek olduğunu belirten neo-realistlerden Walt ise devletlerin tehdit kaygısıyla davranışlar sergilediğini öne sürmektedir.

BÖLÜM 2: TEHDİT DENGESİ TEORİSİNİN SİSTEMİK

SINIRLARI

Tehdit dengesi perspektifinde devletlerin ittifak tercihlerinin ve stratejilerinin belirlenmesi konusunda kilit rol oynayan etken, sadece anarşi kavramıyla özetlenebilen düzenleyici prensip değil aynı zamanda sistemdeki güç dağılımında nispi üstünlüğü bulunan aktör(ler) üzerinden nicel bir tanımlamaya dayanan kutupluluktur. Yapısal bir etken olarak değişkenlik ve çeşitlilik arz eden kutupluluk, ittifakların oluşum süreçlerinde belirleyici olmakla birlikte bu süreci oluşturan stratejilerin ve sistemik olmayan faktörlerin (ideoloji) de sınırlarını çizmektedir. Devlet davranışlarına yönelik belirli bir tesir doğuran bu güç dağılımı, tüm devletleri kapsayan tek bir küresel sistemi içinde barındırabileceği gibi merkezden-çevreye farklı lokal güç dağılımlarını da içerebilir. Küresel ölçekli güç dağılımlarının iki büyük savaşla kısa süre içerisinde değişime uğradığı 20. yüzyılda bu değişimlere yönelik pek çok araştırma yapılmış ve netice itibarıyla küresel sistemin dışında alt bölgesel sistemlerin varlığı tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile bu dönemde yapılan çalışmalar küresel ölçekte devlet davranışlarının sınırlarını çizen güç dağılımından görece ölçüde bağımsız lokal (bölgesel) sistemlerin varlığını gündeme getirmiştir.⁶⁵

Bölgesel sistemlerin varlığı iddiasından hareketle bu bölümün müstakil amacı Ortadoğu'nun çok kutuplu bir bölgesel sisteme sahip olmasının kurulan ittifaklara, stratejilere ve ideolojik faktörlere olan etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda bölümde şu üç soruya cevap aranacaktır; ilk olarak, çok kutuplu sistemin genel özellikleri ve bu sistemin ittifaklara olan etkileri nelerdir? İkinci olarak, çok kutuplu bir sistemde bir aktörün tehditlerle mücadelesinde izleyebileceği stratejiler nelerdir? Son olarak, sistemik bir faktör olamayan ideolojinin ittifakların oluşum sürecindeki etkisi nedir? Bu üç soru bir bölgesel sistem olarak Ortadoğu'nun sahip olduğu güç dağılımı ve çatışma alanları dikkate alındığında cevaplanmaya değerdir. Ayrıca bölümün sonunda Ortadoğu'daki devrimlerle birlikte oluşan bölgesel ittifaklarda aktif rol oynayan aktörlere (Türkiye, Suudi Arabistan, İran, Mısır, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri) dair bir takım bilgiler verilerek bölgesel sistemin neden çok kutuplu olarak ele alındığı açıklanacaktır.

⁶⁵ Morgenthau, s. 213-216, Küresel güç dağılımından bağımsız olarak bölgesel sistemlerin varlığı hakkında bkz; Nuno P. Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, New York: Cambridge, 2014, s. 171-173.

2.1. Bölgesel Güç Dağılımı Olarak Çok Kutupluluğun İttifaklara Etkisi

Aktörlerin davranışlarını etkileyen ve üç sütun⁶⁶ üzerine inşa edilen yapının tanımlanmasında sistem içindeki kapasite (güç)⁶⁷ dağılımı belirleyici rol oynamaktadır. Bu kapasite dağılımı sadece sistemik sınırları oluşturmakla kalmamakta aynı zamanda aktörlerin davranış kalıplarını inşa etmektedir. Güç dağılımının bu denli etkili ve değişken bir unsur olması bir sistem içerisinde öne çıkan aktör sayısından hareketle sistemin özelliklerinin tespit edilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bir sistemin çok kutuplu olarak nitelendirilmesi için o sistemdeki belirli sayıda aktörün diğerleriyle kıyaslandığında güç unsurları açısından üstünlüğe sahip olması gerekmektedir.

Mearsheimer'a göre güç unsurları göz önüne alındığında çok kutuplu sistem en az üç ya da daha fazla aktör tarafından domine edilen bir küresel/bölgesel sistem olarak tanımlanabilir. Üç ya da fazla dominant gücün var olduğu bir sistemin çok kutuplu olarak nitelendirilebilmesi için bu güçlerin sadece sistemdeki diğer aktörlere oranla sahip olduğu kapasite dağılımı değil aynı zamanda kendi aralarındaki kapasite dağılımı da kıyaslanmalıdır.⁶⁸ Bu kıyas sistemin aktörler üzerindeki etkisinin sınırlarını belirleyecek ve sistemin sürekliliği konusunda ipuçları verecektir. Bu noktadan hareketle aktör sayısı ve sistem sürekliliği arasında bağ kuran Waltz, üç ve dört sayılarını bir eşik olarak kabul etmekte ve iki aktörün üçüncüye karşı birleşmesi sonucu sistemin dönüşebileceğini savunmaktadır. Bu nedenle dört sayısını kabul edilebilir en düşük sayı olarak değerlendiren Waltz, en az dört aktörün olduğu bir sistemde kurulacak ittifakın karşı ittifakla dengelenebileceğini iddia etmektedir.⁶⁹ Aktör sayısı ve sistem sürekliliği arasında bağ kuran bir başka isim ise Morton A. Kaplan'dır. Kaplan çok kutuplu sistemi, güç dengesi sistemi olarak değerlendirmekte ve bu dengenin kalıcı olabilmesini aktör sayısına bağlamaktadır. Kaplan'a göre böyle bir sistemde dengenin oluşabilmesi ve sistemin sürekliliğinin sağlanabilmesi için en az beş aktörün bulunması

⁶⁶ Kenneth Waltz bir sistemin tanımlayıcı üç kısımdan meydana geldiğini belirtmekte ve bu kısımları aktörlerin davranışlarını etkileyen unsurlar olarak ele almaktadır. Bunlar sırasıyla; sistemin düzenlediği ilke, birimlerin işlevsel farklılaşımı ve bu birimler arasındaki kapasite dağılımdır. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s. 127.

⁶⁷ Güç içinde barındırdığı unsurlar ve amaçsallık-araçsallık tartışması açısından farklı paradigmlar nazarında farklı anlamlar içermektedir. Bu çalışma ise realist paradigmanın güç tanımından hareketle kapasite dağılımını ele alacak ve neo-realistlerin yaklaşımını benimseyerek gücü amaçlar hiyerarşisine hizmet eden bir araç olarak değerlendirecektir. Bu noktadan hareketle çalışmada neo-realistlerin önde gelen isimlerinden Mearsheimer'ın güç tanımı referans alınacaktır. Mearsheimer'a göre güç örtülü ve askeri olmak üzere iki unsuru içinde barındırmaktadır. Örtülü güç, bir devletin askeri gücünü besleyen ekonomisini ve nüfusunu ifade etmektedir. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 55. Gücün ayrıntılı tanımı için ayrıca bkz: Morgenthau, s. 124-165.

⁶⁸ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 337-338.

⁶⁹ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s. 203.

gerekmektedir. Kaplan bu sayının üçe inmesi durumunda ise iki aktörün üçüncüye karşı birleşerek sistemi dönüştürebilme olanağına sahip olacağını öne sürmektedir.⁷⁰

Sistemdeki aktör sayısı ile sistemin sürekliliği arasındaki ilişkiye dair teorisyenler arasında görüş ayrılığı bulunmasına rağmen yeterli sayıya ulaşıldığında sistemin sahip olacağı genel özellikler konusunda bir uzlaşımın varlığından söz edilebilir. Genel olarak teorisyenler⁷¹ sistemin çok kutuplu olmasından kaynaklanan sonuçları ve özellikleri şu dört kavram üzerinden ele almaktadır. Bunlar; belirsizlik, esneklik, yanlış hesaplama riski ve artan çatışma olasılığıdır. Bu dört özellik çok kutuplu sistemi diğer güç dağılımlarından ayırmakta ve sistem içindeki aktörlerin davranışlarını etkilemektedir.

Çok kutuplu sistemi en önemli özelliklerinden ilki sistemde dost-düşman ayrımı konusunda belirsizliklerin olmasıdır. Sistemdeki belirsizlik Waltz'un ifadesiyle "...bir gücün müttefikler ile düşmanlar arasında net ve değişmez sınırlar çizmesine imkân vermeyecek kadar çok sayıda gücün"⁷² bulunmasından kaynaklanmaktadır. Sistemdeki büyük güçlerin sayısında yaşanacak artış hali hazırda mevcut olanlar için odaklanma problemleri doğurmanın yanı sıra enformasyon süreci ve kaynak tahsisi açısından da bir takım problemler meydana getirecektir.⁷³ Sayıdaki artışa paralel olarak odaklanma, enformasyon ve kaynak tahsisi problemlerinin artması en başta ifade edilen belirsizlik durumunu ortaya çıkaracak ve sistemdeki ikili ilişkilerin önemini arttırmakla birlikte sistemik dengenin çökmesine neden olacaktır. Sistemik denge bir sistemde var olan ikili ilişkilerle çoklu ilişkiler arasındaki uyumu ifade etmektedir. Bir Arap atasözü ile özetlenen bu uyuma göre " dostumun dostu dostumdur, dostumun düşmanı düşmanımdır, düşmanımın düşmanı dostumdur ve düşmanımın dostu düşmanımdır" yaklaşımı çoklu ilişki ağlarında yaşanmıyorsa sistemik dengenin varlığından bahsetmek

⁷⁰ Morton A. Kaplan, "Variants on Six Models of the International System", James N. Rosenau (ed), *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, New York: The Free Press, 1969, s. 294.

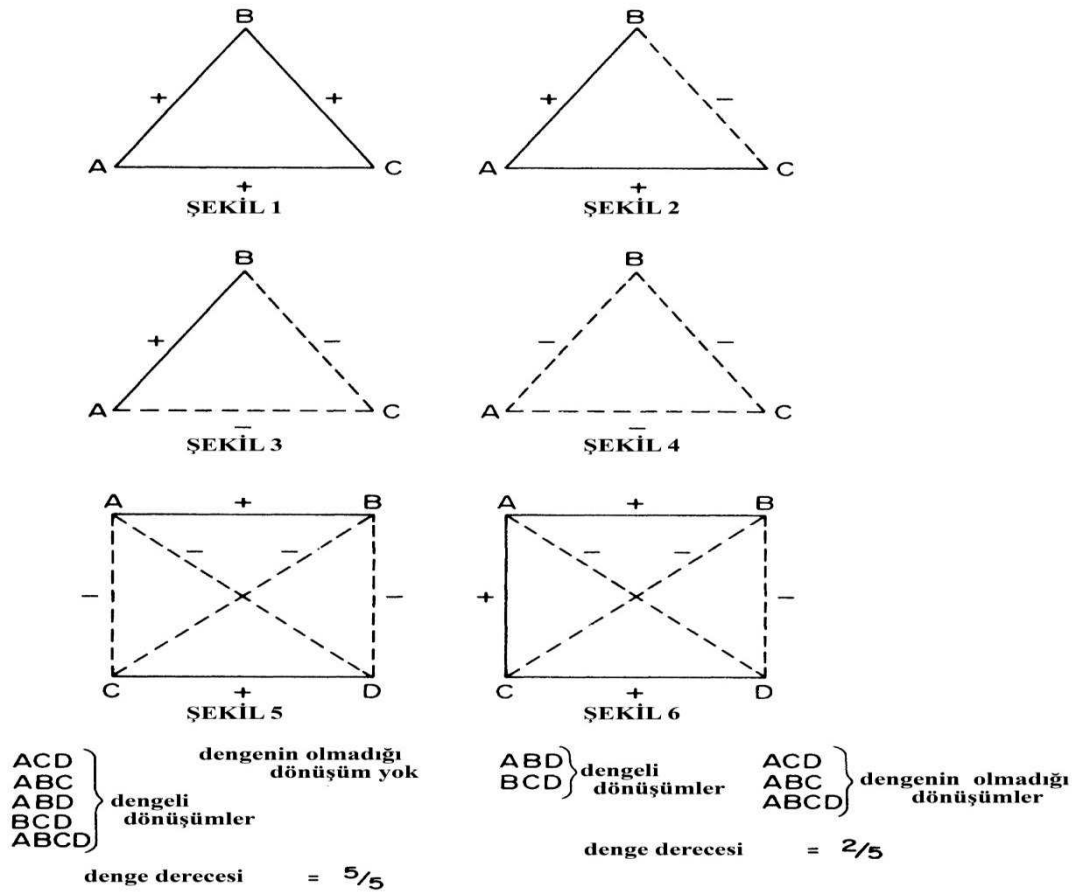
⁷¹ Bir sistemde ikiden fazla baskın aktörün bulunmasının meydana getireceği sonuçlar/özellikler realist paradigma içerisinde tartışılan bir konudur. Bu tartışma daha çok istikrar kavramı üzerinden cereyan etmekte ve diğer sistemler ile kıyaslama yapılarak hangi sistemin daha istikrarlı olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu tartışma çerçevesinde klasik realistler çok kutuplu sistemi, noe-realistler ise iki kutuplu sistemi istikrarlı olarak nitelendirmektedir. Bu isimler istikrar kavramına genel itibariyle sistemin savaşa olan yatkınlığını baz alarak anlam yüklediklerinden dolayı görüş ayrılığına düşmektedirler. Fakat bu çalışmada sistemin istikrarından kastedilen sistemin sürekliliğe sahip olması yani baskın aktörlerin pozisyonunu korumasıdır. Dolayısıyla çalışmada neo-realistlerin çok kutuplu sisteme dair tespitlerinden hareketle sistemin genel özellikleri ve güç dağılımının sonuçları değerlendirilecektir. Sistem-istikrar tartışması için bkz: Hasan B. Yalçın, *Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme*, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt. 10, No. 1, (2015), s. 209-229. Waltz, *The Stability of a Bipolar World*, *Daedalus*, Population, Prediction, Conflict, Existentialism, Cilt. 93, No. 3, (Yaz 1964). Burda dergi adı hangisi, makale adı hangisi belli olmuyor.

⁷² Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s. 209.

⁷³ Deutsch ve Singer, s. 396.

mümkün değildir.⁷⁴ Sistemin çok kutuplu olması atasözündeki uyumun yaşanmasına engel olmakla birlikte tehlike ve sorunlarla kimin yüzleşmesi gerektiğini de belirsiz kılacaktır.⁷⁵ Dolayısıyla sistem dost-düşman ayrımındaki keskin hatları bulanıklaştıracak ve ikili ilişkileri esnek temeller üzerine inşa edecektir. Böyle bir yapıda amaçlar hiyerarşisinde en üst sırada yer alan kalım sürekli tehdit altında olacağından ittifaklar kısa ömürlü ve değişkenlik arz edecektir.⁷⁶

Tablo 4: Sistemik Denge Şablonu⁷⁷

İkiden fazla aktörün güç unsurları kapsamında ön plana çıktığı bir sistemde belirleyici ikinci özellik esnekliktir. Tablo 5'te görüldüğü üzere aktör sayısında artış yaşandıkça ikili ilişki ağları çoğalmakta ve yeni etkileşim fırsatları meydana gelmektedir. Deutsch

⁷⁴ Brian Healy ve Arthur Stein, *The Balance of Power in International History: Theory and Reality*, **Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 17, No.1, (Mart 1973), s. 49.

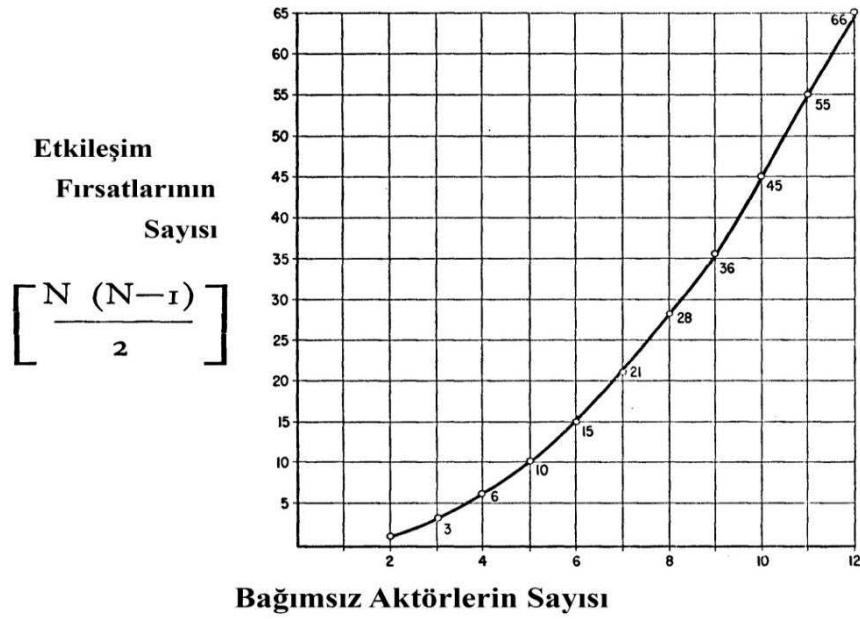
⁷⁵ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s. 212.

⁷⁶ Snyder, s. 146-147.

⁷⁷ Sistemik Denge şablonunda yer alan (+) işaretler dostluk ilişkilerini, (-) işaretleri ise düşmanlık ilişkilerini ifade etmektedir. H. Brooke McDonald ve Richard Rosecrance, *Alliance and Structural Balance in the International System: A Reinterpretation*, **The Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 29, No.1, (Mart 1985), s. 67.

ve Singer tarafından “ $n(n-1)/2$ ” olarak formülize edilen bu ilişki ağları işbirliğine açık olduğu kadar rekabete de açık olacaktır.⁷⁸ Başka bir ifade ile sistemdeki bağımsız aktör sayısı (n) arttıkça etkileşim fırsatlarının sayısı ve niteliği artacaktır. Daha önce değindiğimiz dost-düşman ayrımındaki belirsizlik de hesaba katıldığında çok kutuplu sistemde aktörler birbirlerine olan bağımlılıklarını minimize edecek fırsatlar yakalayacaklarından dolayı muhtemel krizler neticesinde ittifaklar kırılacaktır. İttifak ilişkilerinin esneklik kazandığı bir sistemde bu esneklikten en fazla fayda sağlayacak aktörler ise güveliği konusunda en fazla kaygıya sahip olanlardır. Bu aktörler ister güçlü ister zayıf olsun, çok kutuplu sistemde büyük güçler arasında meydana gelebilecek kriz dönemlerinde daha geniş politik manevra alanı kazanacaklardır.⁷⁹

Tablo 5: Etkileşim Fırsatları⁸⁰

Üç ya da daha fazla aktörün güç unsurları çerçevesinde öne çıktığı bir sistemin üçüncü özelliği ise rakiplerin birbirlerinin niyetlerini ve kapasitelerini yanlış hesaplama riskidir.

⁷⁸ Deutsch ve Singer, s.392-393.

⁷⁹ Mearsheimer, Back to the Future, *International Security*, Cilt. 15, No. 1, (Yaz 1990), s. 14. Çok kutuplu sistemin nispeten zayıf olan devletlerin ittifak tercihlerine sağladığı esneklik için bkz: Waltz, Uluslararası Politika Teorisi, s. 230.

⁸⁰ Deutsch ve Singer, s. 395.

Sistemdeki bir devletin odaklanması gereken aktör sayısı birden fazla olacağından devletler bu kabiliyetlerinde gerileme yaşayabilirler. Bu durum provokasyon riskini arttıracak ve iki aktör arasında kurulacak bir savunma ittifakının diğerleri tarafından saldırgan olarak algılanmasına neden olacaktır.⁸¹ Niyetler konusunda yaşanacak bir diğer yanlış ise bir aktör tarafından oluşturulacak bir ittifaka veya karşı ittifaka kimlerin katılıp katılmayacağı meselesidir.⁸² Çünkü bu sistemde aktörler tehdidi dengeleme maliyetinden kaçarak bu sorumluluğu diğer aktörlere yükleme gayreti içine girebilir ya da doğrudan dengeleme mekanizmalarına katılabilirler. Çok kutuplu sistemde yanlış hesaplama riski niyetlerde olduğu gibi aktörlerin birbirlerinin kapasitelerini hesaplama konusunda da yaşanabilmektedir. İttifakların değişkenliği çok kutuplu sistemde yaygın olduğu için bir ittifakın değişime uğramadan önceki toplam kapasitesi değişime uğrayınca artabilir ya da azalabilir. Bu durumda karşı ittifak ve muhalif aktör reel kapasiteyi hesaplama konusunda zorluklar yaşayacak ve hatalı öngörülerde bulunacaktır.⁸³

Çok kutuplu sistemde meydana gelen güç dağılımının neden olduğu son özellik ise sistemdeki çatışma olasılığının yüksek olmasıdır. Çatışma olasılığı diğer özelliklerin doğal bir çıktısı olarak değerlendirilebilir. Zira aktör sayısındaki artış etkileşim fırsatlarını çoğaltan bir etki doğurduğu gibi çatışma risklerini de yükselten bir etki doğuracaktır. Yani iki aktörün (A,B) bulunduğu bir sistemde muhtemel çatışma (A-B) bunlar arasında cereyan edecek iken üç aktörün (A-B-C) bulunduğu bir sistemde en az üç farklı çatışma (A-B, A-C, B-C) meydana gelebilecektir. Sistemdeki güç dağılımının zayıf aktörlere sağladığı geniş politik manevra alanları hesaba katıldığında çatışma olasılığının daha da attığı gözlemlenecektir. Zira sistem sadece majör-majör değil aynı zamanda majör-minör ve minör-minör mücadelelerine tanıklık edecektir.⁸⁴ Aktör sayısındaki artışa bağlı olarak meydana gelen diğer özellikler da çatışma olasılığını arttıran etkenler olarak ifade edilebilir. İkili ilişki ağlarında meydana gelecek çoğalma aktörlere esneklik sağlamanın yanı sıra enformasyon ve ilgi problemlerine neden olacağından sistemdeki belirsizliği de arttıracaktır. Sistemik belirsizlik beraberinde

⁸¹ Snyder, s. 145-146.

⁸² Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 343-344.

⁸³ Mearsheimer, *Back to the Future*, s. 16.

⁸⁴ Mearsheimer, *Back to the Future*, s. 14.

niyetlerin ve kapasitelerin yanlış hesaplanma riskini doğuracak ve netice itibariyle sistemdeki güç dağılımı çatışma olasılığını arttıracaktır.⁸⁵

Sonuç olarak, bir sistemdeki aktörlerin davranışlarının belirlenmesinde o sistemdeki güç dağılımının önemli etkileri bulunmaktadır. Değişken sistemik unsur olarak ifade edebileceğimiz güç dağılımı ortaya çıkardığı baskın aktör sayısına göre farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bu noktadan hareketle teorisyenler arasında cüzi görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte sistemdeki aktör sayısı konusunda üç sayısı sonuçları belirleyen bir eşik olarak genel kabul görmektedir. Bu sayı bir sistemin çok kutuplu bir yapıya sahip olduğunu vurgulamakta ve aktör davranışlarına doğrudan etki eden bazı özellikler/sonuçlar ortaya koymaktadır. Belirsizlik, esneklik, yanlış hesaplama riski ve yüksek çatışma olasılığı olmak üzere dört farklı özellik barındıran bu sistemde odaklanılması gereken bir diğer konu ise kalımlarını sağlamak amacıyla hareket eden aktörlerin tehditlerle mücadelede izleyebilecekleri stratejilerdir. Zira çok kutuplu sistem, ikiden fazla majör ve sayısız minör güçten oluştuğundan dolayı olası bir tehdidi dengelemek, ona boyun eğmek veya onunla mücadele etme sorumluluğunu başkasına yıkmak gibi aktörlere bir takım seçenekler sunmaktadır.

2.2. Çok Kutuplu Sistemde Tehditlerle Mücadele Stratejileri

Bir sistemdeki güç dağılımı o sistemdeki devletlerin mevcut veya müstakbel tehditlerle mücadelesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çok kutuplu güç dağılımının bir sonucu olarak tehditlerin çoğaldığı, belirsizliğin hâkim olduğu ve ilişki ağlarının esnekliğe sahip olduğu bir sistemde devletlerin tehditlerle mücadelede hangi stratejileri izleyebileceği sorusuna cevap aramak önem arz etmektedir. Sistemin sabit unsuru olan anarşi ile değişken unsur olan güç dağılımı birlikte düşünüldüğünde üç ya da daha fazla büyük devletin ve belirli sayıdaki küçük devletin yer aldığı bir sistemde tehditlerle mücadele için üç farklı stratejik opsiyonun varlığından söz edilebilir.

Bunlardan ilki, bir aktörün ya kendi kapasitesini mobilize ederek ya da tehdit algılayan diğer aktörlerle ittifak kurarak tehdidi engelleme girişimi şeklinde özetlenebilecek dengelemedir (balancing). İkincisi, sistemdeki baskın pozisyonu nedeniyle dengelenemeyen tehdidin oluşturacağı ittifaka dâhil olmayı ifade eden peşine takılma

⁸⁵ Rosecrance, Bipolarity, Multipolarity and the Future, *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt. 10, No. 3, (Eylül 1966), s. 318-320.

(bandwagoning) stratejisidir. Üçüncüsü ise tehdidi engelleme görevini ve bu görevin doğuracağı maliyeti diğer aktörlere bırakmak anlamına gelen sorumluluğu başkasına yüklemidir (buck-passing).⁸⁶ Bu strateji aktörler için çok kutuplu sistemde ittifak oluşumlarına bir alternatif sunmakla birlikte tehdit ile pasif ve rasyonel bir mücadele fırsatı da oluşturmaktadır.

Dengeleme (balancing) stratejisi geleneksel kullanımı açısından ele alındığında, bir devlet veya bir ittifakın sistemdeki diğer devlet veya ittifakları askeri ve/veya politik üstünlük açısından tehdit etmesine karşılık olarak tehdit edilen devletin ya kendi kaynaklarını devreye sokarak ya da tehdit algılayan diğer devletlerle ittifak kurarak tehdidi caydırması anlamına gelmektedir.⁸⁷ Realist paradigma içerisinde genel kabul gören bu tanımdan da anlaşılacağı gibi dengeleme, tehdit unsurlarından hareketle bir aktörün diğerlerinin kısa veya uzun vadede kalımlarını tehlikeye atacak davranışlarda bulunmasına karşılık tehdit algılayanlar tarafından verilen bir cevap niteliğindedir. Bu cevap tehdide üç farklı kanalla iletilebilir. Bunlardan ilki tehdit edici unsurlarda değişime gidilmediği takdirde savaşın kaçınılmaz olacağını ilan eden diplomatik girişimlerdir. İkincisi, öz kaynaklar kullanılarak tehdide caydıracak saldırı ve savunma harcamaları gibi “dâhili dengeleme” (internal balancing) seçeneklerinin devreye sokulmasıdır. Üçüncüsü ise müşterek tehdit algısına sahip diğer devletlerle savunmacı bir ittifak kurarak tehdidin engellenmesini sağlayacak “harici dengeleme” (external balancing) opsiyonuna başvurmadır.⁸⁸

Çok kutuplu sistemin özellikleri/sonuçları göz önüne alındığında “harici dengeleme” bu sistemde tehdide karşı kullanılacak stratejilerden biri olarak okunabilir. Tehdit olma potansiyeline sahip en az üç devletin bulunması, ittifak ilişkilerinin esnekliğe sahip olması ve sistemin küçük devletlere manevra alanı sunması ittifaklar vasıtasıyla sağlanacak dengeleme stratejilerinin olasılığını artırmaktadır. Yine sistemin düzenleyici ilkesi olan anarşi ve bu ilkenin gölgesi altında oluşan amaçlar hiyerarşisi, devletleri müşterek tehdit karşısında harekete geçirecek unsurlar olarak ifade edilebilir. Çok kutuplu sistem, dengeleme stratejisinin uygulanabilme olasılığını artırıcı etkiye sahip

⁸⁶ Schweller, *Deadly Imbalance: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New York: Columbia University Press, 1998, s. 65-67.

⁸⁷ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, New Jersey: Princeton University Press, 2006, s. 9. Dengeleme stratejisinin geleneksel kullanımı için ayrıca bkz: Walt, *The Origins of Alliance Politics*, s. 18-19.

⁸⁸ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 156-157.

olmanın yanı sıra dengeleyici ittifakların kurulmasına engel teşkil edecek bazı hususları da içinde barındırmaktadır. Bunlardan ilki ittifakların kurulmasından kaynaklanan maliyeti tarafların birbirlerine yıkmaya çalışmasıdır. İkincisi, birbirlerine karşı düşmanlık besleyen iki ülke arasındaki mücadelenin sistemdeki diğer aktörlere nispi pozisyonu geliştirme fırsatı sunmasıdır. Üçüncüsü, sistemde saldırganın kendilerine tehdit oluşturmadığını düşünen devletlerin olmasıdır. Dördüncüsü ise sistemdeki belirsizliğin etkisiyle savunmacı koalisyonlar oluşturmanın zaman almasıdır.⁸⁹

Peşine takılma stratejisi ise dengelemeyle zıt bir anlam ifade etmekte ve engellenemeyen tehdit ile ittifak kurma anlamına gelmektedir. Bu strateji “kaybedenler açısından dahi kazançların mümkün olduğu ve kaybetmenin bunların güvenliğini tehlikeye sokmadığı bir durumda”⁹⁰ izlenilebilecek makul bir stratejidir. Kaybedenlerin stratejisi olarak tanımlayabileceğimiz peşine takılma stratejisi, tehdidin üstünlüğünü kabul etme açısından bir yenilgi anlamı taşısa da üstünlüğün sağlayacağı güvelik şemsiyesi altına girme açısından kalımın teminatı olarak okunabilir.

Peşine takılma stratejisi izleyen devletlerin tehdidi yatıştırma girişimleri üç farklı etken çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, bu devletlerin bireysel veya kolektif olarak tehdidi caydırabilecek askeri kapasiteye ve bu kapasiteyi destekleyecek ekonomik güce sahip olmamalarıdır. İkincisi, diğer stratejileri uygulayacak sistemik zeminin mevcut olmamasıdır. Başka bir ifade ile tehdidi dengeleyecek bir ittifakın veya sorumluluğu bir başkasına yüklemek için gerekli olan koşulların mevcut olmamasıdır. Üçüncüsü ise tehdidi engelleyecek kaynakların olası bir savaşın getireceği tahribatla gerilemesi veya savaşın sona ermesine yakın var olan belirsizliklerin ortadan kalkmasıdır.⁹¹ Bu üç unsur devletleri peşine takılma stratejisi izlemeye mahkûm etse de sistemdeki güç dağılımı mahkûmiyeti hafifletici etkiler doğurabilir. Çok kutuplu sistemin zayıf devletlere sunduğu politik manevra alanları hesaba katıldığında bu stratejinin uygulanabilirliği azalacaktır. Sistemdeki güçlü aktör sayısı arttıkça zayıf devletler tercih imkânları elde edecek ve dengeleme veya sorumluluğu başkasına yükleme fırsatları kazanacaklardır.

⁸⁹ Mearsheimer, *Back to the Future*, s. 16.

⁹⁰ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s. 158.

⁹¹ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 30-32.

Çok kutuplu sistemde uygulanma imkânı bulan bir strateji olarak sorumluluğu başkasına yükleme ise dengeleme ve peşine takılma stratejisinin aksine ittifaklardan uzak durmayı ifade etmektedir. Bu strateji sistemdeki aktörlere tehditlerle yüzleşmenin maliyetlerinden kaçınma ve nispi pozisyonlarını koruma ve geliştirme olanakları sunmaktadır.⁹² Bu sistemik ve stratejik olanaklardan yararlanmayı kolaylaştıran dört farklı yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki saldırganla iyi ilişkiler kurarak onun tehdidinden kurtulmaktır. İkincisi, saldırganın radarındaki devletlerle soğuk ilişkiler kurmaktır. Üçüncüsü, ilave kaynakları güvenliği arttıracak şekilde kullanarak saldırganın hedef değiştirmesini sağlamaktır. Dördüncüsü ise diğer devletlerin saldırganı caydıracak kapasiteye ulaşması karşısında pasif bir tutum sergilemektir.⁹³ Çok kutuplu sistem olası bir tehdidi engelleyecek çok sayıda aktörü içinde barındırdığından dolayı sorumluluğu başkasına yükleme stratejisinin uygulanmasına imkân tanımaktadır. Bu strateji, birden fazla tehdit ile karşı karşıya kalan aktörler için cazip olmakla birlikte ittifakların kırılma risklerini sağlayan riskleri de içinde barındırmaktadır.⁹⁴

Sonuç olarak, bir sistemdeki aktörlerin tehditlerle mücadelede izleyeceği stratejiler o sistemdeki güç dağılımına bağlı olarak çeşitlilik arz etmektedir. Çok kutuplu sistemdeki güç dağılımı dikkate alındığında devletlerin tehditleri engellemek için üç farklı stratejik opsiyona sahip olduğu görülmektedir. Bunlar: harici ve dâhili dengeleme (balancing), peşine takılma (bandwagoning) ve sorumluluğu başkasına yükleme (buck-passing) stratejileridir. Sistemik ve stratejik etkenler güç dağılımına bağlı olarak devletlerin davranışlarında belirleyici olmaktadır. Bu etkenlerin dışında aktör davranışlarına yön verdiği düşünülen ve özellikle Ortadoğu gibi etnik ve mezhepsel olarak heterojen bir görünüm sergileyen bölgelerde gündeme gelen yapısal olmayan faktörler ayrıntılı bir tartışmayı hak etmektedir. Bu faktörler arasında en dikkat çeken ideolojik dayanışmadır. Tehdit dengesi dünyasında ittifakların kuruluş süreci göz önüne alındığında ideolojik dayanışmanın devletlerin tercihlerindeki konumu tespit edilmelidir.

⁹² Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, Chain Gang and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity, *International Organization*, Cilt. 44, No. 2, (İlkbahar 1990), s. 141.

⁹³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 157-159.

⁹⁴ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 159-162.

2.3. Çok Kutuplu Sistemde İdeolojik Dayanışma-İttifak İlişkisi

Müşterek tehditle mücadele eden iki ya da daha fazla devlet, sahip oldukları kapasiteleri birleştirirken ortak amaçları kuvvetlendirici bir takım motivasyon kaynağına ihtiyaç duyabilirler. Bu motivasyon kaynağı yapı merkezli olamamakla birlikte devletlerin kendilerini ve düşmanlarını tanımlamasında ve dost-düşman ayırımını yapmasında destekleyici bir rol oynamaktadır. Elbette bu rol sistemin temel karakteristiğinin çizdiği sınırlar içerisinde geçerli olmakta ve sistemdeki değişime bağlı olarak gerilemekte veya belirginleşmektedir. Dolayısıyla bu nokta çok kutuplu bir tehdit dengesi dünyasında ideolojinin ittifakların oluşum sürecindeki etkisini, sorguya çekilmesi gereken önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır.

İdeoloji kavramına ele alındığı disiplin ve paradigmaya göre farklı anlamlar yüklenmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde de birbirinden farklı anlamlar yüklenen bu kavram en genel ifadeyle “geçmişin seçimsel hafızası ve geleceğin program taslağı”⁹⁵ olarak tanımlanabilir. Çalışmamızın temel referans kaynağı olan “*The Origins of Alliances*” adlı eserde ise Walt, Hans Morgenthau’nun “ideolojik dayanışma” (ideological solidarity) kavramını kullanmakta ve bu kavramın müşterek kültürel, politik ve bir takım benzer özelliklerin etkisiyle kurulan ittifakları ifade ettiğini belirtmektedir.⁹⁶ İlk bakışta bu argümanın ittifakların müşterek tehdide karşı kurulduğu önermesiyle tezatlık içerdiğini öne süren Walt, benzer kültürel özelliklere ve politik sisteme sahip devletlerin doğal müttefik olduğu yönündeki yargıların altında yatan sebepleri dört maddeyle sıralandırmaktadır. Birincisi benzer politik sistemlere sahip devletlerin kurduğu ittifak bu sistemlerin güvenliğini sağlama amacı taşıyabilir. İkincisi, ortak kültürel kodlara sahip devletler bu kodların tehdit kaygısını yatıştırıcı özellikleri nedeniyle birbirlerinden daha az korku duyabilirler. Üçüncüsü, benzer politik sistemleri olan devletler rejimlerinin meşruiyetini arttırmak ve tehditlere karşı uluslararası arenada ciddi desteğe sahip olduğunu kanıtlamak amacıyla ittifak kurabilirler. Dördüncüsü ise müşterek ideolojik değerler devletlere birlikte hareket etmeyi buyurabilirler.⁹⁷ Fakat bu

⁹⁵ George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962, s. 61.

⁹⁶ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 33.

⁹⁷ Walt, *The Origins of Alliance*, s. 34-35.

durumda da ittifak içindeki aktörler arasında ideolojinin farklı yorumlanmasından kaynaklanan çatışmalar meydana gelebilir.⁹⁸

İdeolojilerin ittifaklar üzerindeki etkisini ideolojiyi iki farklı sınıfa ayırarak inceleyen Walt'a göre bazı ideolojiler ayrıştırıcı bazıları ise birleştirici bir etkiye sahiptir. Ayrıştıran ideolojiler merkez bir gücü ve ona tabi olan üyeleri barındıran bir ittifak formu nedeniyle üyeler arasında liderlik mücadelesinin yaşandığı bir tablo ortaya çıkarabilirler. Başka bir ifade ile bir üyenin diğerlerine önderlik etmesi sadece liderliğin avantajlarını elde etme değil aynı zamanda onların otonom yapılarına zarar vermesi açısından da ittifak içi çatışma olasılığını arttıracaktır. Birleştiren ideolojiler ise benzer sistemlere sahip devletlerin rejimlerinin güvenliğini tehdit edenlere karşı oluşturacağı ittifak formu nedeniyle müşterek hareket etmeyi teşvik edebilir.⁹⁹

İdeolojinin ittifak formları üzerindeki etkisi sistemden bağımsız olarak düşünülemez. Waltz'un ifadesiyle "sonuçları açıklamak için hem devletlerin yeteneklerine, eylemlerine ve etkileşimlerine hem de sistemlerin yapısına bakmak gerekir."¹⁰⁰ Anarşik bir yapıya ve çok kutuplu bir güç dağılımına sahip bir sistemde ideolojinin sonuçlara etkisi sınırlıdır. Zira ideoloji dost-düşman ayrımı yapabilme kapasitesinin yüksek olduğu bir ortamda ittifakların oluşumunda rol oynayabilir.¹⁰¹ Çok kutuplu sistemin genel özelliklerinden biri olan dost-düşman ayrımındaki belirsizlik dikkate alındığında ittifakların oluşum süreçlerinde ideolojinin belirleyici değil destekleyici bir etki doğurduğu öne sürülebilir. İdeolojinin ittifakların oluşum sürecinde oynadığı rolü sistemdeki güç dağılımı üzerinden okuyan Herbert S. Dinerstein'e göre II. Dünya Savaşı'ı öncesindeki ittifak örneklerine bakıldığında ideolojik farklılıkların ittifakların kurulmasına engel teşkil etmediği görülmektedir. Fakat bu savaş sonrası aktörlerin nispi gücünde yaşanan değişim ideolojiyi ittifak tercihlerinde belirleyici etkenler statüsüne taşımıştır.¹⁰² ABD ve SSCB'nin öncülüğünü yaptığı iki kutuplu sistemdeki ittifakların belirleyici bir boyutu olan ideoloji "kapitalist demokrasi ile Tanrısız komünizm" arasındaki mücadeleyi ifade etmiştir. Bu iki devletten sürekli olarak tehdit algılayan

⁹⁸ Richard Lowenthal, Factors of Unity and Factors of Conflict, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Cilt. 349, Communist China and Soviet Bloc, (Eylül 1963), s. 106-116.

⁹⁹ Walt, The Origins of Alliances, s. 35-37.

¹⁰⁰ Waltz, Uluslararası Politika Teorisi, s. 217-218.

¹⁰¹ Walt, The Origins of Alliances, s. 37.

¹⁰² Herbert S. Dinerstein, The Transformation of Alliance System, **The American Political Science Review**, Cilt. 59, No. 3, (Eylül 1965), s. 592-595.

sistemdeki diğer devletler ise tercihlerini ideolojik benzerliklerinden yana kullanarak karşı ittifakın oluşturduğu tehdidi dengeleme yolunu seçmiş ve nihai aşamada ideolojinin safları sıklaştırıcı etkisine sığınmışlardır. Yine de ideoloji ittifak formlarının ortaya çıkışında değil aktör tercihlerinin belirlenmesinde sınırlı bir rol oynamıştır.¹⁰³

Sonuç olarak, ideolojinin devletlerin ittifak stratejilerindeki etkisi teorisyenler tarafından tartışılan bir konudur. Bu konu etrafında oluşan literatür, ideolojinin nihai aşamada ittifakların neden ve nasıl ortaya çıktığını açıklamada yetersiz kaldığını öne sürmektedir. Her ne kadar bazı isimler tarafından ideoloji spesifik ittifakların belirleyici faktörü olarak sunulsa da ortak değerlerin müşterek tehditlere karşı güvenliği tesis etmek için bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁴ Özellikle sistemik faktörler devreye girdiğinde ideolojinin devletlerin ittifak stratejilerindeki etkisi çok daha fazla sınırlanmaktadır. Sistemik faktörlerden biri olan güç dağılımı göz önüne alındığında ideolojinin iki kutuplu sistemde dost-düşman ayrımının berraklaşması nedeniyle belirleyici, çok kutuplu sistemde ise bu ayrımın belirsizleşmesi nedeniyle destekleyici bir etki doğurduğu öne sürülebilir. Çok kutuplu sistemin sınırları çerçevesinde teorik alt yapısını oluşturduğumuz ideoloji ve aktör stratejilerinin Ortadoğu bölgesindeki karşılığını ortaya koyabilmek için reel veriler üzerinden teorik çerçevenin desteklenmesi gerekir. Bu nedenle Ortadoğu'daki devrimlerle birlikte kurulan bölgesel ittifaklarda rol oynayan aktörlerin ekonomik ve askeri kapasitesinin yanı sıra ideolojik bir takım özelliklerinin de incelenmesi gerekmektedir.

2.4. Ortadoğu'nun Çok Kutuplu Güç Dağılımı

Devletlerin amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak kullandığı güç, genel anlamda iki ana başlıkta incelenebilir. Bunlardan ilki, devletlerin kendi başlarının çaresine bakmak zorunda olduğu anarşik sistemde güvenliklerini sağlayacakları araç olan askeri kapasitedir. Diğeri ise bu kapasiteyi destekleyecek ve ona bir süreklilik kazandıracak olan sosyo-ekonomik kapasitedir. Mearsheimer'ın "örtülü güç" (latent power) olarak tanımladığı bu kapasite devletlerin nüfusunu, refah ve teknolojik gelişmişlik seviyelerini ifade etmektedir.¹⁰⁵ Mearsheimer'ın tanımından hareketle Ortadoğu bölgesi kendi içinde incelemeye tabi tutulduğunda çok kutuplu bir güç dağılımının varlığından

¹⁰³ Waltz, Uluslararası Politika Teorisi, s. 215.

¹⁰⁴ Edwin H. Fedder, The Concept of Alliance, *International Studies Quarterly*, Cilt. 12, No. 1, (Mart 1968), s. 86.

¹⁰⁵ Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, s.55

söz etmek mümkündür. Aşağıda ayrıntısıyla ele alınan örtülü ve askeri güç verileri Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran gibi ülkelerin bölgesel sistemin birer kutbu olarak adlandırılabilceğini göstermektedir. Bu ülkelerin dışında başta Rusya ve İsrail gibi aktörler zaman zaman bölgedeki askeri varlıklarıyla gündeme gelseler de güç dağılımında sistemik bir değişim oluşturmadıkları için çalışmanın bu kısmında kapasitelerine dair bilgilerin verildiği ülkeler arasında yer almayacaklardır. Bu aktörlerin haricinde çalışmada ittifak ilişkilerindeki konumlarına değinilen Katar ve BAE'nin ise nispeten daha zayıf bir görüntü sergilemekle birlikte kapasitelerini geliştirme konusunda çaba sarf ettikleri söylenebilir. Ayrıca bu ülkeler sahip oldukları ideolojik özellikler açısından da bir takım benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında ittifaklarda yer alan aktörlere dair askeri, sosyo-ekonomik ve ideolojik bir takım bilgiler verilecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından onun bakiyesi olarak Anadolu topraklarında 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti parlamenter sisteme sahip "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."¹⁰⁶ Yaklaşık seksen milyonluk nüfusu¹⁰⁷ ile Ortadoğu'nun en yüksek nüfusa sahip ülkeleri arasında yer alan Türkiye, farklı etnik ve mezhepsel unsurları içinde barındırması nedeniyle de tipik bir Ortadoğu ülkesidir. Ülke nüfusunun %75'ini Türkler, %18'ini Kürtler ve geri kalanını ise diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır. Nüfusun %99'u Müslüman olan ülkede bu rakamın büyük çoğunluğunu Sünniler oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Ekonomik olarak ise bölge ülkeleri arasında öne çıkan Türkiye 718,221 milyar dolarlık GSMH ile ekonomik bir bölgesel güçtür. Bu örtülü gücünü askeri kapasitesine de yansıtan Türkiye, son yıllarda yapmış olduğu askeri harcamalarla bölgede önemli bir askeri güç olduğunu ortaya koymaktadır. Son beş yıllık askeri harcamalarını yer aldığı Tablo 8'de görüleceği gibi 22,618 milyar dolarlık harcama ile bu alanda üçüncü sıradadır.¹⁰⁹ 580,662¹¹⁰ aktif askeri personeli bulunan Türkiye, Tablo 9'da yer alan mühimmat kıyaslamasına bakıldığında da bölgede önemli bir güç odağı olarak tanımlanabilir.

¹⁰⁶ Türkiye'nin yönetim şeklini ifade eden anayasanın 1.maddesi: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>

¹⁰⁷ Devletlerin nüfusları için bkz: Country Military Strength, **Global Fire Power**, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Turkey, (20 Şubat 2016).

¹⁰⁸ The World Factbook, **Central Intelligence Agency**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>, (20 Şubat 2016).

¹⁰⁹ SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 387.

¹¹⁰ TSK personel sayısını açıkladı, 8 Şubat 2016, <http://www.cnnturk.com/turkiye/tsk-personel-sayisini-acikladi>, (20 Şubat 2016).

“Püriten Vahhabi doktrini şeklinde daha yüksek bir sadakat unsuru”¹¹¹ üzerine inşa edilen Suudi Arabistan Krallığı resmi olarak 1932 yılında Abdulaziz İbn Suud tarafından kurulmuştur. Bölgesel güçlerle kıyaslandığında yirmi yedi milyonluk nüfusu ile zayıf bir profil çizen Suudi Arabistan diğer bölge ülkeleri gibi farklı mezhep gruplarını içinde barındırmaktadır. Müslüman nüfusun %10-15’inin Şiilerden¹¹² oluştuğu ülkede zaman zaman mezhep temelli gerilimler yaşanmaktadır. 1938 yılında petrol kaynaklarının bulunmasıyla birlikte hızla ekonomik gelişim kaydeden Suudi Arabistan, 646,001 milyar dolarlık GSMH ile bölgesel bir ekonomik güç olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik gücünü askeri güce dönüştürme konusunda diğer rakiplerinden farksız olan Riyad, Tablo 8’de görüleceği üzere 80,762¹¹³ milyar dolarlık askeri harcama ile bölgede en çok askeri harcama yapan ülkedir. Toplam gelirlerinin %90’ı petrol gelirlerine dayanan Suudi Arabistan, petrol fiyatlarındaki düşüşe rağmen askeri harcamalarda kesintiye gitmeyeceğini belirterek sahip olduğu bölgesel statüyü koruyacağını sinyalleri vermektedir.¹¹⁴

“Arap Baharı” adı verilen halk hareketlerinden nasibini alan Mısır’da otuz yıl boyunca Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten asker kökenli Hüsnü Mübarek devri yetkilerini orduya devretmesi sonucu son bulmuştur. 1952’den beri Cemal Abdül Nasır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek gibi asker kökenli isimlerin yönetiminde olan Mısır, bir yıllık sivil yönetimin ardından ordunun yönetime el koyması sonrasında Abdül Fettah Sisi’nin Cumhurbaşkanı olmasıyla eski yönetim kimliğine kavuşmuştur. Selefleri gibi (Mursi dışında) asker kökenli olan Sisi, ordunun yönetime el koymasını “ülkenin içinde ve dışında artan tehditlere”¹¹⁵ verilen bir cevap olarak nitelendirmiştir. Yaklaşık doksan milyonluk nüfusu ile Ortadoğu’nun en yüksek nüfusuna sahip ülkesi Mısır’da ordunun yıllarca yönetimde etkili olması askeri kapasitesini sürekli olarak geliştirmesini de beraberinde getirmiştir. Tablo 9’da yer alan mühimmat kıyaslamasına bakıldığında diğer ülkelerin önünde yar alan Mısır’ın benzer bir başarıyı örtülü güçte gösterdiği söylenemez. Zira elimizdeki son verilere baktığımızda 330,778 milyar dolar GSMH ile

¹¹¹ William L. Cleveland, Modern Ortadoğu Tarihi, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004, çev: Mehmet Harmancı, s. 258.

¹¹² The World Factbook, **Central Intelligence Agency**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>, 820 Şubat 2016).

¹¹³ SIPRI Yearbook 2015, s.387.

¹¹⁴ Sean Farrell, “Saudi Arabia can last eight years on low oil prices, says former adviser” **The Guardian**, 19 Ocak 2015 <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/19/saudi-arabia-last-eight-years-low-oil-price-adviser>, (20 Şubat 2016).

¹¹⁵ Sisi'den Müslüman Kardeşleri 'bitirme' sözü, **BBC Türkçe**, 6 Mayıs 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140506_misir_sisi, (20 Şubat 2016).

incelediğimiz altı ülke içerisinde sadece Katar'ı geçebilen Mısır'ın askeri kapasitesine süreklilik kazandırıp kazandırmayacağı belirsizdir. Yine yapmış olduğu yıllık askeri harcamalara bakıldığında 4,961¹¹⁶ milyar dolarlık harcama ile diğer ülkelerin gerisinde kaldığı belirtilmelidir.

1979'da Pehlevi hanedanının devrilmesinin ardından Seküler gruplar ile muhafazakârlar arasındaki mücadele 1982 yılında muhafazakârların lehine sonuçlanınca İran, on iki imam Şiiiliğinin temelleri üzerine yeni bir devlet olarak inşa edilmiştir.¹¹⁷ Bu yeni yönetim anlayışı bölgedeki özellikle körfez ülkelerine tehdit oluşturmaya başladı ve bu tehdit algısı ilk olarak İran-Irak savaşıyla ortaya çıkmıştır. İran, devrimden günümüze seksen milyonu aşkın nüfusu¹¹⁸, Şia doktrini üzerine inşa edilen devlet yapısı ve askeri kapasitesi ile bölgede sürekli bir tehdit algısına yol açmaktadır. Elde edilen son veriler ışığında yıllık 11,453¹¹⁹ milyar dolarlık askeri harcama ile sahip olduğu kapasiteyi artırma girişimlerinde bulunan Tahran yönetimi, nükleer çalışmaları nedeniyle uygulanan ambargonun kaldırılmasıyla örtülü güç kapsamında karşılaştığı problemlerden kurtulacaktır. Zira 404,463 milyar dolarlık GSMH ile bölgedeki en önemli rakipleri olan Suudi Arabistan ve Türkiye'nin gerisinde kalan İran'ın önümüzdeki dönemlerde büyüme hızında ciddi artışların yaşanacağı ve bu kalemde de rakiplerinin seviyesine ulaşacağı ön görülmektedir.¹²⁰

1968 yılında İngiltere'nin Körfez'deki bütün üslerinden çekileceğini bildirmesinin ardından bağımsızlık için önemli bir fırsat elde eden BAE, yedi ayrı emirliğin bir federasyon çatısı altında birleşmesi sonucu 1971 yılında bağımsız bir aktör olarak Ortadoğu sahnesinde yeri aldı. Bağımsızlığın ilanına kadar İngiltere'nin himayesinde bulunan ülke bağımsızlık ilanı ile birlikte İran ve Suudi Arabistan gibi iki bölgesel tehditle yüzleşmek durumunda kalmıştır.¹²¹ Yaklaşık altı milyonluk nüfusunun %19'u yerlilerden oluşan BAE¹²², İran ve Suudi Arabistan arasındaki rekabettin etkisinden

¹¹⁶ SIPRI Yearbook 2015, s.387.

¹¹⁷ Cleveland, s. 475.

¹¹⁸ The World Factbook, **Central Intelligence Agency**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (20 Şubat 2016).

¹¹⁹ SIPRI Yearbook 2015, s. 387.

¹²⁰ Bauke Schram, "Iran: Economy to surge by 6% after sanctions are lifted, as IIF estimates bigger growth than China" **International Business Time**, 16 Kasım 2015, <http://www.ibtimes.co.uk/iran-economy-surge-by-6-after-sanctions-are-lifted-iif-estimates-bigger-growth-china-1529009>, (20 Şubat 2016).

¹²¹ Cleveland, s. 516-517.

¹²² The World Factbook, **Central Intelligence Agency**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html> (20 Şubat 2016).

sıyrılmak için gerek dâhili gerekse harici dengeleme araçlarını devreye sokmaktadır. Bu amaçla 370,292 milyar dolarlık GSMH'nin yaklaşık %5,1'ini¹²³ yıllık askeri harcamalarına ayıran Abu Dabi yönetimi, sahip olduğu askeri kapasiteyle yukarıda ele aldığımız dört ülkeden sonra en önemli bölgesel aktör olarak anılabilir. Gelirlerinin yaklaşık %60'ı petrole dayalı olan ülke, 2014 yılı sonrası hızla düşen petrol gelirlerine rağmen askeri gücünü sürdürecektir. Örtülü gücü mevcut dolar rezervlerini kullanarak ayakta tutacağını sinyallerini vermektedir.¹²⁴

1968'de İngiltere'nin Körfez'den çekilme kararı neticesinde bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında yer alan Katar, Al-Thani hanedanı tarafından yönetilmektedir. BAE gibi bağımsızlık ilanı sonrasında İran ve Suudi Arabistan rekabeti ile yüzleşmek zorunda kalan Doha yönetimi varlığını güvence altına almak için dâhili ve harici dengeleme araçlarına başvurmuştur. Katar'ın bölgedeki diğer aktörlerle kıyaslandığında çok sınırlı bir askeri kapasiteye sahip olmasına rağmen özellikle son yıllarda yaptığı askeri harcamalarla bu farkı kapatma mücadelesi verdiği söylenebilir.¹²⁵ 166,907 milyar dolarlık GSMH ile bölgesel ittifak ilişkilerini inceleyeceğimiz ülkeler arasında son sırada yer alan Katar, askeri ve ekonomik kapasite açısından içinde bulunduğu dezavantajlı konumunu sistemik sınırlar çerçevesinde giderme mücadelesi vermektedir.

¹²³ SIPRI Yearbook 2015, s. 393-394.

¹²⁴ Dania Saadi, "Financial surpluses will protect UAE from oil plunge", **The National**, 16 Aralık 2014, <http://www.thenational.ae/business/economy/financial-surpluses-will-protect-uae-from-oil-plunge> (20 Şubat 2016).

¹²⁵ SIPRI Yearbook 2015, s. 349.

Tablo 6: Ülkelerin 2010-2015 Arası GSMH Değerlerinin Milyar Dolar Cinsinden Karşılığı

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Türkiye	731.168	774.754	788.863	823.242	798.797	718.221
Suudi Arabistan	526.811	669.506	733.955	744.335	753.831	646.001
İran	417.790	592.037	587.209	511.620	425.326	..
Mısır	218.888	236.001	276.353	286.011	301.498	330.778
Katar	125.112	169.804	190.289	201.285	210.109	166.907
BAE	286.049	348.526	373.429	387.192	399.451	370.292

Kaynak: World Data Bank, 20 Şubat 2016

Tablo 7: Ülkelerin Nüfus ve Askeri Personel Kıyaslaması

Ülkeler	Toplam Nüfus	Aktif Askeri Personel	Hizmete Elverişli
Türkiye	79.414.269	580.662	35.010.000
Suudi Arabistan	27.752.316	235.000	14.000.000
Mısır	88.487.396	470.000	35.606.000
İran	81.824.270	545.000	39.570.000
BAE	5.779.760	65.000	3.100.000
Katar	2.194.817	12.000	465.000

Kaynak: Global Fire Power, 20 Şubat 2016

Tablo 8: Ülkelerin Yıllık Askeri Harcamalarının Milyar Dolar Cinsinden Karşılığı ve GSMH'ye Oranı

Yıl Ülke	2010		2011		2012		2013		2014	
	(\$)	(%)	(\$)	(%)	(\$)	(%)	(\$)	(%)	(\$)	(%)
Türkiye	16.956	2.4	17.130	2.2	17.538	2.3	17.898	2.2	22.618	2.2
Suudi Arabistan	47.879	8.6	48.531	7.2	54.913	7.7	60.933	9.0	80.762	10.4
İran	15.801	3.2	14.278	2.5	11.453	2.3
Mısır	4.596	2.1	4.464	1.9	4.343	1.8	4.305	1.6	4.961	1.6
Katar	1.913	1.5
BAE	17.658	5.7	19.182	5.2	18.898	4.8	23.150	5.5	22.755	5.1

Kaynak: Bu tablo SIPRI Yearbook 2015 raporundaki veriler kullanılarak oluşturulmuştur. s. 386-387, 393-394.

Tablo 9: Devletlerin Mühimmat Kıyaslaması

	Mühimmat	Ülkeler	Türkiye	Suudi Arabistan	İran	Mısır	Katar	BAE
Kara Kuvvetleri	Tank		3778	1210	1658	4624	92	545
	Zırhlı Savaş Araçları		7550	5472	1315	13949	464	2204
	Kundağı Motorlu Silahlar		1013	524	320	889	24	177
	Çekili Topçular		697	432	2078	2360	12	105
	Çoklu Roketatar Sistemi		811	322	1474	1481	21	54
Hava Kuvvetleri	Toplam Uçaklar		1007	722	479	1133	86	515
	Avcı Uçakları		207	245	137	336	9	96
	Sabit Kanatlı Saldırı Uçakları		207	245	137	427	15	96
	Nakliye Uçakları		439	221	203	260	53	209
	Eğitim Uçakları		276	213	80	387	18	160
	Helikopter		445	204	128	255	45	199
	Saldırı Helikopteri		64	22	12	46	-	30
Deniz Kuvvetleri	Toplam Donanma Gücü		194	55	398	319	80	75
	Fırkateyn		16	7	6	11	-	-
	Hafif Savaş Gemisi		8	4	3	2	-	2
	Denizaltı		13	-	33	8	-	-
	Mayın Gemisi		15	3	5	23	-	2

Kaynak: Global Fire Power, 20 Şubat 2016

Ortadoğu, küresel sistemdekinden farklı olarak bölgesel bir güç dağılımına sahiptir. Türkiye, Suudi Arabistan, İran ve Mısır gibi güç odaklarının yer aldığı bölge çok

kutuplu sistemin temel özelliklerini içinde barındırmaktadır. Sistemik unsurların aktör davranışlarına olan etkisi göz önüne alındığında Ortadoğu'nun kendi sistemik sınırlarını çizmek gerekmektedir. Bu sınırlar içerisinde çalışmanın genel amacı olan bölgesel aktörlerin (Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır, BAE, Katar) “Arap Baharı” sonrası Suriye, Yemen ve Libya politikaları üzerinden Walt'un tehdit dengesi perspektifini sınavacağımızdan dolayı bu bölüm tehdit dengesi dünyasının güç dağılımını, aktör stratejileri ve sistemik etken olmayan ideolojinin ittifakların kurulum aşamasındaki etkisini teorik çerçevede ele almaktadır. Oluşturulan bu teorik çerçeve bir sonraki bölümde üzerinde durulacak olan bölgesel aktörlerin Suriye, Yemen ve Libya politikalarını ve bu politikalar neticesinde kurulan veya değişkenlik gösteren ittifakları anlamlandırmamıza katkı sağlayacaktır.

Çok kutuplu bölgesel sistemi meydana getiren aktör sayısında teorisyenler arasında görüş ayrılığı olmakla birlikte sistemin temel özellikleri konusunda hem fikir oldukları söylenebilir. Bu özellikler; dost-düşman ayrımında meydana gelecek belirsizlik, ikili ilişki ağlarının artması sonucu oluşacak esneklik, esnek ilişkilerin doğuracağı yanlış hesaplama riski ve bu riskler neticesinde artan çatışma olasılığıdır. Bu dört temel özellik dikkate alındığında çok kutuplu sistemde sistemik dengenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Başka bir ifade ile dost-düşman ilişkilerindeki karmaşıklık sistemin özelliklerini meydana getirmekte ve somut çıktı olarak ele alınacak olaylarda farklı ilişki ağlarının tespit edilmesine neden olmaktadır.

Sistemik dengenin bulunmadığı bir sistemde ise aktörler amaçlar hiyerarşisinin zirvesinde yer alan hayatta kalmayı üç farklı stratejik opsiyon üzerinden gerçekleştirebilirler. Bunlar; bir aktörün tehdidi kendi kaynaklarını mobilize ederek veya ittifaklar kurarak engelleme anlamına gelen dengeleme, tehdidin kaynağı ile kurulacak olan ittifakı ifade eden peşine takılma ve tehdidi ortadan kaldırma sürecinde ortaya çıkacak maliyeti tehdit algılayan diğer aktörlere devretme anlamına gelen sorumluluğu başkasına yüklemektir. Bu üç stratejiden dengeleme ve peşine takılma uygulanırken devletlerin ittifak tercihlerinde ideolojik dayanışmanın sınırlı etkisinden söz edilebilir. Fakat davranışlarda devletlerin tehdit algısı belirleyici olacağından onları başka stratejiler izlemeye de itebilir. Çok kutuplu sistemdeki stratejilerden biri olan sorumluluğu başkasına yükleme ise aktörlere bu noktada fırsatlar sağlamaktadır.

BÖLÜM 3: TEHDİT DENGESİ PERSPEKTİFİNDEN SURİYE, YEMEN ve LİBYA KRİZİ

3.1. Tehdit Dengesi Perspektifinden Suriye Krizi

17 Mart 2011’de Suriye’nin genelinde sivil muhalefet tarafından gerçekleştirilen “Öfke Günü” gösterileri rejimin sert müdahalesiyle sonuçlanmış ve ilk kez Der’a’da ordunun sivillere yönelik silah kullanması ile birlikte Cisir eş-Şugur, Hama, Banyas, Rastan, Zabadani, Humus, Lazkiye ve Şam’ın bazı bölgelerinde rejim ile muhalifeler arasında çatışmalar başlamıştır. Şubat 2011’de başlayan muhalefetin sivil direnişi Mayıs ayında yerini silahlı mücadeleye bırakmış ve Suriye adım adım iç savaş sarmalına sürüklenmiştir.¹²⁶ Suriye rejimi ve muhalifler arasındaki çatışmaların yoğunluğunu her geçen gün arttırması Suriye krizini uluslararası arenaya taşımış ve bu sorun özellikle bölgesel aktörlerin zamanla müdahil olduğu uluslararası bir krize dönüşmüştür. Krizin uluslararasılaşması çok kutuplu bir bölgesel sistemde devletlerin tehdit algısında değişimler meydana getirmiş, ittifakların kurulduğu ve dönüşüm yaşadığı bir süreci tetiklemiştir. Bu bağlamda Suriye krizi ittifakların oluşum süreci, tehdit algısının boyutları, çok kutuplu sistemde tehditle mücadele stratejileri ve ideoloji-ittifak ilişkisi gibi dört kategori üzerinden bir incelemeye tabi tutulduğunda tehdit dengesi teorisinin argümanlarının sınanabileceği bir tablo ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Suriye krizini tehdit dengesi perspektifi çerçevesinde inceleyebilmek için sırasıyla bu kategorilere ayrıntılı değinmek gerekmektedir.

3.1.1. Suriye Krizi’nin Uluslararasılaşması: İttifaklar-Karşı İttifaklar

Suriye rejimi ile muhalifler arasındaki çatışmaların yoğunluğunu arttırdığı Ağustos 2011 itibariyle bölgesel ve küresel aktörler tarafından rejime yönelik yapılan reform çağruları yerini karşılıklı suçlama ve kınama açıklamalarına bırakmıştır. Taraflar arasındaki çatışma yoğunluğunu arttırdıkça özellikle bölgesel aktörler sorunun bir parçası haline gelmiş ve verilen diplomatik ve askeri destek kapsamında ortaya konan iki ayrı müşterek politika çıktısı üzerinden iki farklı ittifak meydana gelmiştir. Bu ittifaklardan ilki, isyan hareketlerinin Suriye’ye sıçramasıyla birlikte müşterek tehdit algısı kapsamında Suriye rejimiyle ikili ilişkileri 1980’lere dayanan İran ve 1950’lerden buyana yakın ilişkiler kuran Rusya ile rejim arasında inşa edilmiştir. Bu üçlü ittifak

¹²⁶ Veyssel Ayhan, Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim, Bursa: MKM Yayınları, Mayıs 2012, s. 379, 381.

diplomatik ve askeri destek çıktıları üzerinden okunduğunda süreç içerisinde gayr-i resmi ittifaktan resmi ittifaka doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Suriye krizi muhalifler üzerinden okunduğunda ise Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan arasında diğer ittifakta olduğu gibi sağlanan diplomatik ve askeri destek çıktıları üzerinden gayr-i resmi ikinci bir ittifakın varlığından söz edilebilir.

Suriye krizi çerçevesinde iki farklı ittifakın oluşum serüvenini ortaya koyan birinci boyut tarafların sahadaki müttefiklerine sağladığı diplomatik destektir. İttifaklara üye olan devletler kendi politik manevra alanları içerisinde müttefiklerine diplomatik destek sağladıklarından dolayı kullandıkları platformlar ve yöntemler bir takım farklılıklar içerse de amaçlar açısından incelendiğinde müşterek politikaların varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda Suriye rejiminin müttefikleri olan İran ve Rusya, zaman zaman gündeme gelen rejime yönelik yabancı askeri müdahalenin ve rejimi uluslararası arenada yalnızlaştırma girişimlerinin engellenmesi açısından müşterek politikalar izlemiştir. Bu devletler sorunun çözümü konusunda da bazı dönemlerde inisiyatif olarak rejime olan desteklerini ortaya koymuşlardır. Suriye krizinin karşı ittifakı olarak adlandırdığımız Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakı ise muhalefetin organize edilmesi, rejimin yalnızlaştırılması ve muhalefete meşruiyet kazandırılması noktasında ortak hareket ederek sahadaki müttefiklerine diplomatik destek sağlamışlardır.

Suriye rejimine diplomatik destek sağlayan ülkelerin başında gelen İran bu desteğini iki yaklaşım üzerinden sağlamıştır. Bu yaklaşımlardan ilki rejimin muhaliflere yönelik sert müdahaleleri neticesinde gündeme gelen yabancı askeri müdahalenin engellenme girişimleridir. İran, özellikle rejimin sivillere yönelik kimyasal silah kullandığı iddialarıyla gündeme gelen yabancı askeri müdahale karşısında açıkça tehdit içerikli açıklamalar yaparak müdahale esnasında rejimin yalnız bırakılmayacağını mesajını vermiştir. Tahran yaptığı açıklamalarla başta karşı ittifak olmak üzere olası askeri müdahaleyi gündeme getiren devletleri tehdit etmekle kalmamış yaşanan “insani dramın” sorumluluğunu karşı ittifaka yükleyerek kimyasal silah kullanımının bu ülkelerin desteklediği muhalif unsurlarca gerçekleştirildiğini öne sürmüştür.¹²⁷

¹²⁷ “İran'dan Suriye'ye olası askeri müdahale için uyarı”, **Anadolu Ajansı**, 27 Ağustos 2013, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irandan-suriye-ye-olasi-askeri-mudahale-icin-uyari/222847>, (20 Nisan 2016).

Suriye rejimine sağlanan diplomatik destek kapsamında ortaya konan ikinci yaklaşım ise rejim karşıtlarının girişimleriyle oluşturulan diyalog süreçlerine alternatifler oluşturarak rejimin de parçası olduğu ve İran'ın kaygılarının giderileceği süreçler başlatmaktır. İran, karşı ittifakın Suriye'de rejim değişikliğini hedefleyen diyalog süreçlerini yoğunlaştırdığı 2012 yılında inisiyatifi üstlenip muhalifler ile birçok kez bir araya gelerek çatışmanın yereldeki aktörlerini uzlaştırma girişimlerinde bulunmuştur. Fakat bu girişimler muhalefet üzerinde köklü etkileri bulunan karşı ittifak tarafından engellenerek İran'ın diyalog süreçlerinin dışına itilmesiyle sonuçlanmıştır.¹²⁸ Karşı ittifakın İran'ı dışlama çabaları uluslararası platformlarda da kendini göstermiştir. 2012 Cenevre I görüşmelerinde alınan kararları onaylamayan İran, karşı ittifakın itirazı ile Cenevre II görüşmelerine dâhil edilmemiştir. Gerek krizin taraflarından biri olan Tahran'ın diyalog süreçlerinden dışlanmasının çözüm üretmeyeceğinin anlaşılması gerekse müttefiki Rusya'nın İran'ın katılımı konusundaki ısrarları karşı ittifakın tutumunda değişime gitmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Cenevre III öncesi düzenlenen Viyana görüşmelerine İran davet edilmiş ve rejim yanlısı ittifakın eli güçlenmiştir.¹²⁹

Suriye rejimine İran ile benzer yaklaşımlarla diplomatik destek sağlayan bir diğer ülke Rusya'dır. Her ne kadar Rusya, sahip olduğu uluslararası statü çerçevesinde sağladığı diplomatik desteği farklı araçlarla gerçekleştirse de yaklaşım açısından İran ile müşterek hareket ettiği iddia edilebilir. Moskova yönetiminin, Suriye'ye yönelik olası bir yabancı askeri müdahale ile rejimi yalnızlaştırma girişimleri karşısında takındığı tavır ve diyalog süreçlerinde rejim yanlısı tutumu İran ile paralellik göstermektedir. Rusya'nın rejime sağladığı diplomatik desteğin en önemli ayağını BMGK bünyesinde rejim karşıtı kararların engellenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda Rusya, rejim ile muhalefet arasında çatışmaların yoğunluğunu arttırmaya başladığı dönemde rejimin uygulamalarını kınayan ve rejime yönelik ekonomik yaptırım kararı alan BMGK

¹²⁸ Bern Birnbaum, "Iran sought to broker Syria deal between Assad, Muslim Brotherhood", **Washington Times**, 3 Ocak 2012, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/jan/3/iran-broker-syria-deal-assad-muslim-brotherhood/?page=all>, (20 Nisan 2016).

¹²⁹ Thomas Erdbrink, Sewell Chan ve David E. Sanger, "After a U.S. Shift, Iran Has a Seat at Talks on War in Syria", **The New York Times**, 28 Ekim 2015, <http://www.nytimes.com/2015/10/29/world/middleeast/syria-talks-vienna-iran.html>, (20 Nisan 2016).

kararlarını veto etmiştir.¹³⁰ Benzer bir yaklaşım 2013 yazında rejimin sivillere yönelik kimyasal silah kullandığı yönündeki iddiaların gündeme gelmesiyle birlikte Suriye'ye askeri müdahale gerçekleştirilmesi ve rejimin önde gelen isimlerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM) yargılanması tartışmaları süreçlerinde yaşanmış ve bu yöndeki BMGK kararları Rusya tarafından veto edilmiştir.¹³¹ Suriye'de kimyasal silah kullanımı konusunda İran ile benzer bir tutum sergileyen Rusya, Halep'in Han el-Esel kasabasında meydana gelen kimyasal saldırıların sorumluluğunu muhaliflere yükleyerek kullanılan mühimmatın Suriye Ordusu'na ait olmadığını iddia etmiştir.¹³²

Rusya'nın Suriye rejimine sunduğu diplomatik desteğin merkezinde yer alan bir diğer yaklaşım ise diyalog süreçlerinde yer alarak rejim ile kurduğu ittifakın müşterek kaygılarını gidermektir. Bu bağlamda zaman zaman inisiyatif olarak karşı ittifakı pasifize edici süreçler başlatan Rusya, özellikle 2012 Cenevre I ve 2014 Cenevre II süreçlerinin başarısızlığa uğramasıyla birlikte diyalog süreçlerinde daha fazla rol almaya başlamıştır.¹³³ 2014'ün sonlarına doğru Moskova'da muhaliflerle gerçekleştirilen görüşmelerle başlayan sürece Şam ve Tahran da dâhil edilmiş ve geniş kapsamlı bir alternatif diyalog süreci başlatılmıştır. Fakat sürecin ayrıntıları ortaya çıktıkça Moskova'nın muhalifleri tatmin edici bir teklif sunmadığı özellikle Esad'ın Suriye'nin geleceğindeki yeri konusunda muhalefetin taleplerine cevap vermediği anlaşılmıştır. Muhaliflerin çatı oluşumu olan ve merkezi İstanbul'da bulunan Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nun (SMDK) görüşmelerden çekildiğini duyurmasıyla birlikte Rusya'nın girişimleri sonuçsuz kalmıştır.¹³⁴

Suriye krizinin karşı ittifakını oluşturan Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan ise diplomatik destek kapsamında krizin başından itibaren muhaliflerin organize edilmesi ve meşruiyet kazanması süreçlerinde aktif rol oynamışlardır. Sivil gösterilerin silahlı çatışmalara dönüştüğü erken dönemde harekete geçen bu ülkeler Türkiye'nin gözlemci

¹³⁰ Steve Gutterman, "Russia says Syria needs dialogue, not sanctions", **Reuters**, 25 Kasım 2011, <http://www.reuters.com/article/us-syria-russia-idUSTRE7AO0JL20111125>, (20 Nisan 2016).

¹³¹ Ian Black, "Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court", **The Guardian**, 22 Mayıs 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court>, (20 Nisan 2016).

¹³² Joe Lauria, "Russia Says Syrian Rebels Used Sarin Gas", **The Wall Street Journal**, 9 Temmuz 2013, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324507404578596153561287028>, (20 Nisan 2016).

¹³³ Joseph Bahout, "Russia and Iran Step Into Syria's Diplomatic Vacuum", **Carnegie Endowment for International Peace**, 30 Aralık 2014, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=57621>, (20 Nisan 2016).

¹³⁴ "Russia hosts boycotted Syria peace talks", **Aljazeera**, 6 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com/news/2015/04/russia-hosts-boycotted-syria-peace-talks-150406133823436.html>, (20 Nisan 2016).

statüsünde bulunduğu Arap Birliği bünyesinde rejimi yalnızlaştırma ve muhalefete meşruiyet kazandırma girişimlerinde bulunmuşlardır. Rejimin muhaliflere yönelik saldırı yoğunluğunu arttırdığı Kasım 2011’de harekete geçen Katar ve Suudi Arabistan örgüt içindeki nüfuzunu kullanarak Suriye’nin Arap Birliği üyeliğini askıya alan kararın onaylanmasında başrol oynamışlardır.¹³⁵ Rejime yönelik alınan karar ve şiddeti durdurma çağrılarına rağmen Suriye ordusu muhaliflere yönelik tutumundan vaz geçmeyince bir kez daha Katar ve Suudi Arabistan’ın girişimiyle Arap Birliği çatısı altında rejime yönelik ekonomik yaptırım kararı alınmış ve bu karar Türkiye tarafından da destek görmüştür.¹³⁶

Karşı ittifakın muhaliflere sağladığı diplomatik desteğin bir başka boyutu ise muhaliflerin organize edilerek gerek sahada Suriye ordusuna karşı gerekse uluslararası platformlarda rejime karşı daha etkin bir pozisyon almasını kolaylaştırmaktır. Karşı ittifakın üyeleri sürecin başından günümüze muhalif unsurlarla sürekli olarak temas kurmuşlar ve kendi ülkelerinde muhaliflerin düzenlediği toplantıların organizatörlüğünü üstlenmişlerdir. İlk olarak Antalya ve İstanbul’da¹³⁷ düzenlenen toplantılarla birleşme sürecine giren muhalifler, Arap Birliği’nin diyalog girişimlerinin sonuçsuz kalması sonrası Katar’ın öncülüğünde Doha’da bir araya gelerek bir çatı oluşum olarak SMDK’yı kurmuşlardır.¹³⁸ Bu çatı oluşum karşı ittifakın muhalefete olan desteğini kolaylaştırır da iç savaşın yıpratıcı ve ayrıştırıcı etkisiyle zaman zaman asli amacını gerçekleştirme konusunda sekteye uğramıştır. Muhalif unsurların parçalı görüntüsü 2015 Cenevre III barış görüşmeleri öncesi karşı ittifakın elini zayıflatacağından Suudi Arabistan inisiyatif olarak Riyad’da gerçekleştirilen toplantılarla muhalefeti birleştirme gayretine girmiştir.¹³⁹

Suriye krizi çerçevesinde iki farklı ittifakın oluşum serüvenini ortaya koyan ikinci boyut ise tarafların sahadaki müttefiklerine sağladığı askeri destektir. Taraflara sağlanan askeri

¹³⁵ Neil MacFarquhar, “Arap League Votes to Suspend Syria Over Crackdown”, **The New York Times**, 12 Kasım 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/13/world/middleeast/arab-league-votes-to-suspend-syria-over-its-crackdown-on-protesters.html>, (20 Nisan 2016).

¹³⁶ Ian Black, “Syria defiant as Arab League votes for financial sanctions”, **The Guardian**, 27 Kasım 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/nov/27/arab-league-approves-sanctions-syria>, (20 Nisan 2016).

¹³⁷ Veysel Ayhan ve Oytun Orhan, “Suriye Muhalefeti’nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye’den Beklentiler”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt. 3, No. 31-32. (Temmuz 2011).

¹³⁸ Nour Malas, “Syria Opposition Moves to Unite”, **The Wall Street Journal**, 11 Kasım 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324894104578112853313376048>, (20 Nisan 2016).

¹³⁹ “Riyad’da Suriyeli muhalifleri 'birleştirme' zirvesi”, **Aljazeera**, 8 Aralık 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/riyadda-suriyeli-muhalifleri-birlestirme-zirvesi>, (20 Nisan 2016).

destek rejim perspektifinden ele alındığında, Suriye rejimine sağlanan diplomatik destek süreçlerinde olduğu gibi İran ve Rusya'nın aktif rol oynadıkları görülmektedir. Krizin erken dönemlerinde bu ülkeler rejime olan askeri desteklerini farklı araçlar kullanarak sağlasalar da 2015 yazı itibariyle somut bir ittifak çerçevesinde birlikte hareket ederek birbirini tamamlayan ve organize bir destek sunmuşlardır. Suriye krizinin taraflarına sağlanan askeri destek muhaliflerin perspektifinden ele alındığında ise çatışma yoğunluğunun arttığı ve diyalog girişimlerin sonuçsuz kaldığı 2012 yılının başlarından itibaren aralarında yaklaşım farklılıkları olmakla birlikte Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'ın bu krizde aktif bir rol üstlendikleri iddia edilebilir.

Sırasıyla bu ittifakların sahadaki müttefiklerine olan askeri yardımlarına değinilecek olursa rejim açısından en önemli müttefiklerden birinin İran olduğu söylenebilir. İran'ın rejime olan askeri desteği İran-Rusya-Suriye ittifakının somutlaşmaya başladığı son dönem öncesinde iki kanal üzerinden gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki toplumsal gösterilerin bastırılmasına ve Suriye Ordusu'nun eğitimine katkı sağlayacak uzman desteğinin sağlanması diğeri ise Suriye Ordusu saflarında savaşacak yabancı unsurların eğitimi ve donanımının üstlenilerek organize edilmesidir. Toplumsal gösterilerin kontrollü bir biçimde bastırılmasını 2009 yılında tecrübe edinen İran, Suriye'deki halk hareketinin sivil bir görünüm sergilediği erken dönemde Suriye rejimine askeri danışmanlar göndermiştir.¹⁴⁰

Rejim tarafından kullanılan İran menşeli yöntemlerin muhaliflerin sindirilmesine yetmediği gibi sivil “direnışin” silahlı mücadeleye dönüşmesinin ardından İran'ın rejime sağladığı askeri desteğin boyutu da değişmiştir. Özellikle karşı ittifakın muhaliflere silah yardımları yapmasıyla birlikte Suriye'deki varlığı tehlikeye giren İran, bölgedeki nüfuzunu kullanarak çok sayıda yabancı savaşçının Suriye'ye gelmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Irak merkezli Asaib Ehlülhak, Kataib Hizbullah ve Kataib Seyyid eş-Şuheda adlı milis güçleri Liva Ebu Fadlül Abbas adlı çatı oluşum altında bir araya getiren İran, bu milislerin eğitiminde ve Suriye'ye sekinde rol oynamıştır.¹⁴¹

¹⁴⁰ Adam Entous ve Matthew Rosenberg, “U.S says Iran helps crackdown in Syria”, **The Wall Street Journal**, 14 Nisan 2011, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704547804576261222747330438>, (20 Nisan 2016).

¹⁴¹ Michael Knights, “Iran's Foreign Legion: The Role of Iraqi Shiite Militias in Syria”, **The Washington Institute for Near East Policy**, 27 Haziran 2013, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-foreign-legion-the-role-of-iraqi-shiite-militias-in-syria>, (20 Nisan 2016).

İran, Iraklı milislerin dışında başta Lübnan olmak üzere Afganistan ve Pakistan¹⁴² gibi ülkelerden de Suriye'ye yabancı savaşçı transferinde bulunmuştur. Afganistan'dan İran'a göç eden sivilleri Fatımiyyun Tugayları adı altında 500 dolarlık aylık ücret karşılığında Suriye'de savaşmaya zorlayan İran, yabancı savaşçı stratejisi ile askeri personel sıkıntısı çeken Suriye Ordusu'na ciddi bir destek sağlamıştır.¹⁴³ İran'ın Suriye Ordusu'na sağladığı yabancı savaşçı desteğinin dışında doğrudan İran güvenlik birimlerinin Suriye'deki varlığı da bilinmekte ve resmi ağızlardan kabul edilmektedir. İran Devrim Muhafızları (İDM) Komutanı Muhammed Ali Caferi yaptığı açıklamada İDM'ye bağlı Kudüs Gücü'nün Suriye'de rejim saflarında savaştığını, Suriye Ordusu'nun eğitiminde ve yabancı savaşçılardan oluşan milislerin kuruluşundan cepheye varıncaya kadar tüm süreçlerinde aktif rol üstlendiğini kabul etmiştir.¹⁴⁴

Suriye krizinde rejime askeri destek sunan bir diğer ülke ise Rusya'dır. İran-Rusya-Suriye ittifakının resmîyet kazanmasının öncesinde de rejime askeri yardımlar gerçekleştiren Rusya'nın bu politikasının merkezinde iki farklı yaklaşım yer almıştır. Bunlardan ilki Suriye krizi meydana gelmeden önce rejim ile yapılan askeri anlaşmalar çerçevesinde silah satışının devam ettirilmesidir. BMGK'daki pozisyonunu kullanarak Suriye'ye yönelik bir ambargonun yürürlüğe girmesini engelleyen Rusya, bölgeye silah sevkiyatını sürdürmüş ve rejim ile yapılan ikili anlaşmalara sadık kalacağını ilan etmiştir.¹⁴⁵ Rusya'nın rejime verdiği askeri desteğin merkezindeki diğer yaklaşım ise olası bir yabancı askeri müdahaleye karşı Suriye'nin savunma sistemini güçlendirmektir. Rusya özellikle Suriye'ye yönelik askeri müdahalenin gündeme geldiği 2012 yılında havadan ve denizden gelebilecek saldırılara karşı Suriye'nin savunma sistemini güçlendirecek çok sayıda mühimmat bölgeye sevk etmiştir.¹⁴⁶

¹⁴² Ari Heistein ve James West, "Syria's Other Foreign Fighters: Iran's Afghan and Pakistani Mercenaries", **The National Interest**, 20 Kasım 2015, <http://nationalinterest.org/feature/syrias-other-foreign-fighters-irans-afghan-pakistani-14400?page=2>, (20 Nisan 2016).

¹⁴³ Farnaz Fassihi, "Iran Pays Afghans to Fight for Assad", **The Wall Street Journal**, 22 Mayıs 2014, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304908304579564161508613846>, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁴ Farnaz Fassihi ve Jay Solomon, "Top Iranian Official Acknowledges Syria Role", **The Wall Street Journal**, 16 Eylül 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10000872396390443720204578000482831419570>, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁵ "Russia dismisses uproar over Syria arms sales", **Raw Story**, 17 Mayıs 2013, <http://www.rawstory.com/2013/05/russia-dismisses-uproar-over-syria-arms-sales/>, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁶ Adrian Blomfield, "Russian arms ship to make second attempt to deliver helicopters to Syria", **The Telegraph**, 24 Haziran 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9352852/Russian-arms-ship-to-make-second-attempt-to-deliver-helicopters-to-Syria.html>, Michael R. Gordon ve Eric Schmitt, "Russia Sends More Advanced Missiles to Aid Assad in Syria", **The New York Times**, 16 Mayıs 2013,

Rusya ve İran'ın doğrudan rejime askeri destek vermesine rağmen muhaliflerin 2014'ün son çeyreğinden itibaren özellikle Suriye'nin kuzeyindeki ilerleyişi rejimin geleceği konusundaki kaygıların artmasına neden olmuştur. Temmuz 2015'e gelindiğinde muhalefet karşısındaki zayıflığını açığa vuran rejim, müttefiklerinden daha kararlı adımlar atmalarını talep etmiştir. Suriye Ordusu'nun durumu hakkında açıklamalar yapan Esad Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkeler tarafından desteklenen muhalifler karşısında ordunun ülkeyi savunacak gücü kalmadığını belirtmiştir.¹⁴⁷ Bu açıklamanın ardından Moskova-Tahran-Şam arasındaki ziyaretler yoğunluğunu arttırmıştır. Moskova'ya bir ziyaret gerçekleştiren İDM'nin özel birlikleri olan Kudüs Gücü'nün komutanı Kasım Süleymani Putin ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Yapılan görüşmede Rusya, İran ve Suriye'nin muhaliflere yönelik koordineli bir operasyon planı masaya yatırılmıştır.¹⁴⁸

Bu görüşme trafiğinin ardından üçlü resmi ittifakın ilk somut adımı olarak Rusya ile Suriye arasında bir savunma anlaşması imzalanmıştır. 26 Ağustos 2015'te imzalanan anlaşmada Rusya'nın 1980 ve 1994'teki askeri anlaşmalara ilaveten Lazkiye'de bir askeri üs (Himeymim) kurması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁹ Bu anlaşmanın ardından üçlü ittifakın kuruluş süreci hız kazanmış ve taraflar bir kez daha Moskova'da bir araya gelmiştir. Yapılan görüşme sonrası üçlü ittifaka dair detay verilmese de ittifakın varlığı Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim tarafından doğrulanmıştır. Muallim yaptığı açıklamada müşterek tehditlere karşı birlikte hareket etme konusunda her alanda derin bir mutabakata varıldığını ve kurulan ittifaka dâhil olmak isteyenlere kapılarının açık olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁰

Üçlü ittifakın kurulmasının ardından Suriye'nin müttefiklerinin sahadaki varlığında ve bu varlığın görünürlüğünde hızlı bir artış yaşanmıştır. Ağustos 2015 itibariyle çok

http://www.nytimes.com/2013/05/17/world/middleeast/russia-provides-syria-with-advanced-missiles.html?partner=rss&emc=rss&_r=1, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁷ Maher Samaan ve Anne Barnard, "Assad, in Rare Admission, Says Syria's Army Lacks Manpower", **The New York Times**, 26 Temmuz 2015, <http://www.nytimes.com/2015/07/27/world/middleeast/assad-in-rare-admission-says-syrias-army-lacks-manpower.html>, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁸ Laila Bassam ve Tom Perry, "How Iranian general plotted out Syrian assault in Moscow", **Reuters**, 6 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-soleimani-insigh-idUSKCN0S02BV20151006>, (20 Nisan 2016).

¹⁴⁹ Michael Birnbaum, "The secret pact between Russia and Syria that gives Moscow carte blanche", **The Washington Post**, 15 Ocak 2016, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/01/15/the-secret-pact-between-russia-and-syria-that-gives-moscow-carte-blanche/>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁰ Jay Solomon ve Sam Dagher, "Russia, Iran Seen Coordinating on Defense of Assad Regime in Syria", **The Wall Street Journal**, 21 Eylül 2015, <http://www.wsj.com/articles/russia-iran-seen-coordinating-on-defense-of-assad-regime-in-syria-1442856556>, (20 Nisan 2016).

sayıda Rus gemisi Türk boğazlarından geçerek varılan anlaşma gereğince Lazkiye’de kurulan üsse asker ve mühimmat sevk etmiştir.¹⁵¹ Rusya’nın bölgeye gönderdiği askeri birlikler anlaşma öncesinde sadece Suriye Ordusu’nun eğitiminden sorumlu tutulurken anlaşma sonrasında bizzat operasyonlara katılmışlardır.¹⁵² Bu hazırlık sürecinin ardından Rusya 30 Eylül 2015’te ayırım gözetmeksizin Lazkiye, İdlib, Hama, Humus, Halep, Şam ve Dera’daki muhalif unsurlara yönelik hava operasyonu başlatmıştır. Operasyonla ilgili açıklama yapan Putin “Suriye’de teröristlerle mücadele için gerekenin önleyici hamleler olduğunu” ve “sıranın Rusya’ya gelmesini” beklemeyeceklerini ifade ederek gelinen noktada Rusya’nın tehdit algısının kaynağını ortaya koymuştur.¹⁵³

Üçlü ittifakın kurulmasının ardından İran’ın da Suriye’deki askeri varlığında ciddi bir artış yaşanmıştır. Suriye krizinin başlangıcından günümüze kadar özellikle askeri danışman ve yabancı savaşçı sağlama konusunda aktif rol oynayan Tahran, bu desteğinin dışında bölgeye doğrudan asker göndererek ortak operasyonun bir parçası olmuştur.¹⁵⁴ İranlı üst düzey komutanların katılımıyla Halep, Hama, Dera’da Suriye Ordusu ile muhaliflere karşı müşterek operasyonlar gerçekleştirilmiş ve başta Hüseyin Hamedani olmak üzere İDM’nin önde gelen bazı isimleri bu operasyonlarda yaşamını yitirmiştir.¹⁵⁵ İran’ın üçlü ittifakın bir parçası olduğu ve üstlendiği rolü devam ettireceği yönündeki açıklamalara baktığımızda ise Rusya’nın tutumu ile bir paralellige sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ali Hamaney’in dış politika danışmanı olan Ali Ekber Velayeti İran’ın üçlü ittifak içindeki pozisyonuna dair yaptığı açıklamada Rusya, İran ve Suriye arasındaki ittifakı gizlemediklerinin altını çizerek Suriye’ye “terörle” mücadele kapsamında verilen desteğin devam edeceğini belirtmiştir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Tom Coghlan ve Michael Evans, “Russia sends men and arms to prop up dying Assad regime in Syria”, **The Weekend Australian**, 3 Eylül 2015, [http://www.theaustralian.com.au/news/world/the-times/russia-sends-men-and-arms-to-prop-up-dying-assad-regime-in-syria/news-story/a3440914d5368896ac75603993c04099?=",](http://www.theaustralian.com.au/news/world/the-times/russia-sends-men-and-arms-to-prop-up-dying-assad-regime-in-syria/news-story/a3440914d5368896ac75603993c04099?=) (20 Nisan 2016).

¹⁵² Michael Weiss, “Exposing Russia’s Secret Army in Syria”, **The Daily Beast**, 5 Eylül 2015, <http://www.thedailybeast.com/articles/2015/09/05/exposing-russia-s-secret-army-in-syria.html>, (20 Nisan 2016).

¹⁵³ “Rus uçaklarından Suriye’de ilk hava operasyonu”, **Aljazeera Turk**, 30 Eylül 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rus-ucaklarindan-suriyede-ilk-hava-operasyonu>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁴ Laila Bassam ve Andrew Osborn, “Iran troops to join Syria war, Russia bombs group trained by CIA”, **Reuters**, 2 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-syria-idUSKCN0RV41O20151002>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁵ Henry Johnson, “Officers Mapping the Deaths of Iranian Across Syria”, **Foreign Policy**, 30 Ekim 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/10/30/mapping-the-deaths-of-iranian-officers-across-syria/>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁶ “Leader’s Top Aide: Saudi Sponsors of Terrorism Worried about Iran-Russia Cooperation in Syria”, **Farsnews**, 13 Ekim 2015, <http://en.farsnews.com/newstext.aspx?nn=13940721000818>, (20 Nisan 2016).

Suriye krizinin askeri bir boyut kazanmasının ardından sahadaki muhalif unsurların askeri açıdan desteklenmesinde aktif rol oynayan devletler ise Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'dır. Bu aktörler muhaliflerin organize edilmesinde ve silahlandırılmasında etkili olarak karşı ittifakı oluşturmuşlardır. İç savaşın yoğunluğunu arttırmaya başladığı 2011'in son aylarında diplomatik kanallar üzerinden sonuç elde etmeyi amaçlayan karşı ittifak, özellikle Arap Birliği bünyesindeki girişimlerin olumsuz neticelenmesiyle birlikte muhalifleri askeri açıdan destekleme kararı almıştır. Rejimin reform çağrılarını kulak asmayıp muhaliflere karşı askeri müdahaleyi sürdürmesi ve BMGK'dan rejim aleyhine karar çıkarma girişimlerinin Rusya tarafından engellenmesi sonrası Tunus'ta bir araya gelen değişim yanlıları tarafından "Suriye'nin Dostları" adlı bir konferansı gerçekleştirilmiş ve ilk olarak bu toplantıda resmi ağızlardan askeri destek çağrıları yapılmıştır. Dönemin Katar Başbakanı Hamad Bin Casim es-Sani muhaliflerin kendilerini savunma hakkına sahip olduğunu söyleyerek muhaliflere askeri destek vermeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁷ Katar'ın bu çağrısına dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal destek vererek benzer ifadelerle muhaliflerin askeri açıdan güçlendirilmesinin kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁵⁸

Suriye muhalefetini silahlandırma çağrılarının ardından karşı ittifakın bu yöndeki girişimleri iki tür veri üzerinden ortaya konabilir. Bunlardan ilki ittifak içi ülkeler arasındaki askeri hareketliliğe dair iddialardır. Bu hareketlilik Türkiye'nin koordinasyonunu üstlendiği, Katar ve Suudi Arabistan'ın da gerekli ekonomik destek verdiği bir silahlandırma sürecinin başlatılmasıyla meydana gelmiştir. Bu bağlamda muhaliflere sağlanacak her türlü askeri yardımın verimliliğini arttırmak amacıyla Adana'da askeri komuta merkezi kurulmuştur.¹⁵⁹ Muhaliflere verilen askeri desteğin koordinasyon merkezi haline gelen Türkiye'ye başta Ankara'daki Esenboğa havaalanı olmak üzere farklı noktalara 2012 yılı boyunca Katar ve Suudi Arabistan askeri kargo uçakları 160 farklı iniş gerçekleştirmiştir. Hava trafik verilerinden elde edilen bu bilgilere göre Katar hava kuvvetlerine ait C-17 ve Suudi Arabistan hava kuvvetlerine ait C-130 tipi askeri kargo uçakları Türkiye'ye gelerek askeri mühimmat sevkiyatında

¹⁵⁷ Martin Chulov, "Qatar crosses the Syrian Rubicon: £63m to buy weapons for the rebels", **The Guardian**, 1 Mart 2012, <http://www.theguardian.com/world/2012/mar/01/syria-conflict-rebels-qatar-weapons>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁸ "Arming Syria opposition a "duty": Saudi foreign minister", **Reuters**, 31 Mart 2012, <http://www.reuters.com/article/us-syria-saudi-idUSBRE82U09G20120331>, (20 Nisan 2016).

¹⁵⁹ Regan Doherty ve Amena Bakr, "Exclusive: Secret Turkish nerve center leads aid to Syria rebels", **Reuters**, 27 Temmuz 2012, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-centre-idUSBRE86Q0JM20120727>, (20 Nisan 2016).

önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁶⁰ Türkiye'ye ulaştırılan bu mühimmatlar Cilvegözü sınır kapısından geçirilerek Halep ve İdlib'deki muhaliflere ulaştırılmıştır.

Karşı ittifakın üyeleri arasındaki askeri hareketliliğe verilecek bir diğer örnek ise özellikle Libya'dan Suriye'ye silah sevkiyatının gerçekleştirildiği iddiaları üzerinden verilebilir. Bu iddialara göre Katar askeri kargo uçaklarıyla Trablus ve Bingazi'deki milislerden aldığı askeri mühimmatı Türkiye'ye taşıyarak buradaki komuta merkezleri aracılığıyla muhaliflere ulaştırmaktadır. Bu iddialar gerek Libya makamlarından gerekse muhalifler tarafından doğrulanmıştır. Libya'daki devrim sürecinde aktif rol oynayan isimlerden biri olan Fevzi Bukatif verdiği bir mülakatta Suriye'ye silah gönderdiklerine dair iddiaları kabul etmiş ve bu yardımların Katar hava kuvvetlerine ait uçaklar aracılığıyla muhaliflere ulaştırıldığını doğrulamıştır. Libya'daki silahların Suriye'ye sevkiyatını ifşa eden muhaliflerden Safi Asafi ise “Libya'dan gelen silahları almak isteyenler Türk makamlarından onay aldıktan sonra silahlar Suriye'ye ulaşır ve daha sonra herkes payına düşeni alır” diyerek Katar ve Türkiye arasındaki koordinasyonu açıkça ortaya koymuştur.¹⁶¹

Karşı ittifakın muhalifleri askeri açıdan desteklediğine dair somut verilerden ikincisi ise gerek muhaliflerin gerekse karşı ittifak üyelerinin askeri destek bağlamında yaptıkları açıklamalardır. Muhalifler tarafından yapılan açıklamalarda karşı ittifakın üyeleri askeri destek bağlamında açıkça ifade edilmiş ve bu ülkelerin krizin askeri boyutunun doğrudan tarafı olduğunun altı çizilmiştir. Bu açıklamalardan bir kaçına değinecek olursak, ÖSO gruplarından biri olan General İdris'in komuta ettiği birliklerin sözcüsü Ahmed Ebu Rishan Ürdün sınırı üzerinden Suudi Arabistan'ın kendilerine tanksavar gönderdiğini belirtmesi¹⁶², Suriye'deki İhvan'ın yönetim komitesinden Muhammed el-Dorbi'nin Katar ve Suudi Arabistan tarafından komşu ülkelere sağlanan paralarla

¹⁶⁰ C. J. Chivers ve Eric Schmitt, “Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A”, **The New York Times**, 24 Mart 2013, http://www.nytimes.com/2013/03/25/world/middleeast/arms-airlift-to-syrian-rebels-expands-with-cia-aid.html?_r=0, (20 Nisan 2016).

¹⁶¹ C. J. Chivers, Eric Schmitt ve Mark Mazzetti, “In Turnabout, Syria Rebels Get Libyan Weapons”, **The New York Times**, 21 Haziran 2013, <http://www.nytimes.com/2013/06/22/world/africa/in-a-turnabout-syria-rebels-get-libyan-weapons.html?pagewanted=all>, (20 Nisan 2016).

¹⁶² Anne Bernard, “Syrian Rebels Say Saudi Arabia Is Stepping Up Weapons Deliveries”, **The New York Times**, 12 Eylül 2013, <http://www.nytimes.com/2013/09/13/world/middleeast/syrian-rebels-say-saudi-arabia-is-stepping-up-weapons-deliveries.html>, (20 Nisan 2016).

muhafiflerin silahlandırıldığını söylemesi¹⁶³ ve Doha’da muhafiflerin örgütlü bir yapıya kavuşturulması girişimleri sonrası muhafiflerin silah yardımının Türkiye üzerinden merkezileştğine dair açıklamaları¹⁶⁴ Suriye krizi bağlamında Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan arasında bir ittifakın varlığına örnek gösterilebilir.

Karşı ittifakın üyeleri ise özellikle Rusya ile İran’ın askeri varlığını arttırmaya başlamasıyla birlikte muhafiflere verilen askeri desteği açıkça dile getirmiş ve kriz bağlamında yapılan resmi açıklamalara yapılan silah yardımının detayları yansımıştır. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cübeyr, Rusya’nın karşı ittifakın desteklediği gruplara hava saldırısı gerçekleştirmesi sonrasında muhafiflere verilecek askeri destekle ilgili yaptığı bir açıklamada “Karadan havaya füze temininin Suriye’deki güç dengesini değiştireceğini düşünüyoruz. Bu füzeler ılımlı muhalefete, rejimin kimyasal saldırılarda ve hava saldırılarında kullandığı helikopter ve uçaklarını devre dışı bırakma fırsatı verir. Karadan havaya füzeleri, Suriye’deki güç dengesini değiştirir, tıpkı daha önce Afganistan’da değiştirdiği gibi” diyerek muhalefetin silahlandırılmasındaki rollerini açıkça ortaya koymuştur.¹⁶⁵

Karşı ittifakın üyelerinden Türkiye ise Rusya’nın muhafiflere yönelik hava operasyonu gerçekleştirdiği döneme kadar muhafiflere yapılan askeri destekte rolü olmadığını söylemiş fakat ittifaklar somutlaşınca bu rolü resmi ağızlardan açıkça dile getirmiştir. Rusya’nın Bayırbucak Türkmenlerini hedef almasının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklamada

“Bayırbucak Türkmenlerinin olduğu yerde DAİŞ yoktur. Bunlar, topraklarını savunmanın gayreti içindedir. 17-25 Aralık’tan sonra yaşanan MİT TIR’ları ihanetini hala utanmadan gazetelerine başlık yapanlar var. Bu TIR’lar Bayırbucak Türkmenlerine yardım yapan TIR’lardı. Yok ben, "silah değildi" demişim; olsa ne olacak, olmasa ne olacak. Biz oraya yardım götürüyoruz, biz bunu yaptık. Şahsımın aleyhine bu yardımları sabote edenleri milletimin asla affetmeyeceğine inanıyorum. Bu kardeşlerimize destek olmak için ülkemiz ve sınırın diğer tarafında her türlü imkânı seferber edeceğiz”

¹⁶³ Karen DeYoung ve Liz Sly, “Syrian rebels get influx of arms with gulf neighbors’ money, U.S. coordination”, **The Washington Post**, 15 Mayıs 2012, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/syrian-rebels-get-influx-of-arms-with-gulf-neighbors-money-us-coordination/2012/05/15/gIQA2TSU_story.html, (20 Nisan 2016).

¹⁶⁴ Amena Bakr ve Mariam Karouny, “Qatar, allies tighten coordination of arms flows to Syria”, **Reuters**, 14 Mayıs 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-qatar-support-idUSBRE94D0GT20130514>, (20 Nisan 2016).

¹⁶⁵ “Muhalefete karadan havaya füze”, **Aljazeera Turk**, 20 Şubat 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/muhalefete-karadan-havaya-fuze>, (20 Nisan 2016).

diyerek sürecin başından itibaren Türkiye'nin muhaliflere sağladığı askeri yardımın varlığını kabul etmiştir.¹⁶⁶

Sonuç olarak, Suriye'de rejimin muhalif hareketleri askeri yöntemlerle bastırma girişimi sivil muhalefetin silahlanma sürecini başlatmasına neden olmuş ve ülke adım adım iç savaşa sürüklenmiştir. Çatışmaların yoğunluğunu arttırması sorunun sınırları aşan bir krize dönüşmesine yol açmıştır. Bu uluslararasılaşma bağlamında krizin okunma biçimi, taraflara sağlanan diplomatik ve askeri destek incelendiğinde ise müşterek politikalar üzerinden iki farklı ittifakın varlığı tespit edilmiştir. Rejim ile stratejik ilişkilere sahip olan devletler değişim taleplerinden tehdit algılayarak rejim safında soruna dâhil olurken değişim yanlıları ise bu dâhil oluştan tehdit algılayarak muhalifleri desteklemişlerdir. Başka bir ifade ile her aktörün soruna yaklaşımında ve politikalarını temellendirdiği rasyonalitede farklılıklar olmakla birlikte oluşturulan ittifaklar özünde tehdit kaygısıyla kurulmuştur. Bu kaygı her aktör için farklı boyutlarda seyrettiği için ayrıntılı bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

3.1.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Suriye Krizi

Neorealist yaklaşıma göre anarşik uluslararası sistemde en temel amacı varlığını sürdürmek olan devletler açısından tehditlerle mücadelenin bir aracı olan ittifaklar devletlerin tehdit algısının boyutuna göre şekillenmektedir. Tehdit dengesi perspektifine göre bu algının boyutları tehdidin sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasite, coğrafi yakınlık ve davranışlarının bir çıktısı olan saldırgan niyetler tarafından belirlenmektedir. Bu dört boyut üzerinden Suriye krizi bir incelemeye tabi tutulduğunda her iki ittifak üyelerinin ortak tehdit algısında bir artışın meydana geldiği ve bu artışın devletleri ittifaklar kurmaya yönelttiği ifade edilebilir. Suriye rejiminin müttefikleri rejimi ortadan kaldırma girişimlerini kendileri için bir tehdit olarak görürken muhaliflerin müttefikleri ise değişimin engellenme girişimlerini ve bu amaçla uygulanan yöntemleri kendileri açısından tehdit olarak yorumlamıştır. Elbette her iki ittifak üyeleri de gerek askeri, ekonomik ve coğrafi bakımdan sahip olduğu nispi pozisyon gerekse yaşananları okuma biçimi açısından farklı tehdit algılarıyla hareket etmektedir. Dolayısıyla bu üyelerin tehdit algısı müttefiklerinden bağımsız olarak Suriye krizine yaklaşımı üzerinden değerlendirilecektir.

¹⁶⁶ “Erdoğan: Bayırbucak Türkmenlerinin olduğu yerde DAİŞ yok; Esed rejimini ayakta tutmak için saldırıyorlar”, **T24**, 24 Kasım 2015, <http://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor,317848>, (20 Nisan 2016).

Suriye rejiminin varlığını sürdürmesini kendi güvenlikleri açısından olmazsa olmaz gören İran ve Rusya karşı ittifakın rejimi devirmeye yönelik girişimlerinden farklı boyutlarda tehdit algılamıştır. Sırasıyla bu ülkelerin tehdit algılarına değinecek olursak Suriye krizi İran açısından rejim ile kurmuş olduğu güvenlik merkezli ittifakın ve İran'ın ulusal güvenliğinde önemli rol oynayan “direniş ekseninin” sona erdirilmesi için başlatılan bir “projeyi” ifade etmiştir.¹⁶⁷ İran, karşı ittifakın üyelerini bu “projenin” hayata geçirilmesinde başrol oynadığını iddia ederek rejim karşıtı politikalar neticesinde saldırgan niyetlere sahip bu ülkelerin bölgedeki askeri varlıklarını genişlettiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda Katar ve Suudi Arabistan'ı Suriye'deki silahlı çatışmaların müsebbibi olarak gören İran, Türkiye'yi ise “Osmanlı” hayali peşinde koşan “revizyonist ve saldırgan” bir devlet şeklinde tanımlamıştır. Resmi ağızlardan yapılan açıklamalara yansıyan bu ifadeler İran'ın Suriye krizi üzerinden bölgesel tehdit algısını ortaya koymasından önemlidir. İran dini lideri Ali Hamaney'in dış politika danışmanı Ali Ekber Velayeti Suriye konusunda yaptığı bir açıklamada Esad'ın ve rejimin kendileri için kırmızıçizgi olduğunu söyleyerek başta Katar ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap ülkelerinin Somali ve Afganistan'dan Suriye'de rejime karşı savaşmak için yabancı savaşçı getirdiğini ve bölgede yükselen “terörün” sorumlusu olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁸ Karşı ittifakın muhalifleri silahlandırma yoluna giderek bölgedeki askeri varlığını arttırmasından endişe duyan Tahran yönetimi zaman zaman bu ülkelerin Suriye'ye yönelik doğrudan askeri operasyonu gündeme getirmesinden de kaygı duymuştur. Saldırgan niyetlerin açık bir askeri müdahaleye dönüşmesi durumunda bu ülkelerin ciddi sorunlarla karşılaşacağı yönünde uyarılarda bulunan İran, silah yardımları, yabancı savaşçılar ve özel birliklerle bölgedeki askeri varlığını genişleterek askeri yöntemlere karşı tedbir alma yoluna gitmiştir.¹⁶⁹

Suriye rejimi ile stratejik ilişkileri Sovyetler Birliği dönemine dayanan Rusya ise rejimi devirmeye yönelik girişimlerden tehdit algılayan bir başka aktördür. Sınırları dışındaki yegâne askeri üssün Suriye topraklarında yer alması ve silah ihracatında Suriye'nin

¹⁶⁷ Bayram Sinkaya, “Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Nisan 2012, No. 53, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=117082&q=arap-bahari-surecinde-iran-in-suriye-politikasi>, s.8-10.

¹⁶⁸ “Assad's overthrow "red line" for Iran: supreme leader's aide”, **Reuters**, 20 Ocak 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran-idUSBRE90J08320130120>, (20 Nisan 2016).

¹⁶⁹ “İran: “Türkiye 'Yeni Osmanlılık' peşinde”, **Hürriyet**, 12 Ekim 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/iran-turkiye-yeni-osmanlilik-pesinde-27370399>, (20 Nisan 2016).

önemli bir yere sahip olması bu ülkeyi Rusya açısından stratejik kılmakta ve olası bir rejim değişikliğinin Rusya'nın güvenliğine zarar vereceği düşünülmektedir.¹⁷⁰ Suriye rejimiyle olan ikili ilişkileri tehdit algısının şekillenmesinde belirleyici olmakla birlikte Rusya'nın güvenlik kaygısını tetikleyen ve yaşananları okuma biçiminin merkezinde yer alan “terör” meselesi de bu algının oluşumunda etkili olmuştur. Karşı ittifakın desteklediği grupları ayırım gözetmeksizin “terör örgütü” olarak tanımlayan Rusya, rejimin yıkılması durumunda bu sorunun kendi topraklarına sıçramasından endişe duyduğunu dile getirmiştir. Suriye'nin ve Ortadoğu'nun kendilerine yakın bir coğrafya olduğunu belirten Rus yetkililer “terör” tehlikesinden uzak durmanın yolunun rejimi ayakta tutmak olduğunu öne sürmüşlerdir.¹⁷¹

Rusya'nın muhalifleri “terör” kavramıyla nitelendirmesi göz önünde bulundurulduğunda bu gruplara destek veren karşı ittifakın da dolaylı yollardan Rusya'nın güvenliğine tehdit oluşturduğu ifade edilebilir. Karşı ittifakın bölgedeki nüfuzunu genişletmesinden kaygı duyan Moskova, özellikle Türkiye ile yaşadığı krizleri saldırgan niyetlerin somut çıktıları olarak yorumlamış ve rejimle revize ettiği askeri anlaşma çerçevesinde kurduğu askeri üs ve sevk ettiği savunma sistemleri ile askeri varlığını artırma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Rusya'nın uçağını düşürmesinin ardından yaşananların ciddi sonuçları olacağına dair Türkiye'yi uyaran Rusya, Türkiye'nin desteklediği muhaliflere yönelik hava saldırılarını yoğunlaştırmakla kalmamış, sınır bölgesine S-400 bataryaları yerleştirerek tehdit algısındaki boyutun saldırgan niyetlerden askeri düzleme kaydığını göstermiştir.¹⁷² Daha önce de Türkiye'nin Akçakale'ye top mermisinin düşmesini gerekçe göstererek NATO kapsamında bölgeye Patriot füzelerini konuşlandırmasına tepki gösteren Moskova yönetimi, Türkiye'nin askeri kapasitesini arttırmasından tehdit

¹⁷⁰ Max Fisher, “The four reasons Russia won't give up Syria, no matter what Obama does”, **The Washington Post**, 5 Eylül 2013, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/09/05/the-four-reasons-russia-wont-give-up-syria-no-matter-what-obama-does/>, (20 Nisan 2016).

¹⁷¹ Steve Rosenberg, “Why Russia sells Syria arms”, **BBC**, 29 Haziran 2012, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18642032>, (20 Nisan 2016).

¹⁷² Bill Gertz, “Inside The Ring: New Russian beachhead in Syria”, **The Washington Times**, 3 Şubat 2016, <http://www.washingtontimes.com/news/2016/feb/3/inside-the-ring-new-russian-beachhead-in-syria/?page=all>, (20 Nisan 2016).

algılamış ve bu tarz girişimlerin Suriye'deki şiddetin yayılmasına neden olacağını öne sürmüştür.¹⁷³

Devrimlerin doğurduğu rekabet ortamının devletlerin tehdit algılarında artışın meydana getirdiği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda Suriye krizi bağlamında İran-Rusya-Suriye ittifakının varlığından karşı ittifakın tehdit algıladığını öne sürebiliriz. Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakının oluşumuna sebep olan bu algı her bir üye için farklı boyutlarda yaşanmış olmanın yanı sıra müşterek tehdidin varlığı nedeniyle benzer bir etki doğurmuştur. Sırasıyla bu ittifakı oluşturan devletlerin Suriye krizi bağlamında sahip oldukları tehdit algısının boyutlarına değinecek olursak coğrafi yakınlığının bir sonucu olarak Türkiye'nin karşı ittifakta en fazla tehdit algılayan ülke olduğunu söyleyebiliriz. İran-Rusya-Suriye ittifakının üyelerinden farklı boyutlarda tehdit algılayan Türkiye, ilk ciddi krizi Suriye rejimi ile yaşamıştır. 22 Haziran 2012'de Türkiye'nin keşif uçağının sınır ihlali gerekçesiyle Suriye Ordusu tarafından düşürülmesi karşılıklı tehdit algısını yükselten bir gelişme olmuştur. Dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan yaptığı açıklamada “uçığımız uluslararası sularda vurulmuştur, bunu çarpıtmak isteyenler var. Uçığımız bir yanlışlık sonucu, hata sonucu değil tamamen kastı mahsusa ile hasmane bir tutumla hedef alınmıştır”¹⁷⁴ diyerek rejimin kendilerine yönelik saldırgan niyetlere sahip olduğunu öne sürmüştür.

İki ülke arasında benzer bir gerilim Suriye Ordusu'nun Telabyad'ta muhaliflere yönelik operasyonlar düzenlediği sırada yaptığı top atışlarının Türkiye topraklarına düşmesi sonucu sivil kayıpların yaşandığı Akçakale hadisesidir. Bu olayın ardından harekete geçen Türkiye silahlı kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesini içeren bir tezkereyi yürürlüğe sokarak Suriye rejiminin saldırgan niyetlerine askeri düzlemde cevap verileceğini ortaya koymuştur.¹⁷⁵ Türkiye'nin rejim merkezli tehdit algısını saldırgan niyetler ve askeri boyut açısından görünür kılan diğer olaylar ise Cilvegözü ve Reyhanlı saldırılarıdır. Türkiye bu saldırıların kaynağı olarak doğrudan rejimi suçlamış ve Suriye'nin istihbarat birimi olan el-Muhaberat'a yönelik sınır ötesi operasyonlar

¹⁷³ Michal Shmulovich, “Russia condemns NATO’s decision to place Patriot missiles along Syrian-Turkish border”, **The Times of Israel**, 24 Kasım 2012, <http://www.timesofisrael.com/nato-to-place-patriot-missiles-along-syrian-turkish-border/>, (20 Nisan 2016).

¹⁷⁴ “Erdoğan: TSK'nın angajman kuralları değişmiştir”, **Euronews**, 26 Haziran 2012, <http://tr.euronews.com/2012/06/26/erdogan-tsknin-angajman-kurallari-degismistir/>, (20 Nisan 2016).

¹⁷⁵ “Suriye tezkeresi Meclis'ten geçti”, **NTV**, 4 Ekim 2012, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/suriye-tezkeresi-meclisten-gecti,BN49rvkCmU2rAieIEIerg>, (20 Nisan 2016).

düzenlemiştir.¹⁷⁶ Suriye'nin oluşturduğu tehdit konusunda hassasiyeti ve askeri yöntemlere başvurma sıklığı artan Türkiye, Suriye Ordusu'na ait bir askeri helikopter ile uçağı sınır ihlali gerekçesiyle düşürerek olası saldırılara yönelik önleyici müdahalelerde bulunacağını sinyallerini vermiştir.¹⁷⁷

Türkiye'nin Suriye krizi bağlamında tehdit algısının artmasında rol oynayan diğer devletler ise İran ve Rusya'dır. Türkiye, krizin başlangıcından günümüze rejime verdiği askeri destekle gündeme gelen bu devletlerin bölgedeki askeri varlıklarını arttırmasından ve zaman zaman Türkiye'ye yönelik saldırgan davranışlar sergilemesinden tehdit algılamıştır. Her iki aktörün de bölgeye askeri mühimmat sevkiyatını engellemeye çalışan Türkiye, Moskova-Şam seferi yapan Rus uçağı¹⁷⁸ ile Türkiye hava sahasını kullanan ve rotası Halep olan İran kargo uçağını¹⁷⁹ zorunlu inişe tabi tutarak denetlemiştir. Her iki uçaktan da askeri mühimmat çıkmasının ardından İran uçağının BMGK kararı, Rus uçağının ise sivil havacılık kuralları gerekçe gösterilerek Suriye'ye varışı engellenmiştir. Ankara bu tavrı ile İran-Rusya-Suriye ittifakının askeri açıdan bölgede güçlenmesini kendi politik manevra alanında engellemeye çalışsa da kriz boyunca her iki aktörün de rejime olan askeri desteği sürmüştür.

Türkiye'nin tehdit algısının merkezinde yer alan Suriye rejimine bu desteğin devam etmesi Türkiye'nin İran ve Rusya'nın bölgedeki varlığından kaygı duymasına neden olmuştur. Konu ile ilgili bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan "Esed'in burayı bırakıp gitmesi konusunda hassasiyeti olan var, olmayan var. Esed'i korumaya çalışanlar var. İran ve Rusya bunlardan biri. Şimdi Rusya'nın Suriye'de yaptığı bizim sınırlarımızı ihlal etme olayı. NATO'nun da sert bir ultimatomu oldu. Buna sabretmemiz mümkün değil"¹⁸⁰ diyerek söz konusu yardımların saldırganlık boyutuna ulaştığını ima etmiştir. Nitekim Rusya'nın oluşturduğu tehdit iki ülke arasında sıcak temasa dönüşmüş ve sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle bir Rus uçağı Türkiye tarafından düşürülmüştür. İki ülke

¹⁷⁶ Arda Akın, "17 polisle Lazkiye'den aldılar", **Hürriyet**, 13 Mart 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/17-polisle-lazkiye-den-aldilar-22798851>, (20 Nisan 2016).

¹⁷⁷ "Türkiye Suriye savaş uçağını düşürdü", **BBC Türkçe**, 23 Mart 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140323_suriye_ucak, (20 Nisan 2016).

¹⁷⁸ "Uçakta meşru olmayan unsurlar var", **Hürriyet**, 11 Ekim 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/ucakta-mesru-olmayan-unsurlar-var-21670055>, (20 Nisan 2016).

¹⁷⁹ "Exclusive: Turkey says seizes illegal Iran arms shipment", **Reuters**, 31 Mart 2011, <http://www.reuters.com/article/us-iran-sanctions-un-idUSTRE72U6GJ20110331>, (20 Nisan 2016).

¹⁸⁰ "Erdoğan: Rusya ve İran Esad'ı koruyor", **Sabah**, 7 Ekim 2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/10/07/erdogan-rusya-ve-iran-esadi-koruyor>, (20 Nisan 2016).

arasındaki uçak krizi askeri kapasitenin mobilizasyonunun karşılıklı tehdit algısında yer edindiğini göstermiştir.

Karşı ittifakın diğer üyeleri olan Katar ve Suudi Arabistan'ın Suriye krizi bağlamında tehdit algısının boyutları ise Türkiye ile farklılık göstermektedir. Suriye krizini İran "tehdidi" ile mücadele alanı olarak gören bu devletler İran'ın genel olarak Arap Baharı politikasını kendi rejimleri açısından tehdit olarak algılamaktadırlar. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cübeyr vermiş olduğu bir mülakatta İran'ın "yayılmacı" bir politika izlediğinin altını çizerek Tahran yönetiminin devrim sonrası başlattığı saldırgan politikalardan vaz geçmesi gerektiğini belirtmiştir. İran'ın "devrimci ya da ulus devlet olma" arasında bir tercih yapmak zorunda olduğunu söyleyen Cübeyr, bu tutumun Bahreyn, Yemen, Lübnan ve Suriye'de kendilerini rahatsız ettiğini açıklamıştır.¹⁸¹ İran'ın "devrim ihracının" hedefinde olan Körfez ülkeleri 2011'de Ortadoğu'yu etkisi altına alan değişim hareketini bu perspektiften değerlendirmiş ve Suriye'yi İran nüfuzunun kırılacağı bir zemin olarak görmüştür. Suriye'de değişim yanlısı bir pozisyon alan Katar ve Suudi Arabistan son dönemlerde özellikle Rusya'nın bölgedeki askeri varlığından rahatsız olarak değişen dengeleri onarmanın yollarını aramaktadır. Bu bağlamda karşı ittifakın Suriye'ye askeri müdahalesini gündeme getiren açıklamalar yapmışlardır. Katar Dışişleri Bakanı Halid el-Atiyye İran ve Rusya'nın Suriye konusundaki tavrını eleştirerek gerektiği takdirde Türkiye ve Suudi Arabistan ile birlikte bölgeye askeri operasyon düzenleyebileceklerini dile getirmiştir.¹⁸²

Sonuç olarak, Suriye'de sivil gösterilerin silahlı mücadeleye dönüşmesinin ardından uluslararası aktörlerin krizin bir parçası olmaya başlaması karşılıklı tehdit algısının artmasına neden olmuştur. Tehdit algısının boyutları açısından farklılıklar mevcut olsa da devletler aynı kaygı ile hareket etmişlerdir. Başka bir ifade ile farklı boyutlarda kendini gösteren güvenlik endişesi aktörleri müşterek düşmanlara karşı birlikte hareket etmeye sevk etmiş ve sorun bağlamında iki ayrı ittifakın oluşumunu beraberinde getirmiştir. Müşterek tehdit algısına rağmen gerek ittifaklara dâhil olan devletler gerekse bu çalışma kapsamında Suriye krizine yönelik politikaları incelenecek olan

¹⁸¹ Samiha Shafy ve Bernhard Zand, "Saudi Foreign Minister: "I Don't Think World War III Is Going To Happen in Syria", **Spiegel Online**, 19 Şubat 2016, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-saudi-foreign-minister-adel-al-jubeir-on-syrian-war-a-1078337.html>, (20 Nisan 2016).

¹⁸² "Askeri müdahale gerekiyorsa yaparız", **Aljazeera Turk**, 21 Ekim 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/askeri-mudahale-gerekilyorsa-yapariz>, (20 Nisan 2016).

ittifak dışı devletler sistemik sınırlar içerisinde tehditlerle mücadelede farklı stratejiler izlemişlerdir. Bu farklılıklar Ortadoğu'nun sahip olduğu bölgesel sisteme dair bir çerçeveye çizeceğinden ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

3.1.3. Tehditlerle Mücadele Stratejileri Bağlamında Suriye Krizi

Suriye krizinin 2012 itibariyle uluslararası bir boyut kazanması devletlerin tehdit algılarında değişim meydana getirmiş ve iki farklı ittifakın oluşum sürecini başlatmıştır. Bu süreçle birlikte aktörler tehditlerle mücadeleyi sistemin kendilerine çizdiği sınırlar içerisinde yürütmüştür. Önceki bölümde ayrıntısıyla değindiğimiz sistemik sınırlar Ortadoğu'da çok kutuplu bir yapının temel düsturları tarafından oluşturulmuş ve aktörler bu düsturların sunduğu stratejik opsiyonlar ile tehditlerle mücadele etmişlerdir. Bu başlık altında ittifaklara dâhil olan ve ittifak dışı kalan devletlerin kriz bağlamında tehdit ile mücadele stratejilerine değineceğimizden bu stratejileri yeniden hatırlamakta fayda vardır. Çok kutuplu sistem diğer güç dağılımlarında olduğu gibi “tehdidi dengeleme” veya onun “peşine takılma” seçeneklerini aktörlere sunduğu gibi tehditle mücadelenin sorumluluğunu diğer aktörlere yükleme fırsatını da içinde barındırmaktadır. Gerek ittifaklara dâhil olan Rusya, İran, Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'ın gerekse ittifakların dışında kalmayı tercih eden BAE ve Mısır'ın Suriye politikası incelendiğinde çok kutuplu bölgesel sistemin stratejik opsiyonlarının örneklerine rastlanmaktadır.

İlk olarak rejim yanlısı ittifakın izlediği stratejiye değinecek olursak Rusya ve İran'ın rejime sunduğu desteğin karşı ittifakı dengeleme üzerine inşa edildiği öne sürebiliriz. Karşı ittifakın muhalifleri silahlandırma kararını aldığı 2012 yılı itibariyle birbirinden bağımsız olarak rejime destek veren İran ve Rusya müşterek politikalar kapsamında bir dengeleme stratejisi izlemişlerdir. Suriye Ordusu'na eğitim ve muhaliflerle mücadelede danışmanlık desteği sağlayan İran bu tarihten itibaren daha aktif roller üstlenerek karşı ittifakın askeri varlığını dengeleme yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda bölgeye İDM'nin bazı birlikleri, yabancı savaşçılar ve askeri mühimmatlar sevk edilmiştir.¹⁸³ İran'ın askeri yardımlarına paralel olarak Rusya rejimle ikili anlaşmalarını gerekçe göstererek bölgeye çok sayıda askeri sevkiyat gerçekleştirmiştir. Her iki aktöründe

¹⁸³ Max Peck, “Doubling Down on Damascus: Iran's Military Surge to Save the Assad Regime”, **Foundation for Defense of Democracies**, 5 Ocak 2016, http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling_Down_on_Damascus.pdf, (20 Nisan 2016).

kendi kapasitesini mobilize ederek karşı ittifakı dengeleme girişimlerinde bulunsa da bu çabalar somut bir netice ortaya koyamamıştır. 2015 yılında muhalifler özellikle Suriye'nin kuzeyinde ciddi ilerlemeler kaydederek Rusya-İran-Suriye ittifakının aleyhine bir dengenin oluşmasını sağlamışlardır.¹⁸⁴ Sahadaki bu gelişme İran ve Rusya'yı daha somut bir ittifakın kurulmasına zorlayarak harici dengeleme stratejisi izlemeye yönlendirmiştir. Bu bağlamda Moskova'da bir araya gelen taraflar gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde Suriye Ordusu'nun İran tarafından kara, Rusya tarafından ise hava operasyonlarıyla desteklenmesi suretiyle dengenin yeniden kurulması konusunda bir anlaşmaya varmıştır.¹⁸⁵

Suriye krizinin karşı ittifakını oluşturan Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan için ise durum biraz farklılık arz etmektedir. Bu ittifak, rejimi devirmeye yönelik uygulamalar göz önüne alındığında krizin başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdürmekle birlikte kendi içinde ciddi değişimlere maruz kalmıştır. İttifaka üye ülkeler erken dönemde farklı tehdit algılarından hareketle farklı stratejiler izlemiş, yakın dönemde ise rejim yanlısı ittifakın saldırgan niyetlerle kapasitesini yükseltmesi karşı ittifakı ortak bir strateji uygulama noktasına itmiştir. Farklı tehdit algıları açısından karşı ittifak ele alındığında Suudi Arabistan'ı bu konuda müttefiklerinden ayrı tutmak gerekir. Suriye krizinin erken dönemlerinde İran'ın etkisinden olduğu kadar Müslüman Kardeşler gibi "İslamcı" grupların varlığından da tehdit algılayan Riyad yönetimi bu açıdan Türkiye ve Katar'dan farklılaşmış ve muhalefet içerisinde bu iki aktörü dengeleme yolunu tercih etmiştir.

Müslüman Kardeşler'in ve radikal grupların benimsediği siyasi projeksiyonu kendi rejimi için tehdit olarak gören Suudi Arabistan, muhalifleri silahlandırırken bu gruplarla ilişki kurmaktan kaçınmıştır.¹⁸⁶ Suriye Müslüman Kardeşler'inin lideri Muhammed Riyad el-Şafka verdiği bir mülakatta Suudi Arabistan'ın muhaliflere yaklaşımını eleştirmiş ve bu bağlamda Riyad ile Doha arasında bir rekabetin olduğunu kabul

¹⁸⁴ Şaban Kardaş, "Suriye'ye Rus Müdahalesi: Tıkanmışlığın Restorasyonu", **Ortadoğu Analiz**, Cilt. 7 No. 71, (Kasım-Aralık 2015).

¹⁸⁵ Tim Lister, "Russia's Syria expedition: Why now and what's next?", **CNN International**, 1 Ekim 2015, <http://edition.cnn.com/2015/09/27/world/russia-syria-involvement/>, (20 Nisan 2016).

¹⁸⁶ Raphaël Lefèvre, "Saudi Arabia and the Syrian Brotherhood", **Middle East Institute**, 27 Eylül 2013, <http://www.mei.edu/content/saudi-arabia-and-syrian-brotherhood>, (20 Nisan 2016).

etmiştir.¹⁸⁷ Bu tehdit algısıyla hareket eden Riyad yönetimi Türkiye ve Katar destekli “İslamcı” grupları dengelemek için milliyetçi ve seküler muhalifleri desteklemiştir.¹⁸⁸ 2014’ün sonlarına kadar devam eden bu rekabet özellikle Suudi Arabistan’dan aldıkları askeri yardımlarla rejime karşı ilerleme kaydeden güneydeki milislerin Hizbullah karşısında varlık gösterememesi ve İran’ın gerek Suriye’de gerekse Yemen’de nüfuzunu arttırması nedeniyle son bulmuştur.¹⁸⁹ Suudi Arabistan’ın tehdit algısında değişimler meydana getiren bu gelişmeler strateji değişikliğine yansımıştır. İttifak içi dengeleme stratejisinden vaz geçen Suudi Arabistan, daha büyük bir tehdidi (İran-Rusya-Suriye) dengelemek için Türkiye ve Katar çizgisine kayarak peşine takılma stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu stratejinin en somut göstergesi Suudi Arabistan’ın Türkiye ve Katar tarafından desteklenen Feylak’u Şam, İslam Ordusu ve Ahrar’u Şam ile “İslamcı” grupların çatı oluşumu olarak özetlenebilecek Fetih Ordusu arasındaki negatif yönlü ilişkilerini düzeltmesidir.¹⁹⁰ Muhalifler arasında ayırım gözetmekten vazgeçen Riyad yönetimi sorun bağlamında daha fazla inisiyatif alarak ve muhalifleri tek çatı altında toplanma girişimlerini üstlenerek strateji değişikliğini açıkça ortaya koymuştur.

Suriye krizi sadece ittifaklara dâhil olan devletlerin değil çok kutuplu bölgesel sistemin sağladığı esneklikten faydalanarak ittifak dışında kalmayı tercih eden devletlerin de güvenliğini tehdit eden bir süreçtir. Bu devletler tehditle mücadele edebilecek başka aktörlerin varlığından faydalanarak tehdit algılarına rağmen ittifak dışında kalmayı tercih etmiş ve tehditle mücadelenin maliyetlerini ittifaklar kuran aktörlere yüklemişlerdir. Suriye krizi bu açıdan ele alındığında Mısır ve BAE’nin sorumluluğu diğerlerine yükleme stratejisi izlediğini öne sürebiliriz. Bu devletler her iki ittifakın da askeri kapasitesini mobilize ederek birbirleriyle mücadelesinde pasif rol üstlenerek krizin bir parçası olmaktan uzak durmuşlardır.

“Arap Baharı” adı verilen halk hareketlerinden nasibini alan Mısır, “devrimin” ve “karşı devrimin” etkisiyle Suriye krizine yönelik farklı tehdit algıları çerçevesinde bir tutum sergilemiştir. 2012 yılında şiddet olaylarının yoğunlaşması nedeniyle bir tepki

¹⁸⁷ Roula Khalaf ve Abigail Fielding-Smith, “How Qatar seized control of the Syrian revolution”, **Financial Times**, 17 Mayıs 2013, <http://www.ft.com/cms/s/2/f2d9bbc8-bdbc-11e2-890a-00144feab7de.html>, (20 Nisan 2016).

¹⁸⁸ Mariam Karouny, “Saudi edges Qatar to control Syrian rebel support”, **Reuters**, 31 Mayıs 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-saudi-insight-idUSBRE94U0ZV20130531>, (20 Nisan 2016).

¹⁸⁹ Hassan Hassan, “Syria Is Now Saudi Arabia’s Problem”, **Foreign Policy**, 6 Haziran 2013, <http://foreignpolicy.com/2013/06/06/syria-is-now-saudi-arabias-problem/>, (20 Nisan 2016).

¹⁹⁰ Raphaël Lefèvre ve Ali el-Yassir, “The Sham Legion: Syria’s Moderate Islamists”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 15 Nisan 2014, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=55344>, (20 Nisan 2016).

olarak Suriye elçisini geri çağıran Mısır 2013'te ise bu ülke ile ikili ilişkilerini kesmiştir. Fakat Temmuz 2013'te "karşı devrim" ile iktidar değişiminin yaşanmasının ardından Mısır, değişen tehdit algısına bağlı olarak Suriye krizini farklı okumaya başlamıştır. Ordu tarafından kurulan kabinenin Dışişleri Bakanı Nebil Fehmi yeni yönetimin Suriye'yle ilişkileri gözden geçireceğini duyurmuş ve "Suriye'de cihada niyetimiz yok" diyerek krize doğrudan taraf olmayacaklarını ilan etmiştir.¹⁹¹

Ordunun yönetime el koymasının ardından içeride başta Müslüman Kardeşler olmak üzere "İslamcı" gruplarla yoğun bir mücadeleye giren Kahire yönetimi, Suriye krizini de bu mücadelenin bölgesel uzantısı olarak okumaya başlamıştır. Bu okuma biçimi Cumhurbaşkanı Abdül Fettah el-Sisi tarafından açıkça dile getirilmiştir. Sisi bir mülakatta "Korkum şu ki Suriye ordusu düşerse silah ve teçhizatı radikallerin eline geçer ve bu da onlara güç katar. (...) Esad'la muhalefet arasındaki durum ise halledilebilir"¹⁹² diyerek Suriye krizine yönelik yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu algı üzerinden hareketle Rusya'nın "terör" sorununu bahane ederek Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasına destek veren Mısır, bu yöndeki girişimlere ise taraf olmayarak pasif bir tutum sergilemeyi tercih etmiş ve tehditlerle mücadelenin sorumluluğunu İran-Rusya-Suriye ittifakına yüklemiştir.

Suriye krizinin cereyan ettiği ortamdan tehdit algılayan fakat pasif bir tutum sergileyerek tehditlerle mücadelenin maliyetini kurulan ittifaklara yükleyen bir başka aktör ise BAE'dir. Kriz uluslararası bir boyut kazanmadan önce Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve Arap Birliği bünyesinde barışçıl çözüm önerilerine katkıda bulunan BAE, bu dönemde Suriye politikasını körfez ülkeleriyle paralel götürmüştür. Fakat Suriye krizine bölgesel aktörlerin dâhil olması ve muhalefet içerisinde "İslamcı" kimliğinin ön plana çıkması BAE'nin tehdit algısını arttırmıştır. Abu Dabi yönetimi açısından Suriye, bir taraftan başta Müslüman Kardeşler olmak üzere siyasi projeksiyonu bölgedeki otoriter rejimleri tehdit eden örgütlerin etkinliğini genişlettiği diğer taraftan İran gibi bölgesel bir gücün askeri varlığını arttırarak bölgesel bir tehdide

¹⁹¹ "Mısır'ın yeni Suriye politikası açıklandı", **Dünya Bülteni**, 20 Temmuz 2013, <http://www.dunyabulteni.net/haber/268083/misirin-yeni-suriye-politikasi-aciklandi>, (20 Nisan 2016).

¹⁹² Ahmed Fouad, "Mısır Suriye'de çözümün anahtarı olabilir mi?", **Al-Monitor**, 25 Ekim 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/10/egypt-role-syria-crisis-assad-russia-saudi-arabia.html>, (20 Nisan 2016).

dönüştüğü zemin olarak değerlendirilmiştir.¹⁹³ Başka bir deyişle BAE için Suriye iki ayrı tehdidin mücadele alanına evrildiği ve taraf tutmanın maliyetli olduğu bir tabloyu ifade etmiştir. İki yönlü tehdit algısına rağmen krize doğrudan müdahil olmaktan çekinen BAE, çok kutuplu bölgesel sistemin sunduğu avantajlardan faydalanarak tehditlerle mücadelenin sorumluluğunu diğer aktörlere yükleme stratejisi izlemektedir.

Sonuç olarak, Suriye’de rejimi değiştirmeye yönelik girişimler sorun bağlamında devletlerin tehdit algısında artışların yaşanmasına neden olmuştur. Temel amacı varlığını sürdürmek olan devletler devrim sürecini kendi güvenlikleri açısından kritik gördükleri için bu tarz girişimleri dengeleme yoluna gitmişlerdir. Bu tercih karşı ittifakın oluşum sürecini hızlandırmış ve benzer bir strateji ile karşılık görmüştür. Bölgesel sistemin çok kutuplu bir güç dağılımına sahip olması, yani tehditlerle mücadele edebilecek birden fazla aktörün bulunması tercih zenginliğini beraberinde getirmiştir. Sistemik sınırlar içerisinde tehdit algısının etkisiyle davranışlar sergileyen devletler güvenlikleri söz konusu olduğunda ideoloji gibi sistemik olmayan unsurları göz ardı edebilmektedirler. Suriye krizi gündeme geldiğinde ideolojik dayanışmanın belirleyici bir unsur olarak tartışılması bu iddiaların ittifak ilişkileri içerisinde değerlendirilmesini önemli kılmaktadır.

3.1.4. İdeolojik Dayanışma ve İttifak İlişkisi Bağlamında Suriye Krizi

Suriye krizinin barışçıl gösterilerden iç savaşa dönüştüğü süreçte gerek muhalefet ile rejim arasındaki ayrışmadan gerekse bölgesel aktörler arasındaki bloklaşmadan hareketle yaşananların bir ideolojik boyut kazandığına dair iddialar gündeme gelmiştir. Bu iddiaların rejim ile muhalefet arasındaki ayrışma ayağı Suriye’nin kendine has toplumsal yapısı ve bu yapının üzerine inşa edildiği düşünülen devlet kimliği baz alınarak oluşturulurken bölgesel aktörler arasındaki bloklaşma ayağı ise bu devletlerin kimliklerinin bir parçası olarak sunulan ideolojik özelliklerine dayandırılmaktadır. Suriye krizini ideolojik dayanışma-çatışma perspektifinden okuyanlar için kriz yerelde Nusayri-Sünni çatışmasını, bölgede ise Şii-Sünni rekabetinin bir uzantısını ifade etmektedir.¹⁹⁴ Aktörlerin tehdit algısını ve aralarındaki farklılıkları dışlayarak indirgemeci bir yaklaşımla Suriye krizini ele alan bu bakış açısı çalışmanın odak noktası

¹⁹³ Ömer el-Hasan, “Körfez Ülkeleri ve Suriye Krizi”, *Aljazeera Turk*, 15 Ağustos 2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/korfez-ulkeleri-ve-suriye-krizi>, (20 Nisan 2016).

¹⁹⁴ Vali Nasr, “The War for Islam”, *Foreign Policy*, 22 Ocak 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/01/22/the-war-for-islam-sunni-shiite-iraq-syria/>, (20 Nisan 2016).

olan ittifaklar üzerinden incelendiğinde krizin anlamlandırılması noktasında bir takım çelişkiler içermektedir. Her iki ittifakın kuruluş motivasyonu irdelendiğinde izlenen müşterek politikaların kaynağının ideolojik dayanışmadan ziyade ortak tehdit algıları olduğu görülmektedir.

Suriye krizinin uluslararasılaşması neticesinde ortaya çıkan blokların ideolojik dayanışma perspektifiyle okunmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki İran'ın mezhepsel bir söylem ve figürler kullanarak rejim yanlısı bir tutum sergilemesidir. İran'ın bu yaklaşımına dair ortaya atılan iddialar özellikle bölgeye sevk edilen Şii yabancı savaşçılar ve iki ülke arasındaki mezhepsel yakınlık üzerinden temellendirilmektedir.¹⁹⁵ Bu iddialara göre Şii inancının kutsiyet atfettiği Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın kızı Hz. Zeynep'in Şam'ın güneyinde türbesinin bulunması İran için bu toprakları kutsallaştırmaktadır. Zira Şii savaşçılar bölgeye gönderilirken kullanılan ideolojik propagandada Hz. Zeynep'in Kerbela'da yaşadıklarına atfen “Zeynep ikinci defa esir alınmayacak” veya “Zeynep rejimle beraber gidecek” gibi mezhep motifli sloganlar kullanılarak¹⁹⁶ rejimin varlığını sürdürmesinin İran için ideolojik bir boyuta sahip olduğu öne sürülmektedir. İran'ın Suriye'yi doğal müttefiki olarak görmesinde etkili olduğu iddia edilen bir başka mezhepsel yaklaşım ise Şiiliğin bir kolu olan Nusayrilik'in Suriye'de rejim kimliğinin bir parçası olmasıdır. Bu yaklaşıma göre iki ülke de aynı mezhebin mensubu olduğu için tehditlerle mücadelede birlikte hareket etmekte ve ittifaklarını bu ortak payda üzerine inşa etmektedirler.¹⁹⁷

İran'ın Suriye politikasına dair mezhepçi yaklaşımın dillendirilmesi İran-Suriye ittifakının ideolojik dayanışmanın mı yoksa müşterek tehdit algısının mı bir sonucu olduğuna dair tartışmaları gündeme taşımıştır. Bu ittifakın müşterek tehdit algısını merkez alarak şekillendiğini iddia edenler karşı argümanı üç unsur üzerinden oluşturmaktadırlar. Birincisi her iki devletin de rejimleri kıyaslandığında ideolojik bir benzerliğin olmadığı ve hatta keskin bir ayrımın var olduğudur.¹⁹⁸ İran İslam Devleti adından da anlaşılacağı üzere devlet yapısını, organlarının görev ve yetkilerini dini

¹⁹⁵ Vicken Cheterian, “The Syrian War Is More Than Sectarian”, **Al-Monitor**, 27 Mayıs 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/05/syrian-conflict-failed-sectarian-analysis.html>, (20 Nisan 2016).

¹⁹⁶ “Suriye'deki ithal Şii savaşçılar”, **Aljazeera Turk**, 22 Temmuz 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar>, (20 Nisan 2016).

¹⁹⁷ Anoushiravan Ehteshami ve Raymond A. Hinnebusch, *Syria and Iran: Middle Powers in A Penetrated Regional System*, New York: Routledge, 1997, s. 87, 88.

¹⁹⁸ Ehteshami ve Hinnebusch, s. 97, 99.

hükümler çerçevesinde belirlemiş teokratik bir yönetim biçimine sahiptir. Öte yandan müttefikleri Suriye ise Arap milliyetçiliğinin ve sekülerizmin devlet kimliğini oluşturduğu bir yapıya sahiptir. Suriye rejimini ideolojik açıdan İran'dan farklılaştıran bu kimliğin rejimin değişmez bir parçası olduğu ve rejim varlığını sürdürdükçe korunacağına dair rejim tarafından yapılan açıklamalar iki devlet arasındaki ittifakın ideolojik boyuta sahip olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim devlet yapısına dair yaptığı açıklamada “Biz birlikte yaşamayı temel alan bir ülkeyiz. Bununla gurur duyuyoruz. Müslümanlar çoğunlukta olsa da dini bir devlet haline gelmeyeceğiz”¹⁹⁹ diyerek bu farkın rejimin sacayaklarından biri olduğunu ortaya koymuştur.

İkinci olarak, İran-Suriye ittifakının kuruluşunda müşterek tehdit algısının rol oynadığını iddia edenler bu argümanı mezhep içi kıyaslama üzerinden öne sürmektedirler. İran Şiiliği ile Suriye Nusayriliği arasındaki farklılıklar incelendiğinde Nusayriliğin Şia tarafından benimsenmediği ve hatta aşırı uç olarak nitelendirildiği görülmektedir.²⁰⁰ Her ne kadar bu farklılık iki ülke arasında kültürel bağlar kurularak aşılmaya çalışılsa da ortak bir değer şeklinde sunulacak düzeyde “ulus aşırı bir bağa” dönüştürülemediği.²⁰¹ İran ile Suriye arasında ideolojik dayanışmanın varlığını reddedenlerin iddialarını temellendirdikleri üçüncü unsur ise bu ittifakın oluşum sürecini başlatan müşterek tehditlerin varlığıdır. 1980’lerde başta ABD ve İsrail olmak üzere bunların bölgesel müttefiklerine karşı kurulan ve “Direniş Ekseni”²⁰² adıyla kavramsallaştırılan ittifak ilişkileri günümüzde de aynı söylemle devam ettirilmiştir. “Direniş Ekseni” Suriye’de yaşananları ABD, İsrail ve bunların bölgedeki “işbirlikçilerinin” İran-Suriye ittifakını yıkma girişimi olarak algılamakta ve karşı ittifakı bu söylem üzerinden suçlamaktadır.

İran-Rusya-Suriye ittifakının mezhep temelli dayanışmaya dayalı bir ittifak ilişkisi olmadığını ortaya koyan ve İran-Suriye ikili ilişkilerinin dışında bir başka unsur ise Rusya’nın üçlü ittifaka dâhil olmasıdır. İran ve Suriye ile her hangi bir ideolojik benzerliğe sahip olmayan Rusya’nın Suriye krizinde aktif rol oynaması üçlü ittifakın

¹⁹⁹ Emre Kızılkaya, “Aramızı Kardeşler bozdu”, **Hürriyet**, 28 Şubat 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/aramizi-kardesler-bozdu-20014040>, (20 Nisan 2016).

²⁰⁰ Matti Moosa, *Extremist Shiites: The Ghulat Sects*, Syracuse: Syracuse University Press, 1987, s. 255, 419.

²⁰¹ Sinkaya, “Arap Baharı Sürecinde İran’ın Suriye Politikası”, s. 20, 21.

²⁰² Sinkaya, “Şii Ekseni Tartışmaları ve İran”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 13, No. 3, 2007, s. 54.

ideolojik dayanışmayla değil kendisinin bölgedeki varlığının garantörü olan rejimin hayatta kalmasıyla yakından ilgilidir. Özellikle Suriye Ordusu'nun tek başına muhaliflerle mücadele edemeyeceğini ilan etmesinin ardından bölgedeki varlığını arttırarak Suriye'ye askeri müdahalede bulunan Rusya “terör” kavramı üzerinde bu müdahaleyi meşrulaştırmaya çalışsa da hava operasyonlarıyla karşı ittifakın yereldeki müttefiklerini hedef alarak uluslararası rekabeti ön plana taşımıştır.²⁰³

Suriye krizinin ideolojik çatışma-dayanışma perspektifiyle okunmasının ikinci nedeni ise Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan arasında oluşan ittifakın karşıt bir tanımlama ile Sünni bir dayanışma şeklinde nitelendirilmesidir.²⁰⁴ Bu argüman ittifak içi rekabeti dışlayarak dayanışmayı mezhep temeline indirgemektedir. Fakat Suriye krizinin erken dönemi incelendiğinde Suudi Arabistan ile Türkiye-Katar arasında rejim karşıtlığı noktasında müşterek politik duruş var olmakla birlikte muhalefeti domine etme noktasında bir mücadele yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda Suriye'nin güneyindeki ılımlı muhalifleri destekleyen Riyad yönetimi başta Müslüman Kardeşler bağlantılı gruplar olmak üzere “İslamcı” kesimi dışlayarak muhalefeti dizayn etme girişimlerinde bulunmuştur.²⁰⁵ Suudi Arabistan'ın bu tehdit algısına rağmen 2015 yılına gelindiğinde Türkiye-Katar çizgisine kayması Suriye krizini Şii-Sünni çatışması olarak görmesinden değil, tehdit algısının boyutlarında değişimlerin yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Riyad yönetiminin iki seçenek arasında kalarak Türkiye-Katar bloğunu tercih etmesinde mezhebin destekleyici rol oynaması kabul edilebileceği gibi belirleyici unsurun İran ve Rusya'nın oluşturduğu tehdidin nispeten daha fazla olmasıdır. Zira bu dönemde gerek İran'ın bölgesel yayılcılığı gerekse Rusya'nın Suriye'deki nüfuzunu genişletmesi Riyad yönetimini strateji değişikliğine itmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Sünni olmalarına rağmen Türkiye-Katar ittifakıyla erken dönemde rekabet yaşaması, yakın

²⁰³ Paul J. Saunders, “Was Syria intervention worth it for Russia?”, **Al-Monitor**, 7 Ocak 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/01/russia-syria-intervention-costs-benefits-turkey-ukraine.html>, (20 Nisan 2016).

²⁰⁴ Ian Black, “Sunni v Shia: why the conflict is more political than religious”, **The Guardian**, 5 Nisan 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/05/sunni-shia-why-conflict-more-political-than-religious-sectarian-middle-east>, (20 Nisan 2016).

²⁰⁵ Gudion Steinberg, “Leading the Counter-Revolution: Saudi Arabia and the Arab Spring”, **Stiftung Wissenschaft und Politik**, 7 Haziran 2014, s. 21, 24, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2014_RP07_sbg.pdf, (20 Nisan 2016).

dönemde ise karşı ittifaka dâhil olması ideolojik dayanışmanın değil müşterek tehdit algısının bir çıktısıdır.²⁰⁶

Sonuç olarak, Suriye krizi bağlamında ortaya çıkan ittifaklar üzerinden krizin bir ideolojik çatışmanın yansıması olduğu yönünde iddialar incelendiğinde görülmektedir ki, ne İran-Rusya-Suriye ne de Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakı ideolojik bir dayanışmanın ürünüdür. İran ile Suriye rejimi arasındaki mezhepsel bağlar üzerinden okunduğunda gerek iki ülke arasındaki yorum farklılıkları gerekse devlet yapısı, mezhebe dayalı ideolojik dayanışmanın etkisini azaltmaktadır. Rusya'nın da üçlü ittifakın üyesi olduğu düşünüldüğünde mezhepsel dayanışma iddiaları geçerliliğini yitirmekte ve ittifakın kökenlerine dair tehdit algısı argümanını güçlendirmektedir. Öte yandan Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakı baz alınarak Suriye krizine dair mezhepsel çatışma-dayanışma üzerinden yapılan okumlar ise ittifak içi rekabet göz önünde bulundurulduğunda erken dönemdeki ayrışmanın nedenlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

3.1.5. Suriye Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme

Mart 2011'de rejim aleyhtarı sivil gösterilerin Mayıs ayı itibariyle silahlı mücadeleye dönüşmesi Suriye'yi bölgesel aktörlerin güvenliğini tehdit eden bir merkez haline dönüştürmüştür. Başta rejimin varlığını kendi güvenliğinin bir parçası olarak gören İran ve Rusya olmak üzere devrimi fırsat olarak gören Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin krizin bir parçası olması karşılıklı tehdit algısının meydana gelmesine ve yoğunluğunu zamanla arttırmasına neden olmuştur. Krizin doğurduğu bu güvensizlik ortamı müşterek tehdit algısına sahip olan devletleri bir araya getirmiş ve kriz bağlamında iki ya da daha fazla devlet arasında meydana gelen ve güvenlik konuları ile ilgili resmi veya gayr-i resmi taahhütler içeren işbirliği anlamına gelen ittifakların kuruluş sürecini başlatmıştır.

Yereldeki aktörlere verilen diplomatik ve askeri destek incelendiğinde biri İran-Rusya-Suriye arasında diğeri ise Türkiye-Katar-Suudi Arabistan olmak üzere iki ayrı ittifakın kurulduğu görülmektedir. Bu ittifaklardan ilki olan İran-Rusya-Suriye ittifakı sürecin başında müşterek politikalar üzerinden yürütülen gayr-i resmi işbirliği iken tehdit

²⁰⁶ Yury Bogdanov, "Turkey and Saudi Arabia strengthen alliance against Russia", **Russia Beyond The Headlines**, 30 Aralık 2015, http://rbth.com/international/2015/12/30/turkey-and-saudi-arabia-strengthen-alliance-against-russia_556249, (20 Nisan 2016).

algısının yükselmeye başladığı 2015 itibariyle güvenlik konularını içeren resmi bir işbirliğine dönüşmüştür. Karşı ittifak olarak nitelendirebileceğimiz Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakı ise kendi içinde rekabete tanıklık etmesine rağmen sürecin başından itibaren rejimi devirme noktasında müşterek politikalar sergilemiş ve gayr-i resmi işbirliği olarak varlığını sürdürmüştür.

Sistemdeki güç dağılımının çizdiği sınırları devletlerin manevra alanı olarak kabul ettiğimizde ve Ortadoğu'nun çok kutuplu sistemik yapısını göz önünde bulundurduğumuzda ittifaklara dâhil olan veya tehdit algılarına rağmen bunlardan uzak duran devletlerin bu yapının kurallarına bağlı kalarak davranışlar sergilediğini öne sürebiliriz. Dost-düşman ayrımında belirsizliklere, ikili ilişkilerde esnekliklere, niyetlerin yanlış hesaplanması riskine ve yüksek çatışma olasılığına yol açan çok kutuplu sistem rekabeti arttırıcı özelliklere sahip olmakla birlikte aktörlere tehditle mücadelenin opsiyonlarını da sunmaktadır. İttifaklar bağlamında ele alındığında tehditlerin harici dengeleme veya peşine takılma stratejileri ile bertaraf edilmesine imkân tanıyan çok kutuplu sistem ittifak dışı kalmaktan yana tercihini kullanan aktörlere ise tehditle mücadelenin sorumluluğunu diğer aktörlere yıkma fırsatı sunmaktadır. Suriye krizi bu minvalde incelendiğinde iki ayrı ittifakın birbirini dengelediği, BAE ve Mısır gibi tehdit algısına sahip ülkelerin sorumluluğu bu ittifaklara yüklediği ve iki yönlü tehdit algısına rağmen Suudi Arabistan'ın ittifaklardan birinin peşine takıldığı bir tablo ortaya koymaktadır.

Suriye krizi gerek yapısal sınırların aktör davranışlarına olan etkisinin gerekse ideoloji gibi yapısal olmayan faktörlerin etkisinin sınırlı olduğu bir örnek olay olarak görülebilir. Özellikle karşı ittifakın ve İran'ın Suriye politikası üzerinden dile getirilen ideolojik çatışma-dayanışma iddiaları krizi açıklayıcı bir perspektif olarak sunulmuştur. Bu iddialar sistemik sınırları dışlayarak devlet davranışlarında ideolojiyi belirleyici unsur olarak görmüştür. Fakat her iki ittifakta incelemeye tabi tutulduğunda üye devletlerin dayanışmalarını temellendirdikleri ideolojik benzerlikleri olmadığı gibi bu dayanışmaları ortaya çıkaran unsurun tehdit algısı olduğu görülmektedir. İran-Rusya-Suriye ittifakının resmiyet kazanmasında muhaliflerin rejim karşısında üstünlüğü ele geçirmesi, Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakının iç rekabetten sıyrılarak rejimi devirmeye odaklanmasında ise İran ve Rusya tehdidinin boyut değiştirmesi belirleyici

olmuştur. Aksi takdirde rejim yanlısı ittifakın üyelerinden Rusya'nın varlığı ve Suudi Arabistan'ın Türkiye-Katar bloğu ile rekabeti bir kenara bırakarak karşı ittifaka dâhil olması mezhepsel dayanışma argümanı üzerinden açıklanamaz.

3.2. Tehdit Dengesi Perspektifinden Yemen Krizi

Ocak 2011'de Ali Abdullah Salih yönetimine karşı ülke genelinde meydana gelen gösteriler, rejimin silahlı müdahalesiyle bastırılmaya çalışılmış ve bu müdahale başkent Sana, Taiz, el-Beyza ve Sa'da gibi kentlerde sivil gösterilerin karşılıklı silahlı mücadeleye dönüşmesine neden olmuştur. Salih yönetimi ile muhalifler arasındaki çatışmaların her geçen gün yoğunluğunu arttırması, Husiler, el-Kaide ve el-Hirak gibi örgütlerin alan kazanmasına zemin hazırladığından dolayı bölgesel güvenlik bağlamında dış aktörlerin krize müdahil olmasına yol açmıştır. Silahlı çatışmaların bölgesel güvenliği tehdit edecek seviyeye ulaşması, başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerini krizin tarafı olmaya zorlamıştır. Yemen krizini barışçıl yollarla çözüme kavuşturmayı amaçlayan Körfez ülkeleri, KİK bünyesinde girişimlerde bulunmuş, Salih yönetiminin istifasını ve geçiş dönemini içeren bir çözüm planını devreye sokmuştur.

KİK'in girişimleri neticesinde Kasım 2011'de Salih yönetiminin istifasının ardından Cumhurbaşkanlığı seçimini, yeni anayasayı ve tüm siyasi muhalefeti kapsayan bir geçiş hükümetini içeren plan devreye sokulsa da ülke genelinde dinmek bilmeye çatışmalar sürecin sekteye uğramasına neden olmuştur. Özellikle Yemen'in kuzeyindeki Hacca, Amran ve Sa'ada kentlerinde farklı politik ajandalara sahip olan gruplar arasında cereyan eden çatışmalar sadece geçiş döneminin istikrarını baltalamakla kalmamış, aynı zamanda çatışmaların taraflarından biri olan Husilerin askeri açıdan güçlenerek baskın bir yerel aktör olmasıyla sonuçlanmıştır. Kuzeydeki çatışmalarda rakiplerini saf dışı bırakan Husiler, 2014 yılına gelindiğinde ise KİK'in planını topyekûn reddederek başkent Sana'ya yönelik saldırılar başlatmışlardır. Bu saldırılar sonucunda Husilerin Eylül 2014'te başkenti ele geçirmesi ve geçiş hükümetini feshederek KİK'in planını rafa kaldırması bir kez daha Yemen'i bölgesel aktörlerin gündemine taşımıştır. Yaşananlar sonrasında geçiş döneminin Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi, bölgesel ve küresel aktörlere Yemen'e askeri müdahale gerçekleştirme çağrısında bulunmuş ve bu çağrı Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ve BAE, Katar, Mısır,

Bahreyn, Kuveyt, Sudan, Fas ve Ürdün'ün destek verdiği koalisyon tarafından karşılık bulmuştur.

Yemen krizi, Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan gayr-i resmi ittifakın oluşum süreci, tehdit algısının boyutları, çok kutuplu sistemde tehditle mücadele stratejileri ve ideoloji-ittifak ilişkisi gibi dört kategori üzerinden bir incelemeye tabi tutulduğunda tehdit dengesi teorisinin argümanlarının sınanabileceği bir tablo ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Yemen krizini tehdit dengesi perspektifi çerçevesinde inceleyebilmek için sırasıyla bu kategorilere ayrıntılı olarak değinmek gerekmektedir. Bu dört kategori üzerinden Yemen krizi incelemeye tabi tutulurken başta Suudi Arabistan olmak üzere BAE, Mısır ve Katar'ın krize yönelik tutumu ön plana çıkarılacaktır. Buradaki amaç çalışmada değinilen diğer örnek olaylarla kıyaslama yapmayı kolaylaştırmaktır.

3.2.1. Yemen Krizinin Uluslararasılaşması: “Kararlılık Fırtınası” Operasyonu

Yemen'in başkenti Sana'nın Husiler tarafından ele geçirilmesiyle başlayan ve ardından geçiş hükümetinin tasfiyesi ile sonuçlanan olaylar nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalan Cumhurbaşkanı Hadi, Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektubunda BM Şartı'nın 7. bölümünü gerekçe göstererek “gönüllü ülkelerin” askeri müdahale dâhil her türlü opsiyonu değerlendirmesini Yemen'deki olaylara müdahale etmesini istemiştir.²⁰⁷ Hadi'nin çağrısına karşılık veren Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon, Yemen'e askeri operasyon başlatmış ve bu operasyon “Kararlılık Fırtınası” olarak adlandırılmıştır.

Operasyonun başlamasının ardından koalisyondan yapılan açıklamada “Yemen'i ve onun halkını, Yemen üzerinde hegemonya kurma amacı olan ve bunu bölgedeki nüfuzu üzerine temellendiren bölgesel güçler tarafından desteklenen Husi milislerinin saldırganlığından korumaktır”²⁰⁸ ifadelerine yer verilmiştir. Koalisyon tarafından yapılan bu açıklama ittifakın kurulmasının ardında yatan iki temel gerekçenin olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki, KİK öncülüğünde başlatılan geçiş döneminin sekteye uğramasına neden olan Husilerin yayılcı politikalarıdır. İkincisi ise bölgesel hegemonya mücadelesi veren ve bu amacı gerçekleştirmek için Husileri destekleyen

²⁰⁷ “Hadi'den askeri müdahale çağrısı”, *Aljazeera Turk*, 25 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hadiden-askeri-mudahale-cagrisi>, (25 Mayıs 2016).

²⁰⁸ Ian Black, “Saudi Arabia sees Yemen intervention as defence of backyard”, *The Guardian*, 27 Ocak 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/jan/27/saudi-arabia-sees-yemen-intervention-as-defence-of-backyard>, (25 Mayıs 2016).

bölgesel bir aktörün varlığıdır. Dolayısıyla Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın oluşum sürecini anlamlandırmak için bu iki yönlü tehdidin ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

İlk olarak Husilerin yayılcı politikalarının bölgesel güvenliği tehdit edecek boyutlara ulaştığı sürece değinecek olursak bu sürecin miladı Salih yönetiminin istifasına dayandırılabilir. KİK'in inisiyatifinde Salih yönetimi ile muhalifler arasında varılan anlaşmayla Salih'in yetkilerini yardımcısı Hadi'ye devretmesiyle birlikte 21 Şubat 2012'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasını, süreci yönetecek Ulusal Diyalog Konferansı'nın (UDK) kurulmasını ve yeni anayasanın hazırlanmasını içeren geçiş dönemi başlatılmıştır. Anlaşma sonrasında ilk etapta geçiş döneminin sacayaklarından biri olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiş ve tek aday olarak girdiği seçimleri kazanan Abdu Rabbu Mansur Hadi Yemen'in yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Hadi'nin seçilmesinin ardından geçiş döneminin diğer bir sacayağı olan UDK ise BMGK'nın 2051 sayılı kararı çerçevesinde oluşturularak 18 Mart 2013 yılında göreve başlamıştır. Salih sonrası Yemen'de istikrarı sağlamak amacıyla belirlenen yol haritasının yürürlüğe sokulmasına rağmen anayasa taslağının oluşturulması esnasında karşılaşılan problemler²⁰⁹ ülke genelinde silahlı çatışmaların yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devrimin doğurduğu anarşinin etkisiyle kendi bölgelerinde nüfuz sahibi olan gruplar bu hâkimiyet alanlarını genişletme mücadelesine girmişlerdir.

Bu gruplardan biri olan Husiler, Salih yönetiminin görevi devretmesinin ardından etkili oldukları Sa'da kentinde politik ve sosyo-ekonomik alanları domine etmekle kalmamış aynı zamanda bölgede bulunan diğer gruplara karşı silahlı mücadele yürüterek kontrol ettikleri alanları genişletme yoluna gitmişlerdir. KİK'in inisiyatifinde başlatılan geçiş dönemine muhalif bir tutum sergileyen Husilerin, Ekim 2013'te başlayan ve yılsonuna kadar devam eden çatışmalarda bölgedeki aşiretleri saf dışı bırakması Kuzey Yemen'deki varlıklarını güçlendirmiştir.²¹⁰ Ülke genelinde çatışmaların yoğunluğunu arttırmasına rağmen UDK çatısı altındaki geçiş dönemi aktörlerinin bir bildiri yayınlayıp Yemen'in yeni siyasal sisteminin altı ayrı bölgeden oluşan federatif bir yapı

²⁰⁹ Erica Gaston, "Process Lessons Learned in Yemen's National Dialogue", **United States Institute of Peace, Special Report**, s. 13, 15, https://www.usip.org/sites/default/files/SR342_Process-Lessons-Learned-in-Yemens-National-Dialogue.pdf, (25 Mayıs 2016).

²¹⁰ "The Huthis: From Saada to Sanaa", **Crisis Group Middle East Report**, No.154, 10 Haziran 2014, s. 4, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-iran-gulf/yemen/154-the-huthis-from-saada-to-sanaa.aspx>, (25 Mayıs 2016).

üzerine inşa edileceğini deklare etmesi dikkatlerin bir kez daha yereldeki silahlı gruplara yönelmesine neden olmuştur. UDK'nın federatif yapı kararını tanımadıklarını ilan eden Husiler, elde ettikleri avantajlı pozisyonun da etkisiyle Yemen'in başkenti Sana'ya doğru yayılmayı sürdürmüşler ve Eylül 2014'te Sana'yı kontrol altına almışlardır. Bu tarihten itibaren Hadi yönetimi üzerindeki baskıyı arttıran Husiler, 6 Şubat 2015'te meclisi feshettiklerini duyurarak yönetimi ele geçirmişlerdir.²¹¹ Yaşananlar karşısında direnç gösteremeyen Hadi yönetimi ise Aden'e geçmiş ve Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyonun Yemen müdahalesi sürecini başlatmıştır.

Yemen'de Husilerin yayılmacılığına karşı en ciddi uluslararası tepki Yemen'i ulusal güvenliklerinin bir parçası olarak gören Körfez ülkelerinden gelmiştir. Husilerin Yemen'in başkenti Sana'yı kontrol altına alarak Hadi yönetimini feshettiğini duyurmasının ardından KİK'ten yapılan açıklamada "Husi darbesi tehlikeli bir tırmanma ve kabul edilemezdir. Ayrıca bölgenin güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir"²¹² ifadelerine yer verilmiştir. Husilerin yönetimi görevden uzaklaştırmasını "darbe" olarak nitelendiren Körfez ülkeleri Hadi yönetimini Yemen'in meşru temsilcisi olarak görmeye devam etmiştir. Yemen müdahalesinin üç önemli aktörü Suudi Arabistan, BAE ve Katar yaşananların ardından elçilerini Aden'e göndererek Hadi yönetimine verdikleri diplomatik desteğin devam edeceğini göstermişlerdir.²¹³ Körfez'in bu tepkisine rağmen Husilerin Aden'e doğru yayılmayı sürdürmesi bölge ülkelerinin krizin çözümü konusunda askeri seçenekleri güdeme getirmesine neden olmuştur. Nitekim dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud Faysal'ın "Yemen'deki sorunun siyasi ve barışçıl yollarla çözülesini umut ediyorum ama bu gerçekleşmezse bölge ülkeleri saldırganlığa karşı gerekli adımları atacaktır"²¹⁴ açıklamasından birkaç gün sonra Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon harekete geçmiş ve Yemen'e askeri operasyon başlatmıştır.

²¹¹ Veysel Kurt, "Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, No. 144, Aralık 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151215112938_devrimden-askeri-mudahaleye-yemen-pdf.pdf, (25 Mayıs 2016).

²¹² Mohammed Ghobari, "Gulf countries, opposition say Houthi takeover in Yemen a coup", **Reuters**, 7 Şubat 2015, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN0LB07220150207>, (25 Mayıs 2016).

²¹³ Peter Salisbury, "Is Yemen Becoming the Next Syria?", **Foreign Policy**, 6 Mart 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/03/06/is-yemen-becoming-the-next-syria/>, (25 Mayıs 2016).

²¹⁴ "Riyad'dan en ciddi Yemen uyarısı", **Aljazeera Turk**, 23 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/riyaddan-en-ciddi-yemen-uyarisi>, (25 Mayıs 2016).

Suudi Arabistan, BAE, Katar ve Mısır gibi aktörlerin gayr-i resmi ittifak kurarak Yemen'e askeri müdahalede bulunmasının arkasında yatan ikinci gerekçe ise "bölgesel hegemon olma tahayyülüne sahip" bir aktörün Yemen üzerinde nüfuzunu genişletmesidir. Her ne kadar koalisyon tarafından yapılan ilk açıklamada bu aktörün ismi zikredilmese de gerek Husilerle kurduğu diplomatik, ekonomik ve askeri bağ gerekse tarafların koalisyondan bağımsız olarak yaptıkları açıklamalar dikkate alındığında ittifakın oluşumunda etkili olan ve müşterek tehdit algısının merkezinde yer alan bölgesel aktörün İran olduğu görülmektedir. "Kararlılık Fırtınası" operasyonunun başlamasının ardından o dönem Suudi Arabistan'ın Washington Büyükelçiliği görevini yürüten Adil Cübeyr vermiş olduğu bir mülakatta İran tehdidi ile ilgili "İran'ın Husilere silah, danışman ve askeri eğitim temin ettiğine dair raporlarımız var... Bu meşru Yemen hükümetini savunma, İran ve Hizbullah ile işbirliği içerisinde olan radikallerden Yemen halkını koruma operasyonudur"²¹⁵ şeklinde bir beyanatta bulunmuştur. Cübeyr'in, böylesi bir tehdit algısının koalisyonun diğer üyeleri tarafından da benimsendiğini açıklamasına karşın Tahran yönetimi koalisyonun iddialarını reddetmiş ve iddia edildiği gibi İran'ın Yemen üzerinde her hangi bir nüfuz mücadelesi içerisinde olmadığını dile getirmiştir.

İran-Husi ilişkisine dair iddialar Tahran yönetimi tarafından reddedilse de Husilerin başkent Sana'yı ele geçirmesinin ardından diplomatik, ekonomik ve askeri alanda yaşanan gelişmeler bu ikili ilişkinin varlığı yönündeki iddiaları güçlendirmektedir. Sırasıyla bu ilişki alanlarına değinecek olursak İran'ın Husi iktidarını meşru kabul eden ve onu muhatap alan tek ülke olduğunu söyleyebiliriz. Husilerin Sana'yı kontrol altına almasıyla birlikte yaşananların İran'daki en yetkili isim olan Ali Hamaney'e yakın çevreler tarafından "İran devrimine katılma yolundaki dördüncü Arap başkenti"²¹⁶ şeklinde nitelendirilmesi ve Husi hareketinin askeri kanadı olan Ensarullah'ın lideri Abdül Mecid el-Husi'nin "İran'dan bizi ve Yemen halkını desteklemesini umuyoruz. Yemen'deki devrim... İran'daki İslam devriminden esinlenmektedir"²¹⁷ yönündeki açıklaması ikili ilişkilerin diplomatik ve ekonomik alanda hız kazanmasına ortam

²¹⁵ Siraj Wahab, "Hezbollah 'operating in Yemen' with Houthis", *Arabnews*, 28 Mart 2015, <http://www.arabnews.com/featured/news/72439>, (25 Mayıs 2016).

²¹⁶ Yaser ez-Zeatira, "İran'ın elindeki dördüncü Arap başkenti", *Aljazeera Turk*, 27 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti>, (25 Mayıs 2016).

²¹⁷ Mehdi Khalaji, "Yemen's Zaidis: A Window for Iranian Influence", *The Washington Institute*, 2 Şubat 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/yemens-zaidis-a-window-for-iranian-influence>, (25 Mayıs 2016).

hazırlamıştır. Bu bağlamda Husilerin siyasi konsey başkanı Salih es-Samed beraberindeki grupla İran'a ziyaret gerçekleştirerek başta siyasi ve ekonomik konular olmak üzere pek çok alanı kapsayan işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde Husileri Yemen'in meşru otoritesi olarak gören İran, Yemen'in batısındaki Hudeyda limanının genişletilmesini, elektrik santrallerinin kurulmasını, bölgeye yeni sanayi ve ticaret alanlarının kazandırılmasını ve Yemen'in petrol ihtiyacının karşılanmasını içeren bir dizi taahhütte bulunmuştur.²¹⁸

İran'ın Husilere diplomatik ve ekonomik destek vermesi koalisyon tarafından çok sık dile getirilen askeri destek boyutunun varlığı yönündeki iddiaları güçlendirmektedir. Genel hatlarıyla bu iddialara değinecek olursak İran'ın doğrudan Husilere askeri eğitim ve mühimmat sağladığı gibi Hizbullah aracılığı ile de askeri yardımlarının yoğunluğunu arttırdığı öne sürülmektedir. İlk olarak İran'ın Husilere ulaştırdığı doğrudan askeri yardımları ele alacak olursak, bu desteğin sağlanmasında Aden Körfezi'nin İran için stratejik öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Aden Körfezi'nde güvenlik birimlerince sivil gemilere yapılan denetimlerde İran yapımı silahların ele geçirilmesine dair pek çok vakia yaşanmıştır. Bu olaylardan bir kaçına değinmek gerekirse, Ocak 2013'te İran bandıralı Cihan-1 adlı yük gemisine Yemen sahil güvenlik güçleri tarafından düzenlenen operasyon neticesinde çok sayıda Katyuşa roketinin, ısı güdümlü karadan havaya füzelerinin, İran yapımı gece görüş dürbünlerinin ve patlayıcı malzemelerin bulunması,²¹⁹ Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon tarafından Kızıl Deniz'de bir İran balıkçı teknesine düzenlenen operasyonda çok sayıda tank ve uçak savar ile bunların fırlatma mekanizmalarının ele geçirilmesi²²⁰ ve ABD donanması tarafından Yemen açıklarında düzenlenen operasyonda bir İran gemisinde askeri mühimmat yüklü konteynerlerin bulunması²²¹ İran'ın doğrudan bölgedeki askeri varlığını genişletme ve bunu Husiler üzerinden gerçekleştirme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

²¹⁸ Emel el-Alim, "Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı", **Aljazeera Turk**, 17 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>, (25 Mayıs 2016).

²¹⁹ Yara Bayoumy ve Muhammed Ghobari, "Iranian support seen crucial for Yemen's Houthis", **Reuters**, 15 Aralık 2014, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-houthis-iran-insight-idUSKBN0JT17A20141215>, (25 Mayıs 2016).

²²⁰ William Maclean, "Weapons bound for Yemen seized on Iranian boat: coalition", **Reuters**, 30 Eylül 2015, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKCN0RU0R220150930>, (25 Mayıs 2016).

²²¹ "Weapons seized from Iran bound for Houthis", **Al-arabia English**, 5 Nisan 2016, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2016/04/05/US-Navy-seizes-weapons-from-Iran-bound-for-Houthis.html>, (25 Mayıs 2016).

İkinci olarak, İran'ın Husilere sağladığı dolaylı askeri desteğe değinmek gerekirse bu desteğin Hizbullah aracılığı ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Lübnan'da Hizbullah'a yakınlığı ile bilinen Al-Akhbar gazetesinin haberine göre Husilere yönelik hava saldırılarını önlemek ve Suudi Arabistan topraklarına saldırılar düzenlemek amacıyla İran yapımı Fecr-5 ve Zilzal füzelerinin kullanımı konusunda Husilere verilen eğitimde ve diğer askeri mühimmatların bölgeye ulaştırılmasında Hizbullah doğrudan rol oynamıştır.²²² İki aktör arasındaki ilişkinin İran'ın liderliğinde geliştiğini söyleyen bir Hizbullah komutanı ise "Onlar bizimle birlikte İran'da eğitim gördüler. Ayrıca biz onları hem burada hem de Yemen'de eğittik. Yemenliler hiddetli ve usta savaşçılardır, bu özellikleriyle neler yapacaklarını hayal bile edemezsiniz"²²³ diyerek her iki örgütün de İran'ın etkisi altında olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Hizbullah'ın Lübnan ve Suriye'de İran adına üstlendiği rol dikkate alındığında İran'ın benzer bir rolü Husiler için biçtiği ifade edilebilir. Husilerin Yemen'deki pozisyonu hakkında konuşan Hamaney'in dış politika danışmanı Ali Ekber Velayeti'nin "Biz Ensarullah'ın Lübnan'da teröristleri bertaraf eden Hizbullah'ın üstlendiği gibi bir rolü Yemen'de üstleneceği konusunda ümitliyiz"²²⁴ açıklaması İran öncülüğünde oluşturulan "direniş eksenini"nde Yemen'in de yer aldığını ve bunu sağlayacak olan Husilerin İran nezdinde stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ve BAE, Mısır ve Katar gibi bölgesel aktörlerin yer aldığı gayr-i resmi ittifak bölgesel güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle Yemen'e bir askeri operasyon düzenlemiştir. Koalisyon devletleri ittifakın kuruluşunda rol oynayan etken hakkında yaptıkları ortak açıklamada Husilerin yayılmacılığının ve bu davranışın bölgesel hegemon olma gayreti gösteren İran tarafından desteklenmesinin müşterek tehdit algısının merkezinde yer aldığını belirtmiştir. Her ne kadar yerelde Husilerin bölgede ise İran'ın nüfuzunu genişletmesi bu ülkelerin güvenliğini tehdit etse de bu tehdidin her birine yansımaları farklı boyutlarda gerçekleşmiştir.

²²² Daniel Sobelman, "Hezbollah's Friends in Yemen Are Trying to Lure the Saudis Into a Ground War", **Foreign Policy**, 11 Haziran 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/yemens-rebels-are-stealing-a-page-from-hezbollahs-playbook-iran-saudi-arabia/>, (25 Mayıs 2016).

²²³ Erika Solomon, "Lebanon's Hizbollah and Yemen's Houthis open up on links", **Financial Times**, 8 Mayıs 2015, <https://next.ft.com/content/e1e6f750-f49b-11e4-9a58-00144feab7de>, (25 Mayıs 2016).

²²⁴ Behnam Ben Taleblu, "Analysis: Iranian Reactions to Operation Decisive Storm", **The Long War Journal**, 30 Mart 2015, <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/03/analysis-iranian-reactions-to-operation-decisive-storm.php>, (25 Mayıs 2016).

3.2.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Yemen Krizi

Neorealist yaklaşıma göre anarşik uluslararası sistemde en temel amacı varlığını sürdürmek olan devletler açısından tehditlerle mücadelenin bir aracı olarak ittifaklar devletlerin tehdit algısının boyutuna göre şekillenmektedir. Tehdit dengesi perspektifine göre bu algının boyutları tehdidin sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasite, coğrafi yakınlık ve davranışlarının merkezinde yer alan saldırgan niyetler tarafından belirlenmektedir. Bu dört boyut üzerinden Yemen krizi bir incelemeye tabi tutulduğunda Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın üyelerinin müşterek tehdit algılarına sahip olmakla birlikte bu tehdidi farklı boyutlarda ele aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu üyelerin (Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Katar) tehdit algısı müttefiklerinden bağımsız olarak Yemen krizine yaklaşımı üzerinden değerlendirilecektir.

İran-Husi işbirliğinin oluşturduğu tehdit söz konusu olduğunda bunu farklı boyutlarda algılayan en önemli aktörlerden biri Suudi Arabistan'dır. Riyad yönetimi Yemen krizini coğrafi yakınlığının bir sonucu olarak kendi iç meselesi şeklinde yorumlamış ve İran gibi bölgesel bir rakibin yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasından ve bu varlığın ardında yatan saldırgan niyetlerden tehdit algılamıştır. Sırasıyla bu üç boyutlu tehdit algısına değinecek olursak Suudi Arabistan açısından Yemen'deki gelişmeleri hayati kılan en önemli etken iki ülkenin sınırdış oluşudur. Yemen ile aralarındaki coğrafi yakınlık konusunda bir açıklama yapan Adil Cübeyr "Yemen komşu bir devlettir...Yemen'de her ne olursa doğrudan Suudi Arabistan Krallığı'nı etkilemektedir. Yemen'in mücadele ettiği azgelişmişlik, terörizm, güvenlik ve siyasi istikrar gibi konular karşısında onu desteklemeye kararlıyız"²²⁵ diyerek Yemen'de meydana gelen bir güvenlik açığının ve istikrarsızlığın Suudi Arabistan'ı doğrudan tehdit ettiğini belirtmiştir.

Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki sınırdışlığın tehdit algısının boyutları arasında yer almasına neden olan etken ise İran'ın Husilerle kurduğu işbirliğinin askeri boyut kazanmasıdır. Bu işbirliği neticesinde bölgedeki askeri varlığını sürekli olarak arttıran İran, "Kararlılık Fırtınası" operasyonu kapsamında Suudi Arabistan'ın tehdit algısının

²²⁵ "Statement by Saudi Ambassador Al-Jubeir on Military Operations in Yemen", **Saudi-US Relations Information Service**, 26 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/26/statement-by-saudi-ambassador-al-jubeir-on-military-operations-in-yemen-transcript/>, (25 Mayıs 2016).

merkezinde bulunmaktadır. Husilerin elindeki ağır silahların İran tarafından temin edildiğini her platformda dile getiren Riyad yönetimi “bir grubun hava kuvvetlerini kontrol etmesini, balistik füzelere ve ağır silahlara sahip olmasını”²²⁶ kendi güvenlikleri açısından açık bir tehdit olarak gördüklerini belirtmiştir. Gerçekten de bu algı, operasyon başladıktan sonra realitede karşılığını bulmuş ve bir yıllık süre içerisinde farklı aralıklarla Husiler tarafından Suudi Arabistan topraklarına yönelik balistik füze saldırıları gerçekleştirilmiştir.²²⁷

Suudi Arabistan’ın tehdit algısının diğer bir boyutu ise Yemen’de meydana gelen gelişmeleri İran’ın bölgede sergilediği saldırganlığın bir uzantısı olarak görmesidir. İran devrimi sonrası Tahran yönetiminin devrim ihracı yoluyla bölgesel istikrarı ve güvelliği tehdit ettiğini dile getiren Suudi Arabistan, Arap Baharı ile birlikte bu saldırganlığın daha somut bir biçimde uygulamaya konulduğunu ve Yemen’in bu uygulamanın son halkası olduğunu düşünmektedir. Bir mülakatta İran’ın bölge politikasına değinen dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal yaptığı açıklamada “Biz İran’ın Suriye’yi, Lübnan’ı, Irak’ı ve Yemen’i karıştırdığını görüyoruz...İran terörizmi destekleyip toprakları işgal ediyor. Bu davranışlar barış isteyen ve komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurma amacına sahip bir ülkenin davranışları değildir”²²⁸ diyerek bölgesel hegemon olma mücadelesi veren İran’ın saldırgan niyetlerinden tehdit algıladıklarını ortaya koymuştur. Suud el-Faysal’ın halefi Adil Cübeyr ise bir mülakatında İran’ın saldırgan niyetleri konusunda tarihsel süreci ön plana çıkararak “İran’ın Suudi Arabistan Krallığı’na yönelik saldırganlığına dair pek çok problemle karşı karşıya kaldık...Biz İran’a dostluk elini uzattık fakat otuz beş yıldır bu reddedildi”²²⁹ sözleriyle İran merkezli tehdit algısının yeni olmadığını ve Yemen’deki varlığının bunun bir parçası olduğunun altını çizmiştir.

²²⁶ Kareem Shaheen ve Saeed Kamali Dehghan, “Gulf states consider Yemen ground offensive to halt Houthi rebel advance”, **The Guardian**, 26 Mart 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/gulf-states-yemen-ground-offensive-to-halt-houthi-rebel-advance>, (25 Mayıs 2016).

²²⁷ Shuaib Al-Mosawa ve Kareem Fahim, “Saudi Arabia Shoots Down Missile Fired From Yemen”, **The New York Times**, 6 Haziran 2015, http://www.nytimes.com/2015/06/07/world/middleeast/saudi-arabia-shoots-down-missile-fired-from-yemen.html?_r=0, (25 Mayıs 2016).

²²⁸ Flynt Leverett ve Hillary Mann Leverett, “Saudi Arabia’s Yemen Offensive, Iran’s “Proxy” Strategy, and the Middle East’s New “Cold War””, **The World Financial Review**, 4 Haziran 2015, <http://www.worldfinancialreview.com/?p=3960>, (25 Mayıs 2016).

²²⁹ “Amb Al-Jubeir Meet the Press Interview – Yemen Campaign”, **Saudi-US Relations Information Service**, 30 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/30/amb-al-jubeir-meet-the-press-interview-yemen-campaign-transcript/>, (25 Mayıs 2016).

Yemen'deki krizi İran'ın bölgesel hedeflerinin bir uzantısı olarak gören ve Suudi Arabistan'ın ardından ittifaka en fazla katkıda bulunan BAE ve Katar ise gerek İran'ın Husiler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasından gerekse bu askeri varlığın ardında yatan saldırgan niyetlerden tehdit algılamaktadır. Her iki ülke de “Kararlılık Fırtınası” operasyonunun en önemli amacının İran'ın Husilere sağladığı ağır silahların yok edilmesi olduğunu dile getirmiş ve BM tarafından Yemen'e uygulanan askeri ambargonun koalisyon güçlerince denetlenmesinde ısrarcı olmuştur.²³⁰ İran'ın bölgesel hegemon olma tahayyülünün Yemen'deki olayların tırmanışında etkili olduğunu vurgulayan Abu Dabi ve Doha yönetimi Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifaka dâhil olarak İran'ın saldırgan niyetleriyle mücadele etmeyi ulusal güvenlikleri için elzem görmüşlerdir.²³¹

Bu iki aktörden özellikle BAE'nin hâlihazırda Büyük Tunb, Küçük Tunb ve Ebu Musa adalarının egemenlik hakları konusunda İran ile tarihsel bir rekabet içinde olması Yemen'deki İran varlığını “çevrelenme” şeklinde okumasına yol açmıştır. Bu nedenle BAE, bölgedeki İran nüfuzunun kırılmasını kendi güvenliği açısından hayati görmektedir. Zira dönemin BAE Dışişleri Bakanı Abdullah Bin Zayed Nahyan yaptığı açıklamada “Suudi Arabistan'ın güvenliği bizim güvenliğimizdir. Bölgede konuşlandırılan ve Suudi Arabistan'ı hedef alan ağır silahlar bariz, saldırgan ve yıkıcı niyetlerin kati kanıtıdır”²³² diyerek Yemen'deki İran etkisinin dolaylı olarak kendi güvenliklerine yönelik bir tehdit oluşturduğuna ve bunun arkasında yatan niyetlere dikkat çekmiştir. Zayed Nahyan yaptığı başka bir açıklamada ise “İran sadece Yemen'e müdahale etmiyor aynı zamanda Lübnan, Suriye, Irak, Afganistan, Pakistan ve diğer ülkelere de müdahale ediyor. Birileri Yemen hükümeti tarafından öne sürülen bilgilerin doğru olmadığını söyleyebilir fakat İran'ın yıllardır devrim ihracı gibi sistematik bir görev üstendiği aşikârdır”²³³ sözleriyle İran'ın saldırgan niyetlerinden tehdit algıladıklarını ve bu niyetlerin bölgesel bir krize yol açtığını belirtmiştir.

²³⁰ Ian J. Griffiths, “John Kerry warns Iran over support for Houthis in Yemen”, *The Guardian*, 9 Nisan 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/08/us-arms-deliveries-saudi-coalition-yemen-aden>, (25 Mayıs 2016).

²³¹ “Saudis, Partners Act to Recover Yemen from a “Dark Tunnel”, *Saudi-US Relations Information Service*, 25 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/25/saudis-partners-act-to-recover-yemen-from-a-dark-tunnel/>, (25 Mayıs 2016).

²³² “Abdullah bin Zayed: Operation Decisive Storm will achieve its goals, restore security and stability in Yemen, GCC”, *WAM*, 8 Nisan 2015, <http://www.wam.ae/en/news/emirates/1395279062925.html>, (25 Mayıs 2016).

²³³ “Abdullah bin Zayed: Decisive Storm will achieve its goals, restore security and stability in Yemen, GCC /final add”, *WAM*, 9 Nisan 2015, <http://www.wam.ae/en/news/emirates/1395279063361.html>, (25 Mayıs 2016).

Yemen'in Kızıl Deniz'e olan sınırı ve Bab-ül Mendeb boğazındaki hâkimiyeti ülkede meydana gelen gelişmelerin bölgesel aktörler tarafından ulusal güvenliğin bir parçası olarak okunmasına neden olmaktadır. Bu stratejik bakış açısıyla Yemen'deki gelişmeleri değerlendiren Mısır, bölgeye olan coğrafi yakınlığı ve Yemen'deki istikrarsızlığın kaynağı olarak gördüğü İran'ın saldırgan niyetleri nedeniyle tehdit algılamış ve doğrudan "Kararlılık Fırtınası" operasyonuna destek vermiştir. Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifaka katılım kararı aldıktan sonra yaptığı açıklamada "Yemen'deki istikrarsızlık hem ulusal hem de bölgesel düzlemde güvenliği tehdit edicidir. Yemen'deki durumu değişime uğratarak Kızıl Denizle bağ kurmak ve uluslararası kanalları kontrol altına almak isteyen dış güçler tarafından desteklenen bir grup silahlı Yemenlinin meşru hükümete karşı mücadelesidir"²³⁴ sözleriyle Yemen'deki değişimi bölgeye olan coğrafi yakınlığı üzerinden okuyarak koalisyona katılımı İran'ın bölgeyi domine etme girişimlerini engellemenin bir aracı olarak görmüştür. Dolayısıyla Kızıl Deniz'in ve Süveyş Kanalı'nın stratejik değeri göz önüne alındığında Mısır nazarında Husilerin yayılmacılığına ve bölgedeki İran etkisine son vermek, güvenlik ve strateji uzmanı Hüsam Sueylem'in ifadesiyle "Mısır açısından bir ölüm kalım mücadelesi" halini almıştır.²³⁵

Sonuç olarak, İran destekli Husilerin Yemen'de yönetimi ele geçirip KİK inisiyatifinde yürürlüğe giren geçiş dönemine son vermesi, yayılmacılığını tüm Yemen'i kapsayacak şekilde sürdürmesi ve kurduğu işbirliğinin bir sonucu olarak bölgede İran'ın askeri varlığını perçinlemesi bölgesel aktörlerin tehdit algılamasına neden olmuştur. Bu algı Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifaka dâhil olan devletler nazarında müşterek olmakla birlikte her üyenin nispi pozisyonundaki farklılıklar nedeniyle çeşitli boyutlarda kendini göstermiştir. "Kararlılık Fırtınası" operasyonu Yemen'le sınırdış olan Suudi Arabistan ile Yemen gibi Kızıl Deniz'e sınırı olan Mısır açısından tehdide olan coğrafi yakınlık, tehdidin askeri kapasitesi ve saldırgan niyetleri göz önüne alındığında kaçınılmaz olurken BAE ve Katar açısından ise yine tehdidin askeri kapasitesi ve saldırgan niyetleri nedeniyle gereklilik arz etmiştir. Farklı boyutlarda kendini gösteren müşterek tehdit

²³⁴ "Operation Decesive Storm: Egypt's Input", **State Information Service**, 23 Nisan 2015, <http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=4164#.V0Q6gvmLSHs>, (25 Mayıs 2016).

²³⁵ Walaa Hussein, "Husilerin ilerleyişi Kızıldeniz ülkelerini tehdit ediyor", **Al-Monitor**, 1 Aralık 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/11/egypt-houthis-yemen-red-sea-initiative-bab-al-mandeb.html#ixzz48tYFNehY>, (25 Mayıs 2016).

algısı, gerek ittifaklara dâhil olan devletlerin gerekse bu çalışma kapsamında Yemen krizine yönelik politikaları incelenecek olan ittifak dışı devletlerin sistemik sınırlar içerisinde tehditlerle mücadelede farklı stratejiler izlemelerine yol açmıştır. Bu farklılıklar Ortadoğu'nun sahip olduğu bölgesel sisteme dair bir çerçeve çizeceğinden ayrıntılı olarak incelenmeyi hak etmektedir.

3.2.3. Tehditle Mücadele Stratejileri Bağlamında Yemen Krizi

Yemen'de Salih yönetiminin istifası sonrasında çatışmaların her geçen gün yoğunluğunu arttırması ve Husiler üzerinden İran'ın bölgedeki askeri varlığını genişletmesi, Suudi Arabistan, Mısır, BAE ve Katar gibi aktörlerin tehdit algısında değişim meydana getirmiştir. Tehdidin bertaraf edilmesini kendi güvenliklerini sağlama açısından elzem gören aktörler, bu mücadeleyi sistemik sınırlar içerisinde yürütmüşlerdir. İkinci bölümde ayrıntısı ile değinilen bu sınırlar Ortadoğu'daki mevcut güç dağılımı tarafından belirlenmiştir. Çok kutuplu bir bölgesel sistem görüntüsü veren Ortadoğu'da tehdit algısına sahip olan devletler, tehditle mücadeleyi üç farklı stratejik opsiyon üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bunları tekrar hatırlayacak olursak, çok kutuplu sistem ittifaklar aracılığıyla tehditle mücadele etmeyi tercih eden devletlere tehdidi dengelemek veya onun peşine takılmak için müttefikler arz etmenin yanı sıra tehdit algısına rağmen ittifaklar dışında kalmayı tercih eden devletler içinse bu mücadelenin sorumluluğunu üstlenecek aktörler sunmaktadır. Bu bağlamda Yemen krizi analiz edilirken Suudi Arabistan liderliğinde kurulan ittifakın ve bu ittifak içerisinde yer almakla birlikte iki yönlü tehdit algısına sahip olan Katar'ın tehditle mücadele stratejine değinilecektir. Ayrıca ittifakta yer alan aktörler gibi Husi yayılcılığından ve İran'ın bölgesel hegemon olma tahayyülünden tehdit algılayan Türkiye'nin Yemen politikasından kısa bahsedilerek ittifak dışında kalması sistemik sınırlar içerisinde değerlendirilecektir.

İlk olarak Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın Yemen'deki Husi-İran işbirliğinin oluşturduğu tehdidi engellemeye yönelik devreye soktuğu strateji ele alınacak olursa bu strateji harici dengeleme olarak tanımlanabilir. İki ya da daha fazla aktörün askeri kapasitelerini birleştirerek müşterek tehdide yönelik güç kullanımını devreye sokması şeklinde özetleyebileceğimiz harici dengeleme, Suudi Arabistan ve müttefikleri tarafından Husi-İran tehdidiyle mücadelede izlenebilecek makul bir strateji

olarak kabul görmüştür. Zira operasyon başlamasının ardından Adil Cübeyr'in ittifak adına yaptığı açıklamada "...İran tarafından desteklenmeleri iyi bir şey değil ve biz Yemen'in Husilerin ya da onların müttefiklerinden herhangi birinin saldırganlığına boyun eğmediği konusunda emin olmakta kararlıyız"²³⁶ ifadelerini kullanması koalisyonun kuruluş gayesinin ittifakı meydana getiren tehdidin bertaraf edilmesi olduğunu ve müşterek güç mobilizasyonunun dengeyi sağlamak amacıyla gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar Husi-İran işbirliği Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifakın müşterek tehdit algısında ve izlediği stratejide belirleyici olsa da, ittifak içi ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Katar ile müttefikleri arasında rejimlerinin güvenliği konusuna benzer bir algının varlığından söz edilebilir. Suudi Arabistan'ın 1971'de bağımsızlığını elde eden Doha yönetimini kendi etkisi altına alma girişimleri, bu girişimlerin bir sonucu olarak 1992'de iki ülke arasında sınır çatışmasının yaşanması,²³⁷1996'da Hamad Bin Halife el-Sani'ye yönelik karşı darbe teşebbüsünün Riyad tarafından desteklendiğine dair iddiaların Doha'da kabul görmesi, 2002'de Katar merkezli al-Jazeera televizyon kanalının Suudi rejimini eleştiren programları nedeniyle Riyad yönetiminin Doha büyükelçisini çekmesi ve 2006 yılında Katar ile BAE arasında varılan anlaşmayla iki ülke arasında doğal gaz hattı kurulmasını öngören Dolpin Undersea projesinin Suudi Arabistan'ın araya girmesiyle engellenmesi Katar ile Suudi Arabistan'ın karşılıklı tehdit algısını meydana getiren gelişmeler olarak özetlenebilir.²³⁸

Bu karşılıklı tehdit algısı Ortadoğu'daki rejimlerin varlığını tehdit eden halk hareketlerine yönelik Katar'ın destekleyici tutumu nedeniyle yeni bir boyut kazanmış ve sadece Suudi Arabistan'la ilişkilerinde belirleyici olmakla kalmayarak aynı zamanda BAE ve Mısır gibi devrim karşıtı ülkelerle ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Doha yönetiminin özellikle siyasi projeksiyonu bölgedeki otoriter rejimleri tehdit eden Müslüman Kardeşler'i Mısır, Suriye, Yemen, Libya ve Tunus gibi devrim mücadelesinin verildiği ülkelerde finanse etmesi, bölge genelinde değişim karşıtlarının tepkisine yol açmıştır. Katar'ın bu yaklaşımını sürdürmesi üzerine Suudi Arabistan,

²³⁶ "Amb Al-Jubeir Interview – Yemen Campaign", **Saudi-US Relations Information Service**, 27 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/27/amb-al-jubeir-press-conference-yemen-campaign-transcript/>, (25 Mayıs 2016).

²³⁷ Sultan Sooud al-Qassemi, "How Saudi Arabia and Qatar Became Friends Again", **Foreign Policy**, 21 Temmuz 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/07/21/how-saudi-arabia-and-qatar-became-friends-again/>, (25 Mayıs 2016).

²³⁸ Giorgio Cafiero, "Saudi Arabia and Qatar: Dueling Monarchies", **Foreign Policy in Focus**, 26 Eylül 2012, , http://fpif.org/saudi_arabia_and_qatar_dueling_monarchies/, (25 Mayıs 2016).

BAE ve Bahreyn güvenlik ve siyasi istikrarını tehdit edecek şekilde iç işlerine karışıldığı gerekçesiyle Doha'dan büyükelçilerini çekmişlerdir.²³⁹

Katar'ın, kuruluşundan günümüze gerek müttefikleriyle gerekse bölgesel hegemon olma mücadelesi veren İran'la yaşadığı krizler dikkate alındığında iki yönlü tehdit algısına sahip olduğu görülmektedir. Irak, Lübnan, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde her geçen gün nüfuzunu arttıran İran ile komşularını domine etmek isteyen Suudi Arabistan arasında kalan Doha yönetimi Yemen'deki İran tehdidinin dengelenmesini güvenliği açısından daha zaruri gördüğü için bu stratejiyi Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun peşine takılarak gerçekleştirmiştir. Başka bir ifade ile çok kutuplu sistemin olası sonuçları arasında yer alan çoklu tehdit algısı aynı anda düşmanlarını dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip olmayan Katar'ı iki farklı strateji izlemeye zorlamış ve bir taraftan İran tehdidiyle mücadeleyi harici dengelemeyle yürütmek diğer taraftan ise Suudi Arabistan'ın peşine takılmak mecburiyetinde bırakmıştır.

Yemen krizi, sadece ittifaklara dâhil olan devletlerin değil çok kutuplu bölgesel sistemin sağladığı strateji çeşitliliğinden faydalanarak ittifak dışında kalmayı tercih eden devletlerin de güvenliğini tehdit eden bir süreçtir. Bu devletler tehditle mücadele edebilecek başka aktörlerin varlığını avantaja çevirerek ittifak dışında kalmayı tercih etmiş ve tehditle mücadelenin maliyetlerini ittifak kuran aktörlere yüklemişlerdir. Yemen krizi bu bağlamda analiz edildiğinde Türkiye'nin tehdit algısına rağmen ittifak dışında kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin Yemen'de yaşananlara tepkisini dile getiren Cumhurbaşkanı Erdoğan "Bugüne kadar bölgede olan gelişmeler tahammül sınırlarını zorlamaya başladı. İran bölgeyi kendine domine etmenin gayreti içerisinde. Buna müsaade edilebilir mi? İran'ın yaptığı bizi rahatsız etmiştir. İran'ın bunu görmesi lazım. Yemen'den kuvveti gücü neyi varsa çekmesi lazım. Bu ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı duyması gerekir"²⁴⁰ sözleriyle İran'ın bölgesel hegemon olma tahayyülünden tehdit algıladıklarını ortaya koymuştur. Türkiye'nin, Yemen krizine sebep olan gelişmeleri Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakla aynı pencereden değerlendirmesine rağmen tehdidin dengelenmesi konusunda somut adım atmaktan kaçınması tehditle mücadelede sorumluluğu kurulan ittifaka yüklediğini göstermektedir.

²³⁹ Cemal Abdullah, "Körfez'de yüksek gerilim: Sebepler ve sonuçlar", **Aljazeera Turk**, 27 Mart 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/korfezde-yuksekk-gerilim-sebepler-ve-sonuclar>, (25 Mayıs 2016).

²⁴⁰ "Erdoğan: Tahammül etmek mümkün değil", **Aljazeera Turk**, 26 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-tahammul-etmek-mumkun-degil>, (25 Mayıs 2016).

Sonuç olarak, Yemen’de Husi-İran işbirliğinin varlığını kendi güvenlikleri açısından tehdit olarak gören bölgesel aktörler tehditle mücadeleyi çok kutuplu sistemin sunduğu stratejik opsiyonlar üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifak göz önünde bulundurulduğunda müşterek tehdit algısına sahip devletlerin bir araya gelerek harici dengeleme stratejisini devreye soktuğu görülmektedir. Fakat ittifak içi ilişkiler irdelendiğinde Katar ile müttefikleri arasında benzer bir algının varlığı dikkat çekmektedir. İki tehdit arasında kalan Katar’ın düşmanlarını aynı anda dengeleyecek kapasiteye sahip olmaması çok kutuplu sistemin sınırları içerisinde kalmak kaydıyla izleyeceği stratejiyi çeşitlendirmek zorunda bırakmıştır. Bu nedenle İran’a karşı kurulan dengeleyici ittifaka dâhil olan Doha, bunu yaparken Suudi Arabistan, Mısır ve BAE’nin oluşturduğu tehdidin peşine takılmıştır. Yemen krizi tehdit algılarına rağmen ittifak dışında kalan devletlerin varlığını da kanıtlamaktadır. Genel itibariyle İran’ın bölge politikasından rahatsız olan Türkiye, Yemen’deki İran etkisinin kendi güvenliği için tehdit oluşturduğunu açıkça dile getirmesine rağmen somut bir ittifaka katılmaya sıcak bakmamıştır. Bu bağlamda Türkiye, çok kutuplu sisteminin sunduğu opsiyon zenginliğinden faydalanarak tehditle mücadelenin sorumluluğunu Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifaka yüklemiştir. Yemen krizi devletlerin sistemik sınırlar içerisinde davranışlar gösterdiğini kanıtlamakla birlikte yaygın bir görüş tarafından ise ideoloji gibi sistemik olmayan unsurların etkisi altında cereyan ettiği iddialarıyla da gündeme gelmektedir. Dolayısıyla tehdit dengesi teorisinin argümanlarının geçerliliğini ortaya koymak için bu tartışmalara ayrıntılı olarak değinmek gerekir.

3.2.4. İdeolojik Dayanışma ve İttifak İlişkisi Bağlamında Yemen Krizi

Yemen farklı mezhep ve inanç gruplarını içinde barındıran toplumsal yapısıyla tipik bir Ortadoğu ülkesidir. Nüfusun %35’ini oluşturan Zeydiler bu toplumsal yapının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sünniliğe en yakın Şii kolu olarak bilinen Zeydiler’in yaklaşık %15’ine tekabül eden Husiler, Yemen’deki en güçlü Şii unsur olarak bilinmektedir. Husilerin kimliklerinin bir parçası olan mezhep unsuru ve İran ile kurdukları yakın bağ, Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın ideolojik dayanışma temelinde meydana geldiği yönündeki iddiaları gündeme taşımıştır. Bu iddialar genel itibariyle iki ideolojik unsuru ön plana çıkarmakta ve çatışmayı tehdit algısının bir sonucu olmaktan ziyade ideolojik farklılıkların bir çıktısı olarak

görmektedir. Bu iddialardan ilki, Husi-İran işbirliğinin mezhep odaklı olduğunu savunarak bu işbirliğine karşı oluşturulan ittifakı “Sünni” devletler tarafından verilen bir cevap olarak nitelendirmektedir. İkinci iddia ise İran’ın oluşturduğu tehdidi etnik unsur üzerinden tanımlamakta ve buna karşı kurulan ittifakın “Arap dayanışması” olduğunu öne sürmektedir.

Sırasıyla bu iddialara değinildiğinde Yemen krizini mezhepsel çatışma üzerinden okuyanlar Husi-İran ilişkilerinin tarihsel gelişimini ön plana çıkarmakta ve Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakı mezhep temelli bir ideolojik dayanışma olarak görmektedir.²⁴¹ Bu iddiaların çıkış noktası olan Husi-İran ilişkisi, 1980’lerin ortalarına dayanmaktadır. Salih yönetimi tarafından sistemin dışına itilen Husiler, İran devriminden esinlenerek benzer bir değişimi Yemen için arzulamışlardır. 1986 ve 1994’te İran’a uzun süreli ziyaretlerde bulunan Hüseyin el-Husi, 2004’teki silahlı mücadele yöntemine geçişe kadar İran’ın bölgedeki kültürel etkisini arttırmak için girişimlerde bulunmuştur.²⁴² Bu bağlamda Şiiliğin iki ayrı kolu olan Caferilik ile Zeydilik arasında farklılıkları minimize etmek için sosyo-kültürel faaliyetler yoğunluğunu arttırmıştır. İran devrimini yücelten yayınların Husilerin çoğunlukta olduğu bölgelerde dağıtılması, Husi gençlerinin İran eğitim kurumlarına gönderilmesi, ibadethanelerdeki vaazlarda Humeyni’nin sözlerine yer verilmesi ve Zeydilik’te olmamasına rağmen Caferiliğin bazı özel günlerinin kutlanması, İran’ın Husilerle arasındaki mezhepsel farklılıkların azalmasına katkı sağlamıştır. Bu kültürel etki Husilerin Yemen’deki merkezi otoriteyle silahlı mücadeleye girişmesiyle birlikte meyvelerini vermeye başlamış ve bu mücadelede kullanılan meşrulaştırıcı dil İran devriminin söylemiyle paralellik göstermiştir. Salih yönetimini ABD ve İsrail’in “işbirlikçisi” olarak nitelendiren Husiler, aynı söylemi 2011’deki devrim sonrasında Hadi yönetimine karşı kullanmıştır.²⁴³

Caferilik ile Zeydiliğin arasındaki farklılıkların tarihsel süreç içerisinde dönüşüme uğratılmasından hareketle Husi-İran ilişkisini mezhepsel dayanışma üzerine konumlandıran yaklaşımlar, bu ilişkiye karşı oluşan ittifakın da benzer bir dayanışmanın

²⁴¹ Farea al-Muslimi, “How Sunni-Shia Sectarianism Is Poisoning Yemen”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 29 Aralık 2015, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=62375>, (25 Mayıs 2016).

²⁴² Maysaa Shuja al-Deen, “Iran’s shallow influence in Yemen”, **Al-Monitor**, 12 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/yemen-houthis-iran-influence.html>, (25 Mayıs 2016).

²⁴³ El-Alim, “Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı”, **Aljazeera Turk**, 17 Nisan 2015, (25 Mayıs 2016).

ürünü olduğunu iddia ederek Yemen'deki mücadeleyi Şii-Sünni çatışmasının bir uzantısı olarak görmektedir. Bu yöndeki iddialar koalisyon tarafından reddedilmekle birlikte BAE ve Mısır gibi üyelerden gelen açıklamalar ittifakın ardında yatan ideolojik dayanışma unsurunun farklı bir kavram üzerinden tartışılmasına neden olmuştur. Bu da çatışmayı Arap-Acem rekabeti şeklinde tanımlayarak Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifakı “Arap dayanışması” olarak gören ikinci iddiayı gündeme taşımıştır. BAE'nin Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Muhammed Karkaş'ın “...Yemen krizi ve Husi darbesi Arap rejiminin zayıflığının bir başka belirtisidir ve Kararlılık Fırtınası bölge güvenliğini sağlamak için oluşturulan Arap dayanışmasının yeni bir safhasıdır”²⁴⁴ açıklaması, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin operasyona yönelik “Mısır, istikrarı sağlama ve Yemen'in Arap kimliğini koruma yönündeki Yemen halkının çağrılarını yerine getirmek zorundadır”²⁴⁵ ifadeleri ve Yemen müdahalesi sonrası Şarm el-Şeyh'te gerçekleştirilen Arap Birliği zirvesinde “Arap ülkelerindeki krizlere müdahalede bulunacak Ortak Arap Gücü'nün” kurulması konusunda mutabakata varılması²⁴⁶ Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın “Arap dayanışmasının” somut bir adımı olarak anılmasına neden olmuştur.

Gerek devrim sonrası Yemen'deki gelişmelere müttefiklerin yaklaşımı gerekse “Ortak Arap Gücü'nün” ardında yatan rejimlerin güvenliğini sağlama gayesine yönelik Arap ülkelerinin kendi içlerinde oluşturduğu tehditler dikkate alındığında “Arap dayanışması” iddialarının indirgemeci bir yaklaşım olduğu söylenebilir. İlk olarak “Kararlılık Fırtınası” operasyonuna katılan ülkelerin devrim sonrası Yemen politikalarına kısaca değinecek olursak Salih sonrası dönemin baskın yerel aktörleri konusunda Suudi Arabistan-BAE ikilisi ile Katar arasında bir rekabetin varlığından söz edilebilir. Suudi Arabistan ve BAE'nin girişimleriyle başlatılan geçiş dönemine taraf olmayan Doha yönetimi, bu süreçte başta Müslüman Kardeşler olmak üzere marjinalize edilen Sünni grupları destekleyerek bu ülkelerden bağımsız bir Yemen politikası

²⁴⁴ Dan Roberts ve Kareem Shaheen, “Saudi Arabia launches Yemen air strikes as alliance builds against Houthi rebels”, **The Guardian**, 26 Mart 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/saudi-arabia-begins-airstrikes-against-houthi-in-yemen>, (25 Mayıs 2016).

²⁴⁵ David D. Kirkpatrick, “Egypt Says It May Send Troops to Yemen to Fight Houthis”, **The New York Times**, 26 Mart 2015, http://www.nytimes.com/2015/03/27/world/middleeast/saudi-arabia-houthis-yemen.html?_r=0, (25 Mayıs 2016).

²⁴⁶ Erin Cunningham, Heba Habib ve Ali al-Mujahed, “Arab leaders announce joint force to intervene in region's wars”, **The Washington Post**, 29 Mart 2015, https://www.washingtonpost.com/world/arab-summit-vows-support-for-yemens-leader/2015/03/29/0cc186a6-d5bc-11e4-8b1e-274d670aa9c9_story.html, (25 Mayıs 2016).

izlemiştir.²⁴⁷ Fakat bu devletler Yemen'e yönelik farklı yaklaşımlarını İran'ın Husiler üzerinden bölgedeki varlığını arttırmasının ardından terk etmiş ve müşterek tehdit algısı bağlamında bir ittifak kurarak "Kararlılık Fırtınası" operasyonunu başlatmıştır.

İkinci olarak bölgedeki Arap rejimlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla kurulması gündeme gelen "Ortak Arap Gücü" projesine değinmek gerekirse, sadece "Acem'in" değil aynı zamanda Arap ülkelerinin de birbirlerine yönelik benzer bir tehdit oluşturduğu söylenebilir. 1996'da Suudi Arabistan destekli "karşı darbe" ile yönetim değişikliğine uğratılmak istenen Katar'ın Arap Baharı sürecinde değişim yanlısı grupları desteklemesi başta Mısır olmak üzere Suudi Arabistan ve BAE gibi otoriter rejimlerin tehdit algılamasına neden olmuştur. Dolayısıyla Arap ülkelerinin birbirleriyle olan negatif yönlü ilişkilerine ve farklılaşan Yemen politikalarına rağmen bir ittifak içinde yer almaları müşterek kimliklerinden ziyade müşterek tehdit algılarının bir sonucudur.

Sonuç olarak, Yemen krizi gerek Husi-İran ilişkisinin kültürel boyutu gerekse "Kararlılık Fırtınası" operasyonuna katılan ülkelerin ortak kimlik unsurları göz önünde bulundurularak ideolojik çatışma-dayanışma perspektifiyle okunmaktadır. Bu okuma biçiminden hareketle kimileri yaşananları Ortadoğu'daki Şii-Sünni çatışmasının bir uzantısı olarak görmekte kimileri ise tehdit oluşturan İran'ın "Acem" kimliğine vurgu yaparak karşı tepkiyi "Arap dayanışması" şeklinde nitelendirmektedir. Fakat ittifak üyelerinin Yemen politikası ve birbirleriyle olan ilişkileri mercek altına alındığında bir dayanışmadan ziyade rekabetin varlığından söz edilebilir. Bu rekabet müşterek tehdit algısını meydana getiren Husi yayılcılığı ve İran'ın bölgedeki artan askeri varlığı ile yerini dayanışmaya bırakmış ve askeri konuları içeren gayr-i resmi bir ittifaka dönüşmüştür.

3.2.5. Yemen Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme

Yemen krizi, İran tarafından desteklenen Husilerin başkent Sana'yı ele geçirerek yönetimi feshetmesiyle birlikte uluslararası bir krize dönüşmüştür. Geçiş döneminin Cumhurbaşkanı Hadi'nin askeri müdahale çağrılarına yaşananlardan tehdit algılayan ülkeler cevap vermiş ve tehditle mücadele kapsamında "Kararlılık Fırtınası" operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyona giden süreç tehdit dengesi perspektifiyle analiz

²⁴⁷ Peter Salisbury, "Yemen and Saudi-Iranian Cold War", **Chatham House**, Şubat 2015, s. 10, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150218YemenIranSaudi.pdf, (25 Mayıs 2016).

edildiğinde dört ayrı bulgu elde edilmektedir. İlk olarak, Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın oluşum süreci incelendiğinde görülmektedir ki, açıkça dile getirilen tehditler karşısında somut bir ittifakın kurulmasına rağmen devletler yasal kodifikasyonları bir kenara bırakarak gayr-i resmi ittifakların sunduğu esneklikten faydalanmayı tercih etmişlerdir. Bu durum ulvi amacı varlığını sürdürmek olan devletlerin çok kutuplu sistemin sağladığı ittifak opsiyonlarını göz ardı ederek kendilerini kısıtlayıcı ittifaklara taraf olmaktan kaçındıklarını göstermektedir.

İkinci olarak, Walt'un ifade ettiği gibi coğrafi yakınlık, saldırgan kapasite ve niyetler devletleri harekete geçiren tehdit algılarının boyutlarını meydana getirmektedirler. Başta Suudi Arabistan olmak üzere ittifaka dâhil olan devletler, yaşananları İran'ın saldırgan niyetlerinin yani bölgesel hegemon olma tahayyülünün bir çıktısı şeklinde tanımlamış ve İran menşeli silahların bölgedeki varlığından tehdit algılamışlardır. Bu tehdit algısı her üye için farklı boyutlarda kendini hissettirse de Suudi Arabistan ve Mısır'ın tehdidin merkezine coğrafi yakınlığının bulunması özellikle Suudi Arabistan'ı tehdidin bertaraf edilmesi konusunda öncülük etmeye zorlamıştır.

Üçüncü olarak, kriz bağlamında tehdit algısına sahip devletlerin çok kutuplu sistemin sunduğu stratejik opsiyonları kullanarak tehditle mücadele etikleri söylenebilir. Başta Suudi Arabistan, BAE ve Mısır, İran tehdidiyle mücadeleyi dengeleme stratejisiyle yürütmeyi tercih ederken Katar ise iki yönlü tehdit algısının gereği olarak Suudi Arabistan'ın peşine takılıp dengeleyici ittifakta yerini almıştır. Çok kutuplu sistemde dengeleyici ittifakın varlığı tehdit algılayan diğer aktörler için fırsatlar barındırdığından Türkiye doğrudan ittifaka dâhil olmayıp İran tehdidinin dengelenmesinin doğurduğu sorumluluğu Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifaka yüklemiştir. Son olarak, gerek ittifak üyelerinin devrim sonrası Yemen konusunda düşükleri fikir ayrılığı gerekse kendi aralarındaki tehdit algısı Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan ittifakın ideolojik dayanışmanın değil müşterek tehdit algısının bir sonucu olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde üyeler arasındaki negatif yönlü ilişkinin ittifaka dönüşümü sabit ideolojik etkenler üzerinden açıklanamamaktadır.

3.3. Tehdit Dengesi Perspektifinden Libya Krizi

Libya'da Kaddafi rejimine muhalif olan kesimlerin sembol isimlerinden Fethi Terbil'in 15 Şubat 2011'de rejim tarafından tutuklanmasını protesto etmek amacıyla 17 Şubat'ta

düzenlenen “Öfke Günü” gösterileri devrimin fitilini ateşleyen gelişmelere yol açmıştır. Kaddafi muhalefetinin kalesi olarak adlandırılacak Bingazi kentindeki sivil gösterilere rejimin sert müdahalesi protestoların kısa süre içerisinde Tobruk, el-Beyza, Derna, Zaviye, Zuvara, Zintan ve Misrata gibi farklı kentlere yayılmasına ve silahlı mücadeleye dönüşmesine neden olmuştur. Rejimle muhalifler arasındaki çatışmaların her geçen gün yoğunluğunu arttırması, Libya krizini uluslararası kamuoyunun gündemine taşımıştır. Gerek bölgesel gerekse küresel aktörler tarafından rejime yönelik çekilme çağrıları sonuç vermeyince Libya krizi Güvenlik Konseyi’nde masaya yatırılmış ve acil toplantı neticesinde alınan 1973 sayılı kararla askeri müdahalenin önü açılmıştır. Kararın alınmasının ardından 19 Mart’ta Fransa ve ABD’nin öncülüğünde başlatılan “Şafak Yolculuğu” operasyonu, Ağustos ayında başkent Trablus’un muhaliflerin kontrolüne geçmesiyle son bulmuş ve 17 Şubat devriminin gerçekleşmesinde belirleyici rol oynamıştır.²⁴⁸

Kaddafi rejiminin ve onun üzerine inşa edildiği devlet sisteminin yıkılmasının ardından demokratik devlet sisteminin inşası amacıyla geçiş dönemi başlatılmıştır. Devrim sonrası Ulusal Geçiş Konseyi’nin atadığı bir hükümet tarafından yönetilen Libya’da 48 yıl aradan sonra 7 Temmuz 2012’de yapılan seçimler sonucunda Milli Genel Kongre (MGK) kurulmuştur. Seçimlerle birlikte siyaset arenasında inşa süreci hız kazanırken benzer bir süreç Kaddafi rejiminin devrilmesinde önemli roller üstlenen silahlı gruplar için de başlatılmış ve bu grupların güvenlik birimlerine entegre olması için yeni askeri birimler inşa edilmiştir. Fakat gerek hükümet kurma süreçlerinde siyasiler arasındaki rekabete bunlarla bağlantılı milislerin müdahil olması gerekse devrim sürecinde Libya’daki yerel aktörler üzerinde nüfuz kuran bölgesel aktörlerin rekabeti körükleyici tutumları, devrim sonrası hedeflenen istikrarın tesis edilmesinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Yeni devlet sistemi ve aygıtları konusunda belirsizliğin yaşandığı bir dönemde Halife Hafter’in MGK’yı feshedip Askeri Geçiş Konseyi’ni ilan etmesi, bu ilanın devrim sürecinin önemli aktörlerinden Zintanlı milisler ve federalistler tarafından destek

²⁴⁸ Christopher S. Chivvis ve Jeffrey Martini, **Libya After Qaddafi: Lessons and Implications for the Future**, Washington, DC: Rand Corporation, 2014, s. 3-6.

görmesi²⁴⁹ve Haziran 2014'te gerçekleştirilen tartışmalı seçimler sonucunda merkezi otoritenin fiilen bölünmesi yükselen tansiyonun iç savaşa evrilmesine yol açmıştır.

Mayıs 2014'te Halife Hafter'in Bingazi'deki "İslamcı" gruplara yönelik başlattığı "Onur Operasyonu" ülke genelinde Hafter karşıtlarının "Libya Şafağı" adı altında birleşmesine ve lokal çatışmaların Libya'nın büyük bir kısmını kapsayacak şekilde genişlemesine neden olmuştur.²⁵⁰ Çatışmaların yoğunluğunu arttırması bölgesel aktörlerin tehdit algılarında değişimler meydana getirmiş ve devrim sürecinde destekledikleri gruplar üzerinden krizin bir parçası olmalarına sebebiyet vermiştir. Mısır, BAE, Türkiye ve Katar'ın belirleyici roller üstlendiği Libya krizi, yereldeki kamplaşmada etkisi olan iki farklı gayr-i resmi ittifakın mücadele alanına dönüşmüştür. Bunlardan ilki Hafter'in "Onur Operasyonu"na ve Tobruk'taki yönetime askeri ve diplomatik destek veren Mısır-BAE ittifakı iken diğeri ise "Libya Şafağı"na ve Trablus'taki hükümete askeri ve diplomatik destek sağlayan Türkiye-Katar karşı ittifakıdır. Libya krizi bu iki ayrı ittifakın oluşum süreci, bu ittifakların ortaya çıkışında etkili olan tehdit algılarının boyutları, tehdit algısına sahip devletlerin tehditlerle mücadele stratejileri ve ideoloji-ittifak ilişkisi gibi dört ayrı kategoride bir incelemeye tabi tutulduğunda tehdit dengesi perspektifinin argümanlarının sınanabileceği bir tablo ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sınamayı gerçekleştirmek için Libya krizini sırasıyla bu dört ayrı kategori üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

3.3.1. Libya Krizinin Uluslararasılaşması: İttifaklar-Karşı İttifaklar

Halife Hafter'in Bingazi'deki milislere yönelik başlattığı askeri operasyon, sadece Libya'da istikrarı tesis etmek amacıyla başlatılan geçiş sürecinin kutuplaşmalarla sekteye uğramasına yol açmamış aynı zamanda Libya'yı bölgesel nüfuz mücadelesinin yürütüldüğü alanlardan birisine dönüştürmüştür. Devrim sonrası olası bir iç savaşı önlemek amacıyla BM kararıyla silah ambargosunun uygulanmasına ve siyasal alandaki ayrışmayı BM öncülüğündeki diyalog süreciyle çözüme kavuşturma girişimlerine rağmen yereldeki gruplar arasındaki mücadelenin yoğunluğunu arttırması ve hâlihazırda parçalanmış yönetim yapısının varlığını sürdürmesi Libya krizinin uluslararası boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Özellikle Mısır, BAE, Katar ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin

²⁴⁹ Frederic Wehrey, "Libya's general in his labyrinth", **Los Angeles Times**, 29 Mayıs 2014, <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-wehrey-libya-haftar-20140530-story.html>, (27 Haziran 2016).

²⁵⁰ Mustafa Daleh, "Dawn of Libya forces impose control on Tripoli", **Al-Monitor**, 25 Ağustos 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2014/08/libya-tripoli-control-hifter-tribal-forces.html>, (27 Haziran 2016).

diplomatik ve askeri açıdan yereldeki gruplara sağladıkları destek dikkate alındığında Libya'nın iki ayrı ittifakın mücadele kışkıracısında yer aldığı söylenebilir. Bu mücadelenin Libya'ya yansımalarının ve her iki ittifakın da oluşum sürecinin anlaşılabilir olması açısından yereldeki siyasal ve askeri alanda yaşanan kutuplaşmalara kısaca değinmek gerekmektedir.

Devrim sonrası Libya'da kamplaşmalardan ilki siyasal alanda meydana gelmiştir. 17 Şubat 2011'deki "Öfke Günü" gösterilerinin ardından muhalefeti koordine etmek ve muhaliflere uluslararası meşruiyet kazandırmak amacıyla 5 Mart'ta kurulan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK), rejimin devrilmesiyle birlikte Libya'daki tek siyasal otorite haline gelmiştir. Yeni sistemin inşası için geçiş dönemi ilan eden UGK, kendi bünyesinden bir geçiş hükümeti çıkararak 7 Temmuz 2012'deki Milli Genel Kongre (MGK) seçimlerine kadar ülkeyi idare etmiştir. Konsey'in MGK'daki temsilci dağılımını Libya'nın toplumsal yapısından hareketle 80'i partili 120'si bağımsız toplam 200 olarak açıklaması siyasal alandaki hareketliliği arttırmış ve 130 siyasal partiyi de kapsayan 3.767 bağımsız aday seçimlerde yarışmıştır.²⁵¹ 7 Temmuz seçimlerinde liberal kanadı temsil eden ve liderliğini Mahmud Cibril'in yaptığı Ulusal Güçler İttifakı (UGİ) seksen sandalyenin otuz dokuzunu alarak birinci parti olmuştur. UGİ'yi on yedi sandalyeyle Müslüman Kardeşlere yakınlığıyla bilinen Adalet ve İnşa Partisi (AİP) takip etmiştir. Bu iki parti dışında Muhammed Mıgaryef'in Ulusal Cephe Partisi (UCP) üç, Abdurrahman Suveyhli'nin Vatan İçin Birlik Partisi ile Ali Tarhuni'nin liderliğindeki Milli Merkez Partisi ikişer ve çok sayıda bölgesel parti ise birer sandalye ile MGK'da temsil imkânı elde etmiştir.²⁵²

MGK seçimlerinin ardından ilk olarak cumhurbaşkanlığı statüsündeki meclis başkanlığı seçimlerini gerçekleştiren siyasal partiler, devrim sürecinin önde gelen isimlerinden UCP'nin lideri Muhammed Mıgaryef'in MGK başkanlığına seçilmesinde müşterek hareket etmişlerdir. Siyasal partiler arasındaki bu uzlaşma havası hükümetin kurulma sürecine gelindiğinde yerini rekabete bırakmış ve bağımsızları da içine alan iki farklı kutup arasındaki mücadeleye dönüşmüştür. Bu kutuplardan ilkinin AİP'nin öncülüğünde meclisteki "İslamcı" kesimler oluştururken diğerini ise UGİ'nin liderliğinde liberal ve

²⁵¹ Ronald Bruce ST John, **LIBYA: Continuity and Change**, Oxon: Routledge, 2015, s. 86-92.

²⁵² David D. Kirkpatrick, "Election Results in Libya Break an Islamist Wave", **The New York Times**, 8 Temmuz 2012, <http://www.nytimes.com/2012/07/09/world/africa/libya-election-latest-results.html>, (27 Haziran 2016).

ulusalcı kesimler oluşturmuştur.²⁵³ Bu iki blok arasındaki rekabet kimi zaman hükümet kurma girişimlerini sonuçsuz bırakmış kim zaman ise kısa ömürlü hükümetlerin görev başına geldiği siyasi istikrarsızlıklara yol açmıştır. Örneğin, MGK içindeki ilk başbakanlık seçimlerinde İslamcılar çoğunluğu ele geçirmiş ve bu bloğun adayı Mustafa Ebu Şağur, 96 oy alarak iki oy farkla hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. İslamcı kanadın bu “zaferine” rağmen meclis içindeki dengelerin çok hassas ve değişken olması güvenoyu yoklamasında kendini göstermiştir. Ebu Şağur’un meclise sunduğu hükümet listesi İslamcı bloğun fire vermesi nedeniyle güvenoyu alamamış ve Ebu Şağur istifa etmek zorunda kalmıştır.

İki blok arasındaki mücadelenin etkisi altında kalan bir başka hükümet ise Şağur sonrasında başbakanlık görevini ifa eden ve yaklaşık 1,5 yıl görev yapan Ali Zeydan hükümetidir. Her ne kadar Zeydan hükümeti siyaset arenasındaki parçalanmaya kadar MGK içindeki en uzun ömürlü hükümet olsa da bu dönemde gündeme getirilen “Siyasetten Men Kanunu” ile meclis içindeki kutuplaşma artmış ve silahlı grupların Libya siyasetindeki etkisi belirginleşmeye başlamıştır. “Siyasetten Men Kanunu” devrim öncesi son on yılı kapsayacak şekilde Kaddafi rejiminde üst düzey görevlerde bulunmuş isimlerin siyasi faaliyetlere katılımını yasaklamak amacıyla ilk kez MGK Başkanı Muhammed Mıgaryef’in Ulusal Cephe Partisi tarafından gündeme getirilmiştir. Bu teklif özellikle liberal kanatta yer alan ve Kaddafi döneminde önemli görevler üstlenmiş pek çok ismin siyaset dışına itilmesi anlamına geldiğinden meclis içerisinde kutuplaşmayı derinleştiren ciddi tartışmalara neden olmuştur. Fakat kanun teklifinin Libya kamuoyunda geniş yer bulması ve kendilerini “devrimin koruyucusu” olarak addeden milisler tarafından desteklenmesi, kabul edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Söz konusu teklif Kaddafi’nin göreve geldiği 1969 yılından devrime kadar olan süreci kapsayacak şekilde genişletilerek 5 Mayıs 2013’te yürürlüğe konmuştur. Kanun kapsamında meclisteki siyasi partiler arasında en fazla sandalyeye sahip UĞİ’nin lideri Mahmud Cibril ve MGK Başkanı Mıgaryef başta olmak üzere liberal kanattan pek çok isim siyaset arenasının dışına itilmiştir.²⁵⁴

²⁵³ Wolfram Lacher, “Fault Lines of the Revolution Political Actors, Camps and Conflicts in the New Libya”, **Stiftung Wissenschaft und Politik**, No. 4, Mayıs 2013, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2013_RP04_lac.pdf, (27 Haziran 2016).

²⁵⁴ Roman David ve Houda Mzioudet, “Personnel Change or Personal Change?: Rethinking Libya’s Political Isolation Law”, **Brookings Doha Center**, No: 4, Mart 2014,

“Siyasetten Men Kanunu” ile birlikte mecliste kutuplaşmanın öne çıkması ve her geçen gün milislerin siyaset üzerindeki etkisinin artması Haziran 2014’deki tartışmalı seçimler sonrasında fiili parçalanmanın yaşanmasına zemin hazırlamıştır.²⁵⁵ UGK tarafından kabul edilen anayasada mevcut meclisin 2014 seçimlerinin ardından tüm yetkilerini Temsilciler Meclisi’ne (TM) devretmesi ve TM’nin Bingazi’de oturumlarını gerçekleştirmesi ön görülmüştür. “İslamcı” kanat anayasada geçen yetki devrine, Halife Hafter ile Bingazi’deki milisler arasında meydana gelen çatışmalar nedeniyle TM’nin Tobruk’ta toplantılar düzenlemesini gerekçe göstererek karşı çıkmıştır. Trablus’taki MGK çatısı altında görevlerine devam edeceklerini duyuran “İslamcı” blok, TM’nin hukuka aykırı davrandığı gerekçesi ve Tobruk’taki meclisin feshi istemiyle Libya Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Mahkemenin Haziran seçimlerinin geçersiz olduğuna ve TM’nin feshedilmesine hükmetmesi iki parlamento arasında günümüze kadar varlığını sürdüren meşruiyet temelli tartışmaları gündeme getirmiştir. Hâlihazırda BM’nin öncülüğündeki diyalog süreci neticesinde Ulusal Uzlaş Hükümeti kurulmasına rağmen her iki parlamento ve bu parlamentolarda görev yapan iki ayrı hükümet Libya’nın meşru otoritesi oldukları iddiasını sürdürmektedirler.²⁵⁶

Devrim sonrası Libya’da yerel aktörler arasındaki kutuplaşmanın ikincisi ise askeri alanda yaşanmıştır. Devrim sürecinde gerek koalisyon güçleri tarafından sağlanan askeri yardımlarla gerekse Kaddafi güçlerinden ele geçirilen cephanelerle belirleyici bir güç odağı haline gelen milisler, devrim sonrasında da buldukları bölgelerde bu konumları sürdürmek istemişlerdir.²⁵⁷ Bu grupların yeni sisteme entegre olmaları için başlatılan sürecin siyasi ve ekonomik nedenlerle sekteye uğraması günümüzde Libya’nın karşı karşıya kaldığı çok kutuplu iç savaş sarmalına zemin hazırlamıştır. Libya’da milisler arasındaki çatışmalar devrim sonrası sürecin bir parçası olmakla birlikte Mayıs 2014’te Halife Hafter’in Bingazi’deki milislere yönelik “Onur Operasyonu” adıyla saldırılar gerçekleştirmesi askeri alanda yaşanan kamplaşmanın kırılma noktalarından biri olarak ifade edilebilir. Şubat 2014’te ülkedeki siyasi istikrarsızlığı gerekçe göstererek Askeri

<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2014/03/17-libya-lustration-david-mzioudet/lustration-in-libya-english.pdf>, (27 Haziran 2016).

²⁵⁵ Rebecca Murray, “Libya: A tale of two governments”, **Aljazeera**, 4 Nisan 2015,

<http://www.aljazeera.com/news/2015/04/libya-tale-governments-150404075631141.html>, (27 Haziran 2016).

²⁵⁶ Frederic Wehrey ve Wolfram Lacher, “Libya’s Legitimacy Crisis, Foreign Affairs”, **Foreign Affairs**, 6 Ekim 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2014-10-06/libyas-legitimacy-crisis>, (27 Haziran 2016).

²⁵⁷ Frederic Wehrey, “What’s behind Libya’s spiraling violence?”, **The Washington Post**, 28 Temmuz 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/07/28/whats-behind-libyas-spiraling-violence/>, (27 Haziran 2016).

Geçiş Konseyi'ni ilan eden Hafter'in bu çıkışına başkent Trablus'un kontrolü konusunda Trabluslu milislerle rekabet halinde olan Zintanlı milislerden destek gelmiştir. Zintanlı milislerin dışında Doğu Libya'daki kabilelerin ve Tobruk'taki meclisin de desteğini alan Hafter, Mayıs ayına gelindiğinde “terörle mücadele” gerekçesiyle Bingazi'deki milislere yönelik “Onur Operasyonu” başlatmıştır.²⁵⁸

Hafter'in liderliğinde kurulan koalisyon başta Bingazi'deki milisler olmak üzere Libya genelinde gerek “Onur Operasyonu” gerekse Tobruk'taki meclis karşıtlarının tek çatı altında toplanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda başta Misrata ve Trablus'taki milisler olmak üzere Trablus yakınlarındaki Suk el-Cuma, Tacura ve el-Zaviya gibi kentlerden milisler Hafter'e karşı “Libya Şafağı” koalisyonunu kurmuşlardır.²⁵⁹ Benzer bir dayanışma çatışmaların yoğunluğunu arttırdığı Bingazi kentinde ortaya çıkmıştır. Müslüman Kardeşler'e yakınlığı ile bilinen Rafallah Şati Tugayı, 17 Şubat Devrim Şehitleri Tugayı, Libya Kalkanı 1 ile el-Kaide'nin bölgedeki uzantısı olarak zikredilen Ensar el-Şeria, Bingazi Devrimcileri Şura Konseyi adı altı altında birleşerek Hafter'e karşı ortak mücadele kararı almışlardır.²⁶⁰

Özetlemek gerekirse Kaddafi rejiminin devrilmesiyle birlikte başlatılan geçiş dönemi siyasal ve askeri alanda ortaya çıkan rekabetin gölgesinde kalmıştır. Yeni sistemin köşe taşlarından biri olan MGK içindeki hükümet kurma mücadelesi, siyasal düzlemde biri “İslamcılar” diğeri liberaller olmak üzere iki ayrı kampın oluşmasına ve nihayetinde Temsilciler Meclisi seçimleriyle birlikte iki ayrı parlamentonun ve hükümetin temsiliyet iddiasında bulunmasına yol açmıştır. Benzer bir rekabet geçiş döneminin en önemli ayaklarından biri olan entegrasyon sürecinde yaşanmıştır. Kaddafi rejiminin devrilmesinde aktif rol üstlenen milisler mevcut pozisyonlarını koruma gayretine girmişler ve entegrasyon sürecine direnmişlerdir. Ülkedeki siyasi istikrarsızlıktan beslenen bu gruplar, Halife Hafter'in Askeri Geçiş Konseyi kurduğunu açıklamasının ardından siyasal alanda olduğu gibi bir kutuplaşma süreci yaşamışlardır. Libya'nın karşı karşıya kaldığı bu tablo, devrim sürecinde milisler üzerinden Libya'daki nüfuzunu

²⁵⁸ Mary Fitzgerald, “Libyan renegade general Khalifa Haftar claims he is winning his war”, **The Guardian**, 24 Haziran 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/24/libyan-renegade-general-khalifa-haftar-war>, (27 Haziran 2016).

²⁵⁹ Rori Donaghy, “Libya Dawn takes upper hand in civil war, as regional powers intervene”, **Middle East Eye**, 26 Ağustos 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/libya-dawn-takes-upper-hand-civil-war-regional-proxy-war-becomes-hot-1676017519>, (27 Haziran 2016).

²⁶⁰ Caleb Weiss, “Fighting between jihadists, Haftar's forces escalates in Benghazi”, **The Long War Journal**, 27 Ekim 2014, http://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/fighting_escalates_i_1.php, (27 Haziran 2016).

genişleten bölgesel aktörlerin tehdit algılarında değişimler meydana getirmiş ve yereldeki mücadeleyi bölgesel düzleme taşımıştır. Bölgesel aktörlerin (Türkiye, Katar, Mısır ve BAE) Libya üzerinden algıladıkları tehdit onları yereldeki aktörlere sağladıkları diplomatik ve askeri destek vasıtasıyla gayr-i resmi ittifaklar kurmaya itmiştir.

Sırasıyla bu ittifakların oluşum süreçlerine değinecek olursak bunlardan ilkinin, Tobruk'taki Abdullah es-Sini hükümetini Libya'nın meşru temsilcisi ve Halife Hafter'in "Onur Operasyonu"nu ise Libya'nın güvenliğini ve istikrarını sağlama yolunda atılmış askeri bir adım olarak gören Mısır ve BAE arasında kurulduğu söylenebilir. Her iki ülke de Libya'nın siyasal alanda yaşadığı parçalanma sonrasında Tobruk'taki hükümeti muhatap almış ve bu hükümetin meşruiyet krizini aşması konusunda uluslararası arenada diplomatik destek vermiştir.²⁶¹ Bu bağlamda gerek Mısır gerekse BAE, TM Başkanı Ukeyla Salih ve Başbakan es-Sini'nin ziyaretlerinde ikili ilişkilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli anlaşmalar imzalamışlar ve Arap Birliği, Afrika Birliği gibi bölgesel örgütlerin çatısı altında Libya'daki siyasi krizi çözüme kavuşturmak için kurulan ve bu iki ülkenin de yer aldığı destek misyonlarında Tobruk hükümetinin uluslararası meşruiyet elde etmesi için baskı oluşturmuşlardır. Bu diplomatik desteğin örneklerinden biri Afrika Birliği bünyesinde gerçekleştirilen Uluslararası Libya Bağlantı Komitesi toplantısında söz konusu olmuştur. Mısır, Suudi Arabistan, BAE, Türkiye ve Katar'ın yanı sıra Afrika Birliği ve Avrupa'dan temsilcilerin katıldığı toplantıda Mısır, BAE ve Tobruk hükümeti, Türkiye ve Katar'ı Libya'da "teröre" destek vermekle suçlayarak toplantıyı boykot etmiş ve yapılan görüşmeler neticesinde bu iki ülke toplantıdan çekilmek zorunda kalmıştır.²⁶² Mısır ve BAE'nin Tobruk hükümetine sağladığı diplomatik destek, BM öncülüğünde yürütülen diyalog süreci neticesinde Ulusal Uzlaşma Hükümeti'nin (UUH) kurulmasıyla birlikte kısmen azalmakla birlikte

²⁶¹ "Madrid: Military intervention not the way forward for Libya", **Middle East Eye**, 18 Eylül 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/house-representatives-reject-thanis-proposed-cabinet-libya-199083814>, (27 Haziran 2016).

²⁶² "Qatar and Turkey "withdraw" from AU Libya meeting after Libyan boycott", **Libya Herald**, 28 Şubat 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/01/28/qatar-and-turkey-withdraw-from-au-libya-meeting-after-libyan-boycott/>, (27 Haziran 2016).

hâlihazırda yerel aktörlerin UUH'nin meşruiyeti konusunda uzlaşmaz yaklaşımları nedeniyle varlığını sürdürdüğü söylenebilir.²⁶³

Mısır ve BAE'nin Libya krizinin oluşturduğu tehditlerle mücadele etmek amacıyla kurdukları gayr-i resmi ittifakın bir başka göstergesi ise Tobruk merkezli hükümetin Genelkurmay Başkanı olan Halife Hafter'e ve onun mütteliklerine sağladıkları askeri yardımlar konusunda attıkları müşterek adımlardır. Libya'ya uygulanan silah ambargosuna rağmen askeri mühimmatların bölgeye ulaştırılmasında kilit rol üstlenen Mısır, 4 Eylül 2014'te bu yardımların kapsamı konusunda Tobruk hükümetiyle gizli bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma metninde yer alan “tarafardan herhangi birine veya onun askeri birliklerine karşı yapılan doğrudan veya dolaylı tehdit ve saldırganlık diğerine yapılmış saldırı olarak addedilir. Bu durumda taraflar saldırıya maruz kalana askeri güç kullanımı içeren desteği sunmakla yükümlüdür...”²⁶⁴ ifadesi Kahire yönetiminin Libya'da yaşananları kendi ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gördüğünü ve buradan doğacak bir tehde karşı askeri seçeneklerin gündemde tutulduğunu kanıtlamaktadır. Libya'ya 2014 yılından itibaren anlaşma kapsamında yükümlülüklerini yerine getiren Mısır, içerisinde MiG-21MF, Mi-8 ve MiG-21F tipi askeri hava araçlarının da yer aldığı çok sayıda askeri sevkiyat gerçekleştirmiştir.²⁶⁵ Her ne kadar bu yardımlar Kahire tarafından inkâr edilse de Mayıs 2015'te Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah Sisi'nin Özel Kalemi Abbas Kamil ile Mısır Genelkurmay Başkanı Mahmut Hicazi arasında geçen ve basına sızdırılan konuşmalar askeri yardımları doğrular niteliktedir. Söz konusu kayıta geçen ifadelerden Kamil ve Hicazi'nin Libya istihbaratından Muhammed İsmail ile Libya'ya gönderilecek silah ve mühimmatın içeriğini tartıştığı ve BAE'nin de sevkiyatın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.²⁶⁶

²⁶³ Aya Khalil, “Arab countries and Turkey support GNA move to Tripoli”, **Libya Prospect**, 3 Nisan 2016, <http://libyapropect.com/index.php/2016/04/03/arab-countries-and-turkey-support-gna-move-to-tripoli/>, (27 Haziran 2016).

²⁶⁴ “Leaked dossier shows Egypt's links to Libya”, **Aljazeera**, 18 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/09/leaked-dossier-shows-egypt-links-libya-20149188485564276.html>, (27 Haziran 2016).

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya uygulanan askeri ambargonun denetlenmesi konusunda yayınlanan yıllık raporlarına bkz. “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 23 Şubat 2015, s. 39-41, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_128.pdf, (27 Haziran 2016).

²⁶⁶ “Sisi Libya'ya silah gönderdi”, **Aljazeera Turk**, 22 Mayıs 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sisi-libyaya-silah-gonderdi>, (27 Haziran 2016).

Libya üzerinden yürütülen bölgesel nüfuz mücadelesinin taraflarından biri olan BAE ise Hafter'in öncülüğünde kurulan "Onur Operasyonu"nun silahlandırılmasında müttefiki Mısır gibi aktif roller üstlenmiştir. BAE, özellikle "Onur Operasyonu" koalisyonunda yer alan ve başkent Trablus'un kontrolü konusunda bölgedeki gruplarla silahlı mücadele yürüten Zintanlı milislere silah ve askeri mühimmat desteği sağlayarak krize taraf olmuştur.²⁶⁷ BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya uygulanan askeri ambargoya dair yayınladığı yıllık raporlarda yer alan bu yardımlar Arnavutluk, Ermenistan ve Ukrayna gibi ülkelerdeki aracı şirketler devreye sokularak üçüncü taraflar üzerinden gerçekleştirilmiştir.²⁶⁸ Her ne kadar askeri yardımlar Abu Dabi tarafından reddedilse de Ahmet el-Kasimi adındaki bir BAE diplomatı ile BM Daimi Temsilcisi Lana Nusseibeh arasında geçen ve basına sızan yazışmalar, BAE'nin Libya krizindeki etkisini kanıtlamaktadır. El-Kasimi, ülkesinin Libya'da "İslamcı" gruplarla mücadele eden milislere askeri mühimmat gönderdiğini ve ciddi boyutlara ulaşan sevkiyatın BM ambargosunun ihlali olduğunu belirttiği mailde bu konuda BAE'ye gelebilecek tepkiler nedeniyle ihtiyatlı davranılması gerektiğinin altı çizmiştir.²⁶⁹

Mısır-BAE ittifakının Libya'daki değişimi biçimlendirme girişimlerinden tehdit algılayan Türkiye ve Katar ise yereldeki bölünmeyi baz alarak tehditle mücadele bağlamında izledikleri müşterek politikalar üzerinden gayr-i resmi ittifak kurmuşlardır. Bu aktörler Trablus'taki hükümete ve onun askeri kanadı şeklinde özetlenebilecek "Libya Şafağı" birliklerine verdikleri diplomatik ve askeri destek aracılığıyla Libya'daki nüfuz mücadelesinin tarafları arasında yer almışlardır. Sırasıyla bu araçlara değinilecek olursa her iki ülke de siyasal alanda yaşanan ayrışma sonucunda Trablus hükümetinin karşılaştığı meşruiyet krizini giderecek adımlar atmışlardır.²⁷⁰ Aralık 2014'te KİK'in Doha toplantısında Tobruk hükümetinin Libya'nın meşru temsilcisi olduğu deklare edilmesine rağmen Katar ikili ilişkilerini Trablus hükümeti ile

²⁶⁷ "Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)", **Security Council Report**, 9 Mart 2013, s. 19-22, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_99.pdf, (27 Haziran 2016).

²⁶⁸ "Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)", **Security Council Report**, 9 Mart 2016, s.24-25, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2016/209

²⁶⁹ David D. Kirkpatrick, "Leaked Emirati Emails Could Threaten Peace Talks in Libya", **The New York Times**, 12 Kasım 2015, <http://www.nytimes.com/2015/11/13/world/middleeast/leaked-emirati-emails-could-threaten-peace-talks-in-libya.html>, (27 Haziran 2016).

²⁷⁰ Elliot Friedland, "Bloody Proxy War in Libya: Qatar & Turkey vs. UAE & Egypt", **The Clarion Project**, 18 Kasım 2014, <http://www.clarionproject.org/analysis/libyan-conflict-proxy-war-qatar-and-turkey-vs-uae-egypt>, (27 Haziran 2016).

yürütmeye devam etmiş²⁷¹ ve diplomatik destek karşılıklı ziyaretler, ikili anlaşmalar ve Libya’da istikrarı yeniden tesis etmek amacıyla başlatılan uluslararası girişimlerde üstlenilen aktif roller aracılığıyla sağlanmıştır.²⁷² Trablus hükümetiyle benzer bir ilişkiyi kuran Türkiye ise siyasal alanda kutuplaşmanın yaşandığı tarihlerden itibaren meşruiyet krizi yaşayan Trablus merkezli hükümete diplomatik destek sunmuş ve başta ticari ilişkiler olmak üzere pek çok ilişki ağlarında doğrudan iletişime geçmiştir.²⁷³

Türkiye ve Katar’ın Libya krizinin oluşturduğu tehditlerle mücadele kapsamında kurdukları gayr-i resmi ittifakın diğer müşterek çıktısı ise Trablus ve Misratalı milislerin ağırlıkta olduğu “Libya Şafağı” koalisyonuna askeri destek sağlamasıdır. Her iki ülke de askeri alanda yaşanan kamplaşmanın ortaya çıkışıyla birlikte bölgedeki askeri varlığını milisler üzerinden arttırmaya başlamıştır. Bu konuyla ilgili uluslararası kamuoyuna yansıyan pek çok iddiadan bir kaçına değinecek olursak, 17 Eylül 2014 ve 13 Kasım 2014 tarihlerinde biri İstanbul-Trablus diğeri ise İstanbul-Misrata seferi yapan sivil uçaklardan²⁷⁴, Derince limanından hareket eden ve varış noktası sırasıyla Trablus ve Misrata olan Alexandretta adlı yük gemisinden²⁷⁵ ve Eylül 2015’te İskenderun limanından demir alan ve rotasında Misrata’nın da yer aldığı Haddad 1 adlı yük gemisinden²⁷⁶ çok sayıda askeri mühimmatın çıkması, Türkiye’nin bölgedeki askeri varlığını arttırdığının somut kanıtları olarak gösterilmektedir. Benzer şekilde Libya açıklarında sahil güvelik birimlerine denetime tabi tutulan Letfallah II adlı yük gemisinden Katar menşeli ağır silahların da yer aldığı çok sayıda askeri mühimmatın ele geçirilmesi²⁷⁷, Katar hava kuvvetlerine ait uçakların “Libya Şafağı” koalisyonunun

²⁷¹ “Tripoli regime’s Ghirani welcomed as official Libyan foreign minister by Qatar”, **Libya Herald**, 7 Eylül 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/09/07/tripoli-regimes-ghirani-welcomed-as-official-libyan-foreign-minister-by-qatar/>, (27 Haziran 2016).

²⁷² Mieczyslaw P. Boduszynski, “Qatar and Libya: Diminishing Returns”, **Gulf State Analytics**, 7 Ağustos 2014, <http://gulfstateranalytics.com/archives/work/136>, (27 Haziran 2016).

²⁷³ Aaron Stein, “Turkey’s Proxy War in Libya”, **War On The Rocks**, 15 Şubat 2015, <http://warontherocks.com/2015/01/turkeys-proxy-war-in-libya/>, (27 Haziran 2016).

²⁷⁴ “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 23 Şubat 2015, s. 45.

²⁷⁵ “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 19 Şubat 2014, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_106.pdf, (27 Haziran 2016).

²⁷⁶ “Greek coast guard seizes Libya-bound ship carrying weapons”, **Reuters**, 2 Eylül 2015, <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-greece-arms-idUSKCN0R20V220150902>, (27 Haziran 2016).

²⁷⁷ “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 19 Şubat 2014, s. 17.

denetimindeki hava alanlarına seferler düzenlemesi²⁷⁸ ve koalisyonunun çatışma alanlarına dair yayınladığı görsellerde kullanılan askeri araç gereçlerin Katar'a ait olduğunu gösteren mühürlerin yer alması²⁷⁹ Ankara ve Doha'nın "Libya Şafağı" koalisyonuna sağladıkları askeri yardımlar konusunda müşterek yaklaşım içerisinde olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Libya'da Kaddafi rejiminin yıkılmasının ardından yeni devlet sisteminin inşasını gerçekleştirmek amacıyla başlatılan geçiş süreci, rekabet ortamının da etkisiyle yerel aktörler tarafından gerek siyasal gerekse askeri alanda sıfır toplamlı bir oyun şeklinde okunmuş ve giderek keskinleşen kamplaşmalar neticesinde olumsuz sonuçlanmıştır. İki ayrı parlamento ve hükümetin yanı sıra iki ayrı ordunun meşruiyet mücadelesi verdiği bir konjonktürde bölgesel aktörlerin her geçen gün Libya'da yaşanan bu krizin dolaylı tarafı olması, tehdit algılarını yükselten bir gelişme olmuştur. Bu durum müşterek tehdit algıları üzerinden Türkiye-Katar ve Mısır-BAE ittifaklarının oluşum sürecini beraberinde getirmiştir. Bu aktörler tehdidin kaynağı konusunda müttefikleriyle hemfikir olmakla birlikte bu tehdidi algılama boyutları kendi içerisinde bir takım farklılık arz edebilmektedir.

3.3.2. Tehdit Algısının Boyutları Bağlamında Libya Krizi

Çok kutuplu sistemde devletleri ittifak kurmaya iten müşterek tehdit algısı, ittifakların varlığını sürdürmesi açısından belirleyici olmasına rağmen üyelerin nispi pozisyonlarına bağlı olarak farklı boyutlarda yaşanmaktadır. Tehdit dengesi perspektifine göre bunlar sırasıyla; devletlerin tehdide olan coğrafi yakınlığı, tehdidin toplam ve saldırgan kapasitesi ile tehdidin saldırgan niyetlerinden oluşmaktadır. Libya krizi bu dört boyut üzerinden analiz edildiğinde Mısır-BAE ittifakının farklı boyutlarda, Türkiye-Katar ittifakının ise benzer boyutlarda tehdit algısına sahip olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu tablo, ittifakların varlığını riske etmemekle birlikte devletlerin Libya krizine olan yaklaşımlarını anlamlandırma hususunda önem arz etmektedir.

Libya'da yaşananları ulusal güvenliğine tehdit olarak gören Mısır, bu tehdidi coğrafi yakınlığı, karşı ittifakın bölgede artan askeri varlığı ve saldırgan niyetleri olmak üzere

²⁷⁸ "Libyan PM says Qatar sent arms to opposition", **Aljazeera**, 15 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/09/libyan-pm-says-qatar-sent-arms-opposition-20149158050556226.html>, (27 Haziran 2016).

²⁷⁹ "Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)", **Security Council Report**, 9 Mart 2013, s. 16-18.

üç farklı boyutta algılanmaktadır. Bunlardan ilki olan coğrafi yakınlık Mısır'ın tehdit algısında önemli rol oynamaktadır. “Arap Baharı” adı verilen halk hareketlerine maruz kalan Mısır, rejiminin güvenliğini sağlamak adına değişim taleplerine şiddetle karşı çıkmış ve dış politikasını bu anlayış üzerine konumlandırmıştır. Libya'daki gelişmeleri de bu bakış açısıyla değerlendiren Kahire yönetimi, sınır ötesi değişim yanlısı grupları “terörle” bağdaştırarak bu grupları ulusal güvenlik bağlamında birincil tehdit olarak tanımlamıştır. Zira Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Şükri Libya krizini değerlendiği bir konuşmasında “Libya'daki gelişmeler komşu ülkelerin güvenliğini etkilemektedir. Eylemleri Libya ile sınırlı kalmayan terör örgütlerinin silah kaçakçılığı ve sınır ihlalleri komşu ülkelerin istikrarını ve egemenliğini tehdit etmektedir”²⁸⁰ sözleriyle devrim ihracını amaçlayan grupların varlığının coğrafi yakınlık nedeniyle doğrudan kendilerine yönelik bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir.

Mısır'ın Libya merkezli tehdit algısının boyutlarından ikincisi ise karşı ittifakın yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasıdır. Bölgeye gönderilen silahların sınır ötesi amaçlar taşıyan gruplarca Mısır'a yönelik saldırılarda kullanıldığına dair iddialar Kahire yönetimi tarafından sıkça dile getirilmektedir. Bu iddialarda özellikle sınırdan yapılan silah kaçakçılığına ve Sina'daki radikal grupların Libya üzerinden silahlandırıldığına yer verilmektedir. Anti-tank ve taşınabilir hava savunma füzeleri gibi ağır silahların malum grupların envanterinde yer aldığını belirten Mısırlı yetkililer bu tehditle mücadele bağlamında Libya topraklarını da kapsayacak şekilde gerekli tüm askeri seçenekleri kullanabileceklerini dile getirmektedirler.²⁸¹ Son olarak Mısır'ın tehdit algısının boyutlarından üçüncüsü ise karşı ittifakın Libya krizine taraf olmasının ardında yatan saldırgan niyetlerdir. Mısır, Türkiye-Katar ittifakının bölgedeki halk hareketlerini diplomatik, ekonomik ve askeri açıdan desteklemesinin arka planında bölgesel hegemonya tahayyülünü içeren saldırgan niyetlerin olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla Mısır açısından Libya, karşı ittifak tarafından bu tahayyülün faaliyete

²⁸⁰ Walaa Hussein, “Egypt seeks help in disarming Libyan militias”, **Al-Monitor**, 5 Eylül 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/egypt-intervention-libya.html#ixzz45sp7Zj3I>, (27 Haziran 2016).

²⁸¹ Frederic Wehrey, David Bishop ve Ala Alrababa'h, “Backdrop to an Intervention: Sources of Egyptian-Libyan Border Tension”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 27 Ağustos 2014, <http://carnegieendowment.org/2014/08/27/backdrop-to-intervention-sources-of-egyptian-libyan-border-tension/hmdk>, (27 Haziran 2016).

geçirildiği ve nihai olarak kendi varlığının hedef alınacağı bir mücadele alanını ifade etmektedir.²⁸²

Türkiye-Katar ittifakının yerel aktörler üzerinden Libya'daki varlığını genişletmesinden tehdit algılayan diğer ülke ise BAE'dir. Abu Dabi yönetimi müttefiki Mısır gibi Ortadoğu'nun otoriter rejimlerine yönelik değişim taleplerinden tehdit algılamakta ve Libya'daki gelişmeleri bu algı kapsamında değerlendirmektedir.²⁸³ Bu bağlamda BAE, Türkiye-Katar ittifakının bölgedeki askeri varlığını arttırmasından ve "Arap Baharı" vasıtasıyla bölgesel nüfuz mücadelesini kendi lehine çevirme amacını içeren saldırgan niyetlerinden tehdit algılamaktadır. Türkiye-Katar ittifakının askeri desteğini alan yerel aktörleri yayılmacı "terör örgütleri" şeklinde nitelendiren BAE, sadece Libya sınırları içerisinde karşıt grupları silahlandırarak askeri tehditle mücadele alanı oluşturmakla kalmamakta aynı zamanda kendi sınırları içerisinde bu gruplarla ilişkisi olduğu iddia edilen siyasetçi ve işadamlarına yönelik tutuklama ve baskı kampanyaları yürütmektedir.²⁸⁴ Abu Dabi yönetimi bu tutumunun ardında yatan gerekçeyi, rejim değişikliklerine destek vererek bölgeyi domine etme amacı güden aktörlerin kendi ülkelerine karşı besledikleri saldırgan niyetlere verilen bir cevap olarak açıklamaktadır.²⁸⁵

Libya'nın bölgesel nüfuz mücadelesi alanına dönüşmesinin ardından şekillenen Mısır-BAE ittifakından tehdit algılayan Türkiye ve Katar ise bu tehdidi saldırgan askeri kapasite ve saldırgan niyetler olmak üzere iki farklı boyutta algılamaktadır. Her iki ülke de devrim süresince destekledikleri yerel aktörler aracılığıyla Libya üzerinde kurdukları etkinin, Hafter'in "Onur Operasyonu"yla kırılacağı endişesini taşımakta ve Mısır-BAE ittifakının bölgedeki askeri varlığını arttırmasını bu perspektiften okumaktadır.²⁸⁶ Türkiye-Katar ittifakı, Ortadoğu'da isyan hareketlerinin Mısır, Libya, Tunus ve Yemen gibi ülkelerde kısa sürede "başarıya" ulaşmasıyla birlikte geniş etki alanlarına sahip

²⁸² Richard Reeve, "Libya's Proxy Battlefield", **Oxford Research Group**, 13 Ocak 2015, <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/ORGJan15LibyaProxyBattlefield.pdf>, (27 Haziran 2016).

²⁸³ Jonathan Schanzer, "Turkey's Secret Proxy War in Libya?", **The National Interest**, 17 Mart 2015, <http://nationalinterest.org/feature/turkeys-secret-proxy-war-libya-12430>, (27 Haziran 2016).

²⁸⁴ "GNC condemns UAE's continued detention of Libyan nationals", **Libya Herald**, 26 Şubat 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/02/26/gnc-condemns-uae-continued-detention-of-libyan-nationals/>, (27 Haziran 2016).

²⁸⁵ "Turkey-UAE diplomatic relations in crisis", **Middle East Monitor**, 21 Kasım 2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20151121-turkey-uae-diplomatic-relations-in-crisis/>, (27 Haziran 2016).

²⁸⁶ Frederic Wehrey, "Is Libya a proxy war?", **The Washington Post**, 24 Ekim 2014, <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/10/24/is-libya-a-proxy-war/>, (27 Haziran 2016).

olma konusunda önemli bir avantaj elde etmiş olmasına rağmen Mısır'dan başlayarak Yemen ve Libya'da tablonun tersine dönmesini kendilerine yönelik saldırgan niyetler besleyen değişim karşıtı aktörlerin davranışlarına bağlamaktadır. Örneğin Mısır-BAE ittifakının Libya topraklarında Türkiye-Katar ittifakının desteklediği gruplara hava operasyonu düzenlemesi²⁸⁷, yine bu ittifak tarafından Libya'nın meşru temsilcisi olarak kabul edilen Tobruk hükümetinin gerek Türkiye'yi gerekse Katar'ı Libya'daki "radikal" grupları silahlandırmak ve ülkenin içişlerine karışmakla suçlaması²⁸⁸ ve aynı hükümetin askeri kanadının benzer gerekçelerle Türkiye ve Katar vatandaşlarının Libya'yı terk etmeleri aksi takdirde "teröre sebebiyet vermekle" suçlanacaklarını açıklaması²⁸⁹ Türkiye-Katar ittifakı açısından bölge üzerindeki etkinin kırılmasına yönelik karşı ittifakın saldırgan niyetlerinin birer çıktısını ifade etmiştir.

Sonuç olarak, Libya krizi yereldeki bölünmenin etkisiyle bölgesel aktörler arasındaki nüfuz mücadelesinin merkezlerinden birine dönüşmüştür. Bu mücadele devletlerin tehdit algılarının boyutlarında benzerlikler ve farklılıklar doğurmuştur. Libya krizi bu açıdan ele alındığında Mısır-BAE ittifakının oluşmasında belirleyici rol oynayan boyutların, Türkiye-Katar ittifakının bölgedeki saldırgan kapasitesini arttırması ve bunun ardında yatan saldırgan niyetler olduğu söylenebilir. Bu iki boyutun dışında Mısır'ın krize olan coğrafi yakınlığının tehdit algısında önemli bir yer edindiğini de belirtmek gerekir. Öte yandan Türkiye-Katar ittifakı ise rejim değişikliği sonrasında Libya üzerinde elde ettikleri nüfuzun kırılmasına yönelik karşı ittifakın yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasından ve bunun ardında yatan saldırgan niyetlerden tehdit algılamıştır. Devletleri ittifak kurmaya iten müşterek tehdit algısı, tehditlerle mücadele konusunda devletleri müşterek stratejiler izlemeye sevk etmiştir. Libya krizi bu devletlerin dışında tehdit algısına rağmen sistemin sunduğu strateji opsiyonlarından faydalanarak ittifaklar dışında kalmayı tercih eden devlet örneklerini de içinde barındırmaktadır. Tehditle mücadele stratejilerinin analizi sistemik özelliklere dair veriler ortaya koyacağından ayrı bir başlık altında incelenmeyi hak etmektedir.

²⁸⁷ Ahmed Tolba, "Egypt, Qatar trade barbs in dispute over Libya strikes", **Reuters**, 19 Şubat 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-egypt-qatar-idUSKBN0LN07520150219>, (27 Haziran 2016).

²⁸⁸ Hannah Strange, "Proxy War Feared in Libya as UN Envoy Warns Against Foreign Intervention", **Vice News**, 26 Ağustos 2014, <https://news.vice.com/article/proxy-war-feared-in-libya-as-un-envoy-warns-against-foreign-intervention>, (27 Haziran 2016).

²⁸⁹ "Renegade general urges Turks, Qataris to leave east Libya", **Reuters**, 22 Haziran 2014, <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-idUSKBN0EX0DV20140622>, (27 Haziran 2016).

3.3.3. Tehditle Mücadele Stratejileri Bağlamında Libya Krizi

Çok kutuplu güç dağılımının mevcut olduğu Ortadoğu’da tehdit algısına sahip devletler, bu tehditlerle mücadeleyi sistemik sınırlar içerisinde gerçekleştirmektedirler. Sistemik sınırlar aktörlerin davranışlarını şekillendirmenin yanı sıra onlara farklı opsiyonlar sunarak mücadele araçlarını çeşitlendirmektedir. Çok kutuplu sistemdeki aktör çeşitliliği ve gücün ikiden fazla aktörde yaklaşık olarak eşit dağılması tehdit algılayan devletlere harici dengeleme veya peşine takılma yoluyla ittifaklar oluşturma olanakları sağlamakla birlikte ittifak dışında kalarak tehditlerle mücadelenin maliyetlerini diğer aktörlere yükleme fırsatları da sunmaktadır. Bu perspektifle Libya krizi incelendiğinde görülmektedir ki, hem Mısır-BAE hem de Türkiye-Katar ittifakı müşterek tehdit algıları üzerine inşa edilmiş dengeleme stratejisinin birer ürünleridir. Mısır ve BAE dışında Türkiye-Katar ittifakının Libya’daki varlığından tehdit algılayan Suudi Arabistan ise kurulan ittifaklardan uzak durarak sistem tarafından belirlenen diğer bir strateji olan sorumluluğu başkasına yükleme stratejisi izlemiştir.

Bölgesel aktörlerin tehditle mücadelede izlediği stratejiler bağlamında Libya krizi irdelendiğinde, bu stratejiler içerisinde en fazla tercih edilenin harici dengeleme stratejisi olduğu söylenilebilir. 2014 yılı itibariyle yerelde yaşanan kutuplaşma ve buna paralel olarak düzenlenen ittifaklar, Libya merkezli tehdit algısına sahip devletlerin sistemik opsiyonlar içerisinde harici dengeleme stratejisine başvurduklarını göstermektedir. Sırasıyla bu tercihlerin sahaya yansımaya değinilecek olursa, Mısır-BAE ittifakının iki farklı yöntemle tehdidi dengeleme yolunu tercih ettiği öne sürülebilir. Bunlardan ilki, gerek Mısır’ın gerekse BAE’nin yerelde Türkiye-Katar ittifakı tarafından desteklenen gruplarla mücadele eden milislere silah yardımı sağlamasıdır. Her iki ülke de “Onur Operasyonu” çatısı altında bir araya gelen gruplara zaman zaman koordineli zaman zaman ise birbirlerinden bağımsız olarak askeri yardımlarda bulunmuş ve üstlendikleri aktif rolle tehditle mücadeleyi ortak yöntemlerin bir çıktısı olan harici dengeleme ile yürütmüşlerdir.²⁹⁰

İkincisi ise Mısır ve BAE’nin düzenledikleri kimi zaman tek taraflı kimi zaman ise ortak askeri operasyonlarla Libya krizine doğrudan müdahale etmesidir. Bu operasyonların bir kaçından bahsetmek gerekirse, “Libya Şafağı” ile “Onur

²⁹⁰ “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 23 Şubat 2015, s. 42.

Operasyonu” içinde yer alan Zintanlı milisler arasında Ağustos 2014’te Trablus hava alanının kontrolü konusunda taraflar arasında çıkan çatışmalara Mısır-BAE ittifakının “Libya Şafağı” birliklerine yönelik ortak hava operasyonu düzenlemesi,²⁹¹ IŞİD’in Şubat 2015’te Mısır vatandaşlarını öldürmesini gerekçe göstererek Mısır ordusunun Türkiye-Katar ittifakı tarafından desteklenen Derna’daki milisleri hedef alması²⁹² ve yine Mısır’a ait askeri hava araçlarının zaman zaman Libya semalarında görülmesi iki ülkenin tehdidi dengeleme noktasında inisiyatif aldığını kanıtlamaktadır.

Libya krizinin doğurduğu tehditlerle mücadelede harici dengeleme stratejisine başvuran bir başka ittifak ise Türkiye-Katar ittifakıdır. Bu iki ülke Libya’nın siyasi ve askeri alanlarında yaşanan kutuplaşmanın ardından müşterek hareket etme yönünde bir eğilim sergilemişler ve her iki alanda da Mısır-BAE ittifakını dengeleme yoluna gitmişlerdir. Çok taraflı uluslararası muhalif duruşa rağmen Trablus’taki hükümeti Libya’nın meşru temsilcisi olarak gören Türkiye-Katar ittifakı, askeri alanda ise “Libya Şafağı” koalisyonunu destekleyerek Mısır-BAE tehdidine benzer araçlarla karşılık vermiştir. Bu bağlamda koordineli bir biçimde “Libya Şafağı”nı oluşturan Misratalı ve Trabluslu milisler ile Bingazi ve Derna’da varlık gösteren ve “Onur Operasyonu” ile çatışan gruplara düzenli olarak askeri yardımlar gönderilmiştir.²⁹³ Türkiye-Katar ittifakı, Libya krizine olan yaklaşımıyla Trablus merkezli yönetimin ve onun askeri kanadının kalımını temin ettiği gibi Mısır-BAE ittifakının yerel aktörler üzerinden nüfuzunu genişletme girişimini de harici dengeleme stratejisiyle engellemiştir.

Libya krizi, yaşananlardan tehdit algılamasına rağmen birbirini dengeleyici iki ayrı ittifakın varlığı nedeniyle tehditle mücadelenin maliyetlerini bu ittifaklara yükleyen aktör örneklerini de barındırmaktadır. Çok kutuplu sistemin sağladığı esnekliklerden faydalanan bu aktör(ler) ittifakların dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Bu aktörlerden biri olan Suudi Arabistan, Libya’da siyasi ve askeri alanda meydana gelen kampaşmaya doğrudan taraf olmaktan kaçınmakla birlikte Türkiye-Katar ittifakının Libya politikasından tehdit algılayan ülkelerden biridir. Riyad yönetimi Mısır ve BAE

²⁹¹ David D. Kirkpatrick ve Eric Schmitt, “Arab Nations Strike in Libya, Surprising U.S”, **The New York Times**, 25 Ağustos 2014, http://www.nytimes.com/2014/08/26/world/africa/egypt-and-united-arab-emirates-said-to-have-secretly-carried-out-libya-airstrikes.html?_r=0, (27 Haziran 2016).

²⁹² Tamer el-Ghobashy ve Matt Bradley, “Egypt Strikes Islamic State Targets in Libya”, **The Wall Street Journal**, 16 Şubat 2015, <http://www.wsj.com/articles/egypt-strikes-islamic-state-targets-in-libya-1424071790>, (27 Haziran 2016).

²⁹³ Mary Fitzgerald, “Libya’s Islamists During and After the Revolution”, s. 177-204, Peter Cole ve Brian McQuinn, **The Libyan Revolution and Its Aftermath**, New York: Oxford University Press, 2015.

gibi Libya'daki meşru yönetim olarak Tobruk'taki hükümeti tanımış ve uluslararası platformlarda destek sağlamıştır.²⁹⁴ Meşruiyet krizine taraf olmanın yanı sıra askeri alanda yaşananlardan da rahatsızlık duyan Suudi Arabistan, Türkiye-Katar ittifakının yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasından ve bu askeri varlığın ardında yatan saldırgan niyetlerden tehdit algılamıştır.²⁹⁵ Bu tehdit algısına rağmen Mısır-BAE ile paralel hareket etmekten kaçınan Riyad, mevcut tehdit ile mücadelenin sorumluluğunu Mısır-BAE ittifakına yüklemiştir.

Sonuç olarak, Libya'da Mayıs 2014'te belirginleşmeye başlayan kutuplaşma bölgesel nüfuz mücadelesi veren aktörlerin dâhil olmasıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu durum devletlerin tehdit algılarında değişimler meydana getirmiş ve sistemik sınırlar içerisinde tehditlerle mücadele stratejileri izlemeye sevk etmiştir. Sistemin belirleyici unsurlarından biri olan güç dağılımı bölgede çok kutuplu bir yapı var ettiğinden kimi devletler dengeleyici ittifaklar vasıtasıyla kimileri ise sorumluluğu diğerlerine yükleyen stratejik davranışlarla tehditle mücadele etmeyi tercih etmişlerdir. Libya örneği her ne kadar devletleri harekete geçiren temel dürtünün tehdit algısı olduğunu ortaya koysa da Ortadoğu'nun farklı bir takım ideolojik unsurları içinde barındırması çatışma ve işbirliği alanlarının ideolojik dayanışma-çatışma perspektifiyle okunmasına neden olmaktadır. Sistemik etkiyi göz ardı eden bu indirgemeci yaklaşımlar, bölgedeki diğer krizlerde olduğu gibi Libya krizi söz konusu olduğunda da gündeme gelmektedir. O nedenle bu iddialar mevcut ittifaklar ve onlar arasındaki rekabet üzerinden ayrıntılı olarak incelenmeyi hak etmektedir.

3.3.4. İdeolojik Dayanışma-Çatışma Bağlamında Libya Krizi

Mayıs 2014'te Hafter'in Bingazi'deki "İslamcı" gruplara yönelik askeri operasyon başlatması, buna karşı olarak başta Misrata ve Trabluslu milislerin bir araya gelerek "Libya Şafağı" koalisyonunu kurması ve tartışmalı Haziran 2014 seçimleri sonrasında siyasal alanda yaşanan "İslamcı-Liberal" ayrışması üzerinden iki farklı meclisin ve hükümetin meşruiyet iddiası yürütmesi, Libya krizine taraf olan bölgesel güçler arasındaki mücadelenin ideolojik dayanışma-çatışma perspektifiyle değerlendirilmesine

²⁹⁴ Ahmad Ghallab, "Saudi Arabia reiterates full support for Libya", *Al-Monitor*, 17 Kasım 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/11/libya-chaos-saudi-arabia-support-ansar-al-sharia-terrorist.html>, (27 Haziran 2016).

²⁹⁵ Abdulmajeed al-Buluwi, "Saudi, UAE coordination signals differences with Qatar", *Al-Monitor*, 26 Mayıs 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2014/05/saudi-uae-joint-committee-regional-policy-libya-egypt.html>, (27 Haziran 2016).

neden olmaktadır. Başka bir ifade ile bu bakış açısı argümanlarını Libya içindeki kutuplaşmayı merkeze alarak kurmakta ve yerel aktörlere destek veren ülkelerin kendi aralarındaki dayanışmasını yerel müttefiklerin-düşmanların ideolojik unsurlarını ittifaklara yansıtarak öne sürmektedir.²⁹⁶

Bu noktadan hareketle Libya'daki Müslüman Kardeşler hareketinin yanı sıra bazı "ılımlı" Selefi grupların yer aldığı Trablus merkezli yönetimin birimlerine diplomatik ve askeri destek veren Türkiye-Katar ittifakı ile liberal ve kısmen seküler isimlerden oluşan Tobruk merkezli yönetimin birimlerine diplomatik ve askeri destek sağlayan Mısır-BAE ittifakı arasındaki rekabet, "Demokrat-anti Demokrat ve İslamcı-Seküler" kavramları kullanılarak açıklanmaktadır. Ayrıca mevcut ittifak içi dayanışmalar yine aynı yaklaşım tarafından benzer kavramlar kullanılarak tartışılmaktadır.²⁹⁷

İttifakların oluşum süreçlerinde ortak tehdit algısının etkisini dışlayan bu okuma biçimlerinden ilki, Türkiye-Katar ittifakının Ortadoğu'da otoriter rejimlerin Müslüman Kardeşler aracılığıyla dönüşüme tabi tutulması amacı güttüğünü ve Mısır-BAE ittifakının ise demokrasi taleplerine karşı kurulmuş bir dayanışma olduğunu öne sürmektedir. Bu okuma biçimi, Türkiye'nin siyasal hayatının son on beş yılına damga vuran "Muhafazakar Demokrat" yönetim anlayışının "Arap Baharı" sürecinde başta Müslüman Kardeşler olmak üzere değişim yanlısı gruplar tarafından şiar edinildiği iddiasını ön plana çıkarmaktadır.²⁹⁸ Türkiye ve Müslüman Kardeşler'in siyasal projeksiyonu dikkate alındığında bu projeksiyona taban tabana zıt ve monarşik bir yönetim yapısına sahip olan Katar'ın değişim yanlılarına verdiği desteği açıklamak oldukça güçtür. Bu bakış açısı Mısır-BAE ittifakını ise "düşmanın" tanımlaması üzerinden "demokrasi karşıtı" bir dayanışmanın ürünü olarak görmektedir. Esasen bu dayanışma iddiası ideolojik bir unsur olmayıp farklı yönetim yapılarına sahip olan ülkelerin tehdit karşısındaki pozisyonları göz önünde bulundurularak gündeme getirilmektedir. Zira gerek Mısır gerekse BAE biri cumhuriyet diğeri monarşi olmak üzere iki farklı siyasal sistemle idare edilmektedir. Her iki ülke de kendi içindeki muhalif unsurlara alan açacak yönetim anlayışından uzak olduğu için otoriter olarak kabul

²⁹⁶ Mary Fitzgerald, "Libya's New Power Brokers?", **Foreign Policy**, 27 Ağustos 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/08/27/libyas-new-power-brokers/>, (27 Haziran 2016).

²⁹⁷ Giorgio Cafiero ve Daniel Wagner, "How the Gulf Arab Rivalry Tore Libya Apart", **The National Interest**, 11 Aralık 2015, <http://nationalinterest.org/feature/how-the-gulf-arab-rivalry-tore-libya-apart-14580>, (27 Haziran 2016).

²⁹⁸ Ziya Öniş, Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest, **Insight Turkey**, Cilt. 14, No. 3, 2012, s. 45-63.

edilmektedir.²⁹⁹ Muhaliflere karşı ortaya konan bu müşterek yaklaşım “Arap Baharı” ile birlikte yönetim ve rejim değişikliğinin olasılığını arttırmış ve Türkiye-Katar ittifakının liderliğinde yürütülen değişim taleplerine karşı ortak bir tavırla neticelenmiştir.³⁰⁰ Dolayısıyla bu dayanışma müşterek yönetim anlayışının değil bu yönetimlere tehdit oluşturan müşterek düşmanın varlığından kaynaklanmıştır.

İttifakların oluşum süreçlerinde ortak tehdit algısının etkisini dışlayan okuma biçimlerinden ikincisi ise Libya’da siyasal alanda meydana gelen kamplaşmayı baz alarak Türkiye-Katar ittifakının “İslamcı” ve Mısır-BAE ittifakının ise “seküler” dayanışmanın ürünü olduğu yönündeki iddiadır. Bu iddia özellikle “Arap Baharı” sürecinde Türkiye, Katar ve Müslüman Kardeşler arasındaki işbirliğini ön plana çıkarmakta ve bu işbirliğine karşı bölge ülkeleri tarafından verilen tepkiyi seküler tandanslı olarak yorumlamaktadır. Fakat iddianın çıkış noktası olan Türkiye-Katar-Müslüman Kardeşler işbirliğinin sanıldığı gibi aksine ideolojik bir dayanışmanın ürünü olmadığını göstermesi açısından dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Eylül 2011’deki Mısır ziyareti önemlidir. Erdoğan’ın ziyaret esnasında bir televizyon programına verdiği mülakatta “Laiklik, din karşıtlığı değildir. Müslümanlar iktidarda olduğunda, Hristiyanlar, Yahudiler ve ateistlere de eşit yurttaşlar olarak saygı gösterilmelidir”³⁰¹ sözleri Müslüman Kardeşler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Türkiye, Mısır’ın iç işlerine karışmakla suçlanmıştır.³⁰² Taraflar arasında yaşanan bu gerilim seküler bir yönetim yapısına sahip olan Türkiye’nin sahada işbirliğine gittiği aktörlerle arasındaki farklılığı ortaya koyması ve bu farklılığın esasen ayrıştırıcı bir unsur olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu nüanslara rağmen özellikle Libya’da “İslamcı” kimliğiyle tanınan gruplara verilen politik ve askeri yardımlar ideolojik dayanışmanın değil müşterek tehdit algısının bir sonucudur. Buradan hareketle söylenebilir ki, Türkiye-Katar ittifakının Libya’daki “İslamcılar” üzerinden bölgedeki

²⁹⁹ Courtney Freer, “The Muslim Brotherhood in the Emirates: Anatomy of a crackdown”, **Middle East Eye**, 17 Aralık 2015, <http://www.middleeasteye.net/essays/muslim-brotherhood-emirates-anatomy-crackdown-1009823835>, (27 Haziran 2016).

³⁰⁰ Giorgio Cafiero ve Daniel Wagner, “Turkey and Qatar’s Burgeoning Strategic Alliance”, **Middle East Institute**, 8 Haziran 2016, <http://www.mei.edu/content/article/turkey-and-qatar-s-burgeoning-strategic-alliance>, (27 Haziran 2016).

³⁰¹ “Erdoğan’dan Mısır’a laiklik çağrısı”, **Dünya Bülteni**, 13 Eylül 2011, <http://www.dunyabulteni.net/erdogan-misir/174406/erdogandan-misira-laiklik-cagrisi>, (27 Haziran 2016).

³⁰² “Mısır’da Erdoğan’a laiklik eleştirisi”, **Deutsche Welle**, 15 Eylül 2011, <http://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018>, (27 Haziran 2016).

varlığını genişletme girişimlerine karşı kurulan Mısır-BAE ittifakı da bu ülkelerin rejimlerine yönelik tehdit algılarının bir sonucudur.

Sonuç olarak, devrim sonrası Libya’da giderek belirginleşmeye başlayan kamplaşma 2014 yılı içerisinde yaşanan kırılmalarla netleşmiş ve şiddeti giderek artan iç savaş Libya merkezli tehdit algılarına sahip Türkiye, Katar, BAE ve Mısır gibi bölgesel aktörleri krizin bir parçası haline dönüştürmüştür. Libya krizinin bölgeselleşmesinin ardından krize dair yapılan okumalar farklı boyutlara ulaşmıştır. Kimileri devrimlerin doğurduğu rekabet ortamına vurgu yaparak kriz bağlamında kurulan ittifakları bölgesel nüfuz mücadelesinin bir parçası şeklinde değerlendirirken kimileri ise yerel aktörlerin kimlikleri üzerinde yaşananların bir tür ideolojik dayanışma-çatışma perspektifiyle ele alınması gerektiğini savunmuştur. İkinci yaklaşım Libya krizini “demokrat-anti demokrat ve İslamcı-Seküler” kavramları çerçevesinde yorumlayarak kurulan ittifakları ideolojik dayanışmanın ve var olan rekabeti de ideolojik çatışmanın bir ürünü şeklinde sunmuştur. Fakat her iki ittifakı oluşturan devletlerin ideolojik bir takım özellikleri dikkate alındığında bu yaklaşımın gerçeği yansıtmadığı ve hatta ideolojik nüanslara rağmen ittifakların kurulduğu tespit edilmiştir. Devletlerin bir takım farklılıklarını bir kenara bırakarak dayanışma sergilemesinin ardında ise güvenlik kaygısını harekete geçiren müşterek tehdit algıları yatmaktadır.

3.3.5. Libya Krizine Dair Genel Bir Değerlendirme

Libya krizi bu çalışmanın dört temel argümanı üzerinden değerlendirmeye tabi tutulduğunda tehdit dengesi perspektifinin devlet davranışlarından biri olan ittifakların anlamlandırılmasındaki geçerliliğini ispatlamaktadır. Sırasıyla bu argümanlara değinecek olursak, ilk olarak en ulvi amacı varlığını sürdürmek olan devletler çok kutuplu bir sistemde kendilerine hareket alanı sağlayacak gayr-i resmi ittifaklar kurmaya meyillidirler. Çok kutuplu bir güç dağılımında cereyan eden Libya krizi devletlerin tehdit algılarında değişimler meydana getirmiştir. Bu değişim müşterek tehdit algılarına sahip olan devletleri ittifak kurmaya yönlendirmiştir. Mevcut ittifaklar yasal kodifikasyonlardan uzak müşterek politikalar üzerinden sürdürülmüştür. Kriz bağlamında biri Türkiye-Katar diğeri ise Mısır-BAE arasında kurulan ve bu devletler tarafından yerel aktörlere sağlanan diplomatik ve askeri destek üzerinden okunabilen iki farklı gayr-i resmi ittifakların varlığı tespit edilmiştir.

İkinci olarak, devletler varlıklarını riske edecek tehdidin tüm boyutlarına odaklanmaktadır. Bu boyutları coğrafi yakınlık, toplam kapasite, saldırgan kapasite ve saldırgan niyetler şeklinde özetleyen Walt, devletlerin tehdit algılarını bu dört unsurun meydana getirdiğini öne sürmüştür. Bu noktadan hareketle Libya krizi incelemeye tabi tutulduğunda gerek Türkiye-Katar gerekse Mısır-BAE ittifakının birbirlerinden bölgedeki saldırgan kapasiteleri ve bunun ardında yatan saldırgan niyetleri konusunda tehdit algıladıkları görülmektedir. Buna ilaveten Mısır'ın bölgeye coğrafi yakınlığının bulunması krizi içselleştirmesindeki bir başka etken olarak ifade edilebilir.

Üçüncü olarak, devletler tehditlerle mücadeleyi içinde buldukları sistemdeki güç dağılımı tarafından belirlenen sistemik sınırlar içerisinde gerçekleştirmektedirler. Ortadoğu'nun çok kutuplu bölgesel güç dağılımı dikkate alındığında Libya krizi birbirini dengeleyen iki ittifakın yanı sıra tehdit algısına rağmen tehditlerle mücadelenin maliyetlerini diğer aktörlere yükleme fırsatını elde eden aktör örnekleri sunmaktadır. Bu aktörlerden Türkiye, Katar, Mısır ve BAE tehditle mücadele stratejileri arasından harici dengelemeyi tercih ederken Türkiye-Katar ittifakının saldırgan kapasitesinden ve niyetlerinden tehdit algılayan Suudi Arabistan ise tehditle mücadelenin sorumluluğunu diğer aktörlere yükleme stratejisini tercih etmiştir.

Son olarak, devletler ittifaka dâhil olmayı gerektiren stratejiyi izlerken ideolojik dayanışma unsurlarından ziyade tehdit algılarına göre hareket etmektedirler. Ortadoğu'da yaşanan diğer krizlerde olduğu gibi Libya'da da bu argüman etrafında pek çok tartışma meydana gelmektedir ki bunların büyük çoğunluğu yaşananları ideolojik dayanışma-çatışma perspektifiyle okumaktadırlar. Bu okuma biçimi yereldeki kamplaşmalara odaklanarak mücadelenin uluslararası boyutunu aynı pencereden değerlendirmekte ve kriz bağlamında kurulan ittifakları ideolojik dayanışmanın ürünü şeklinde nitelendirmektedir. Fakat ittifaklara dâhil olan devletlerin ideolojik kimliklerindeki farklılıklar bu iddiaları çürütür niteliktedir.

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından küresel sistemin başat gücü olan ABD, Soğuk Savaş döneminin rekabet alanlarında dengelenemeyen bir aktör pozisyonuna erişmiştir. Yeni sistemdeki güç dağılımının ABD lehine evrilmesi, Washington'da alınan kararları, devlet davranışlarını belirleyen sistemin bir parçası haline dönüştürmüştür. Başka bir ifade ile ABD'nin yeni güç dağılımında eşsiz bir statüye sahip olması, diğer devletlerin davranışlarına etki edebilmesi noktasında onu sistemik unsurlar arasına dâhil etmiştir. Yeni sistemin sürekliliği açısından stratejik öneme sahip olan Ortadoğu, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin stratejik hesaplarına maruz kalan bölgelerden biri olmaya devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bölgede rakipsiz kalan ABD, Ortadoğu'nun bölgesel hegemonu olmuş ve bölgeye yönelik uyguladığı müdahaleci dış politika stratejileri ile bu statüsünü sürdürme hesapları yapmıştır. Fakat 2010 yılına gelindiğinde bu müdahaleci anlayış yerini bölgede meydana gelen krizlerden uzak durma ve bunların maliyetlerini bölgesel aktörlere yıkma yaklaşımına bırakmıştır. Başta Afganistan ve Irak olmak üzere bölgedeki askeri varlığını ciddi oranda azaltan Washington yönetimi, oluşturduğu güç boşluğunun sonucunda ortaya çıkan güç mücadelelerine kayıtsız kalmıştır. Bu yeni strateji bölgedeki aktörlerin davranışlarında belirleyici olduğu kadar bölgesel güç dağılımının ön plana çıkmasına da sebebiyet vermiştir.

Çok kutuplu bölgesel bir güç dağılımının var olduğu Ortadoğu'da güç mücadelesi "Arap Baharı" adı verilen isyan dalgalarıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Uluslararası rekabeti arttırıcı bir özelliğe sahip olan devrimler, devletlerin nispi kazançlara olan ilgisini arttırmış ve bu durum devletlerin tehdit algılarında değişimler meydana getirmiştir. Bölgesel sistemdeki toplam gücün ikiden fazla aktör arasında yaklaşık olarak eşit dağılması, devletleri ulusal güvenliği sağlamanın araçlarından biri olan ittifaklara yöneltmiştir. Başka bir ifade ile ABD'nin uyguladığı yeni stratejinin oluşturduğu güç boşluğunun tek başına bir aktör tarafından doldurulabilme imkânının olmayışı bir kenara sistemdeki toplam gücün çok parçalı bir görünüm sergilemesi tehditlerle mücadelede tek taraflı girişimleri sonuçsuz bırakması nedeniyle devletleri müşterek tehdit algılarına sahip oldukları diğer aktörlerle ittifak kurmaya itmiştir.

Bir sistemdeki mevcut güç kapasitesinin ikiden fazla aktör arasında kabaca eşit dağılımı aktörlerin odaklanma problemlerindeki gerilemenin bir sonucu olarak dost-düşman ayrımında belirsizlik, aktör sayısındaki fazlalık nedeniyle ikili ilişkilerde esneklik, niyet ve kapasitelerin yanlış hesaplanma riski ve çatışma olasılığının artması gibi sistemik dört temel özellik meydana getirmektedir. En temel amacı varlığını sürdürmek olan devletler, çatışma olasılığının yüksek olduğu ve dost-düşman ayrımının belirsizleştiği bu sistemde ittifaklardan maksimum fayda sağlama gayreti içerisine girmektedirler. Dolayısıyla tanım itibariyle bağlayıcı bir metne dayanan ittifaklar, sistemin sağladığı müttefik opsiyonu nedeniyle daha esnek ilişki ağlarına sahip olmak zorundadırlar. Bu esnekliği temin edecek olan ise yazılı bir metin kapsamında sınırları çizilmiş ilişki biçimlerinden ziyade değişkenliğe açık gayr-i resmi ittifaklardır.

Bu gerçeklikten hareketle “Arap Baharı” sonrasında Suriye, Yemen ve Libya gibi kriz alanları üzerinden müşterek tehdit algılarıyla kurulan ittifaklar incelendiğinde devletlerin, temel amacı olan varlığını sürdürmeye hizmet eden ve manevra alanlarını genişleten gayr-resmi ittifaklara meyilli oldukları söylenebilir. 2015 yılında taraflar arasında cereyan eden yoğun görüşme trafiği neticesinde Rusya-İran-Suriye ittifakının dışındaki tüm ittifakların oluşum süreçleri irdelendiğinde devletlerin ortak düşman karşısında müşterek politikalar üzerinden harekete geçtiği ve bağlayıcı bir metne ihtiyaç duymadığı görülmektedir. Devletlerin krizlere olan bu yaklaşımı aynı dönem içinde değişken ittifakların mevcudiyeti dikkate alınarak da ifade edilebilir. Örneğin Yemen’de İran varlığının yükselişini tehdit olarak algılayan Katar; Suudi Arabistan, Mısır ve BAE gibi müşterek tehdit algılarına sahip aktörlerle ittifak kurarak “Kararlılık Fırtınası” operasyonuna dâhil olurken Libya’da Mısır-BAE ittifakının nüfuz alanını genişletmesinden rahatsızlık duymuş ve Türkiye ile ittifak kurmuştur. Aynı şekilde Libya’da Türkiye-Katar ittifakının yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmamasından tehdit algılayan Suudi Arabistan, Suriye krizinde müşterek tehdit algıları nedeniyle bu ülkelerle birlikte hareket etmiştir. Bu iki örnek göstermektedir ki, devletler kendi politik manevra alanlarını sınırlandırıcı işbirliklerinden kaçınmakta ve değişken tehdit algılarını giderecek ittifaklara katılma konusunda esneklikten yana olmaktadır. Bu tercih her ne kadar devletlerin rızası çerçevesinde gerçekleşse de sistemde birden fazla dengeleyici aktörün var olması nedeniyle bizzat sistem tarafından devletlere sunulan opsiyonlar içerisinde yer almaktadır.

Çok kutuplu sistem devletlerin ittifak ilişkilerini klasik bir güç veya çıkar mücadelesinin ötesine taşıyarak davranışlarının ardındaki kaygının boyutlarını farklılaştırmaktadır. Gücün ikiden fazla aktör arasında yaklaşık olarak eşit dağılması odaklanma problemlerini arttırmakta ve ulvi amaca yönelik tehditlerin kaynağını, güç mücadelesinin ötesine taşımaktadır. Walt'un tehdidi belirleyen unsurlar olarak adlandırdığı bu boyutlar klasik güç mücadelesinin merkezinde yer alan başta askeri kapasite olmak üzere, diğer güç unsurlarını da dikkate almakla birlikte bunun ardında yatan niyetleri ve coğrafi yakınlık gibi fiziki özellikleri de devlet davranışlarının tayin edilmesinde etkili olmaktadır. Başka bir deyişle çok kutuplu sistem tek başına rakiplerin güç kapasitesinin tehdit oluşturma eğilimini azaltmanın yanı sıra bu gücün kullanılabilirliğine ve ardındaki niyetlere odaklanmayı zaruri kılmaktadır. Bu perspektif "Arap Baharı" sonrası Ortadoğu'nun kriz alanları olan Suriye, Yemen ve Libya gibi ülkelerdeki uluslararası rekabetin doğurduğu tehditlerin devletler tarafından algılanış biçimi irdelendiğinde mevcut ittifakları anlamlandırmada açıklayıcı bir tablo sunmaktadır. Örneğin değişken ittifaklarda rol alan Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'ın kriz alanlarına olan coğrafi yakınlıkları nedeniyle tehdit algılarının farklı bir boyut kazandığı sıklıkla dile getirmesi, ittifaklara dâhil olan devletlerin karşı ittifakların veya tehditlerin yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlıklarını arttırmalarından rahatsızlık duymaları ve söylem bazında karar alıcılar tarafından karşılıklı olarak devletlerin dış politika tahayyülleri gündeme getirilerek askeri varlığın arttırılmasının ardında yatan niyetlere vurgu yapılması devletlerin tehdit algılarının farklı boyutlarda yaşandığını göstermektedir.

Arap Baharı'nın oluşturduğu rekabetçi ortam, devletlerin güvenlik kaygılarını arttırıcı bir etki doğurduğu ve varlıklarını riske eden gelişmeleri meydana getirdiği için amaçlar hiyerarşisinde zirvede yer alan kalımlarına odaklanmalarını zorunlu kılmıştır. Waltçu bir bakış açısıyla söylemek gerekirse; devletlerin pek çok farklı alandaki çıkarlarını gözetebilmeleri için öncelikli olarak sistemin düzenleyici prensibi olan anarşinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan güvenlik ihtiyacını gidermeleri elzemdir. Suriye, Yemen ve Libya krizleri kapsamında kurulan ittifakların merkezinde yer alan kaygı irdelendiğinde, aktörlerin daha çok askeri araçları ön plana çıkararak bir yaklaşımla ittifaklara yöneldiği görülmektedir. Bu yaklaşım devrimlerin nüfuz sahalarını sıfırlayıcı etkisinden hareketle nispi kazançlara yönelmiş revizyonist-statükocu rekabetini geçersiz

kılarak devlet davranışlarının özündeki kaygının yeganeliğini ispatlamıştır. Başka bir ifade ile kapasite farklılıklarına rağmen öz itibariyle benzer birimler olan devletler, devrimlerin yol açtığı rekabeti arttırıcı ve nüfuz alanlarını sıfırlayıcı ortamda benzer davranış kalıplarıyla hareket etmişlerdir.

Ortadoğu’da meydana gelen gelişmelerden tehdit algılayan devletler, tehditlerle mücadelelerini sistemik sınırlar içerisinde yürütmüşlerdir. Çok kutuplu güç dağılımı, ittifaklar vasıtasıyla tehditle mücadele etmeyi tercih eden devletler için tehdidi dengeleme veya onun peşine takılma noktasında gerekli sistemik ortamı sağlamakla birlikte, tehdit algısına rağmen ittifaklar dışında kalmayı tercih eden devletler için bu mücadelenin sorumluluğunu üstlenecek aktörler sunmaktadır. Devlet davranışlarını belirleyen güç dağılımı konusunda ipuçları veren bu stratejik opsiyonlar aynı zamanda bu davranışların ardında yatan temel kaygıyı ortaya koymaktadır. “Arap Baharı” ile birlikte üç kriz alanında meydana gelen gelişmelere karşı devletlerin izledikleri stratejiler, onların tehdit algılarıyla hareket ettiğini ve bunu gidermek amacıyla ittifaklar kurduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda genel olarak realistler tarafından tehditle mücadelede izlenilebilecek stratejiler olarak zikredilen dengeleme ve peşine takılma örneklerine Suriye ve Yemen krizlerinde rastlanmaktadır. Örneğin Suriye’de Rusya-İran-Suriye ittifakı, yerel gruplar üzerinden rejim değişikliğini sağlama gayretine giren Türkiye-Katar-Suudi Arabistan ittifakını dengeleme amacıyla kurulurken krizin erken dönemlerinde Türkiye ve Katar’la farklı bir pozisyon alan fakat iki farklı tehditle mücadele yürütecek kapasiteye sahip olmaması nedeniyle Türkiye-Katar ittifakının peşine takılan Suudi Arabistan’ın dâhil olduğu karşı ittifak da aynı stratejik opsiyona binaen kurulmuştur. Yemen krizinde ise Husi-İran işbirliğinin bölgede oluşturduğu tehdide karşı Suudi Arabistan öncülünde kurulan Mısır-BAE-Katar’ın da dahil olduğu ittifak diğer kriz alanlarındaki ittifaklarda olduğu gibi dengeleme stratejisinin ürünüdür.

Çok kutuplu sistem, bu iki stratejinin dışında dengeleyici güçlerin varlığı nedeniyle tehdit algılarına rağmen ittifaklar dışında kalmayı tercih eden devletlere sorumluluğu diğerlerine yükleme olanağı sağlamaktadır. Bu strateji farklı kriz alanlarında da tehdit algılayan Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve BAE gibi devletler tarafından uygulanmıştır. Örneğin Suriye krizi söz konusu olduğunda Mısır ve BAE’nin özellikle Müslüman Kardeşler ve diğer “İslamcı” grupların karşı ittifak tarafından

silahlandırılmasından tehdit algılamış olmalarına rağmen dengeleyici ittifak olan Rusya-İran-Suriye ittifakında yer almayarak tehditle mücadelenin sorumluluğunu bu aktörlere yüklemişlerdir. Benzer şekilde Yemen'deki Husi-İran işbirliğinden rahatsız olan ve bunu açıktan dile getiren Türkiye ve Libya'daki Türkiye-Katar ittifakının yerel aktörler üzerinden alan kazanmasından tehdit algılayan Suudi Arabistan, tehditlerle mücadelenin sorumluluğunu diğer aktörlere yüklemişlerdir.

“Arap Baharı” sonrası Ortadoğu'da kurulan ittifaklar her ne kadar devletlerin tehdit algılarına göre şekillense de, bu gerekçeye alternatif olarak bölgenin kendine has etnik, mezhepsel ve dinsel farklılıklardan oluşan toplumsal yapısından hareketle ittifakların kökenine dair bir takım argümanlar öne sürülmektedir. Bu argümanlar mevcut krizleri ideolojik çatışma düzleminde okuyarak krizlerle mücadele bağlamında kurulan ittifakları indirgemeci bir yaklaşımla ideolojik dayanışmanın ürünleri şeklinde nitelendirmektedir. İdeolojik dayanışma-çatışma perspektifi Suriye ve Yemen'de yaşananları Sünni-Şii çatışması ve kurulan ittifakları ise mezhep temelli ideolojik dayanışmanın ürünü olarak görmektedir. Bu yaklaşım Libya krizini ise genel itibarıyla İslamcı-Seküler çatışması olarak adlandırmakta ve Türkiye-Katar ittifakı ile Mısır-BAE ittifakını bu iki zıt ideolojik unsur üzerine bina edilen bir dayanışma şeklinde okumaktadır.

Krizlere ve krizler çerçevesinde kurulan ittifaklara yönelik bu yaklaşımların, gerek ittifak içi ilişkiler irdelendiğinde gerekse kıyaslamalı bir analiz gerçekleştirildiğinde nedenlere dair bir takım yanılsamalar içerdiği görülmektedir. Örneğin bu yaklaşımlar Suriye krizinin taraflarından biri olan Suudi Arabistan'ın 2015 yılı öncesinde askeri açıdan desteklenecek muhalifler konusunda Türkiye ve Katar ile yaşadığı rekabeti, Yemen'de Husi-İran işbirliğinin bölgesel bir tehdide dönüşmesinden evvel Katar ile “Kararlılık Fırtınası” operasyonuna dahil olan devletler arasındaki mücadeleyi ve Libya krizinde almış olduğu pozisyondan hareketle “İslamcı” kanadın “lideri” nitelendirmesine tabi tutulan Türkiye'nin yerelde desteklediği gruplara yönelik sekülerizm “baskısını” açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Üçlü bir kıyaslama yapıldığında ise Suriye ve Yemen krizlerinde Rusya-İran-Suriye ittifakı ile Husi-İran işbirliğinin oluşturduğu tehditlere karşı kurulan ittifakları “Sünni” dayanışması olarak okuyan bu yaklaşımlar, aynı dönemde Libya'da “Sünni” devletler arasında cereyan eden

rekabeti göz ardı etmektedir. Fakat bu üç kriz alanı gerek kendi içerisinde gerekse karşılaştırmalı analize tabi tutulduğunda hem çatışmaların hem de mevcut dayanışmaların ardında yatan kaygının tehdit algısı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ayhan, Veysel. **Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim**, Bursa: MKM Yayınları, Mayıs 2012.
- Chivvis, Christopher S. ve Jeffrey Martini, **Libya After Qaddafi: Lessons and Implications for the Future**, Washington, DC: Rand Corporation, 2014.
- Cleveland, William L. **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004.
- Cole, Peter ve Brian McQuinn. **The Libyan Revolution and Its Aftermath**, New York: Oxford University Press, 2015.
- Ehteshami, Anoushiravan ve Raymond A. Hinnebusch. **Syria and Iran: Middle Powers in A Penetrated Regional System**, New York: Routledge, 1997.
- Friedman, Julian R. Christopher Bladen ve Steven Rosen (ed). **Alliance in International Politics**, Boston: Allyn and Bacon, 1970.
- George Liska, **Nations in Alliance: The Limits of Interdependence**, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962.
- John, Ronald Bruce ST. **LIBYA: Continuity and Change**, Oxon: Routledge, 2015.
- Mearsheimer, John J. **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: Norton Company Inc, 2001.
- Monteiro, Nuno P. **Theory of Unipolar Politics**, New York: Cambridge, 2014.
- Moosa, Matti. **Extremist Shiites: The Ghulat Sects**, Syracuse: Syracuse University Press, 1987.
- Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York: McGraw-Hill, 1993.

- Schweller, Randall L. **Deadly Imbalance: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest**, New York: Columbia University Press, 1998.
- Schweller, Randall L. **Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power**, New Jersey: Princeton University Press, 2006.
- SIPRI Yearbook 2015: **Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Snyder, Glenn H. **Alliance Politics**, Ithaca: Cornell University Press, 1997.
- Walt, Stephen M. **The Origins of Alliances**, New York: Cornell University Press, 1990.
- Waltz, Kenneth. **Uluslararası Politika Teorisi**, çev: Osman S. Binatlı, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015.

Sürekli Yayınlar

- Ayhan, Veysel ve Oytun Orhan. “Suriye Muhalefeti’nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye’den Beklentiler”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt. 3, No. 31-32. (Temmuz 2011).
- Christensen, Thomas J. ve Jack Snyder. Chain Gang and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity, **International Organization**, Cilt. 44, No. 2, (İlkbahar 1990): 137-168.
- Deutsch, Karl W. ve J. David Singer, “Multipolar Power Systems and International Stability”, **World Politics**, Cilt.16, No.3, 1964: 390-406.
- Dinerstein, Herbert S. The Transformation of Alliance System, **The American Political Science Review**, Cilt. 59, No. 3, (Eylül 1965): 589-601.
- Fedder, Edwin H. The Concept of Alliance, **International Studies Quarterly**, Cilt. 12, No. 1, (Mart 1968): 65-86.
- Healy, Brian ve Arthur Stein. The Balance of Power in International History: Theory and Reality, **Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 17, No.1, (Mart 1973):33-61.
- Kardaş, Şaban. “Suriye’ye Rus Müdahalesi: Tıkanmışlığın Restorasyonu”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt. 7 No. 71, (Kasım-Aralık 2015): 8-9.
- Lowenthal, Richard. Factors of Unity and Factors of Conflict, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Cilt. 349, Communist China and Soviet Bloc, (Eylül 1963): 106-116.
- McDonald, H. Brooke ve Richard Rosecrance. Alliance and Structural Balance in the International System: A Reinterpretation, **The Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 29, No.1, (Mart 1985): 57-82.
- Mearsheimer, John J. Back to the Future, **International Security**, Cilt. 15, No. 1, (Yaz 1990): 5-56.
- Öniş, Ziya. Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest, **Insight Turkey**, Cilt. 14, No. 3, 2012: 45-63.

- Rosecrance, Richard. Bipolarity, Multipolarity and the Future, **The Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 10, No. 3, (Eylül 1966): 314-327.
- Russett, Bruce M. “An Empirical Typology of International Military Alliances”, **Midwest Journal of Political Science**, Cilt 15, No: 2, (Mayıs 1971): 262-289.
- Schweller, Randall L. “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revizyonist State Back In”, **International Security**, Cilt. 19 No.1, 1994: 72-107.
- Sinkaya, Bayram. “Şii Ekseni Tartışmaları ve İran”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 13, No. 3, 2007: 37-63.
- Walt, Stephen M. “Why Alliances Endure or Collapse”, **Survival: Global Politics and Strategy**, Cilt.39, Sayı:1, 1997: 156-179.
- Waltz, Kenneth. The Stability of a Bipolar World, **Daedalus, Population, Prediction, Conflict, Existentialism**, Cilt. 93, No. 3, (Yaz 1964): 881—909.
- Yalçın, Hasan B. Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt. 10, No. 1, (2015): 209-229.
- Yalçın, Hasan Basri. Ortadoğu’da Yeni Durum ve Türkiye’nin Dış Politika Stratejisi, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2013**, (2015): 13-41.

Diğer Kaynaklar

“Abdullah bin Zayed: Decisive Storm will achieve its goals, restore security and stability in Yemen, GCC /final add”, **WAM**, 9 Nisan 2015, <http://www.wam.ae/en/news/emirates/1395279063361.html>, (25 Mayıs 2016).

“Abdullah bin Zayed: Operation Decisive Storm will achieve its goals, restore security and stability in Yemen, GCC”, **WAM**, 8 Nisan 2015, <http://www.wam.ae/en/news/emirates/1395279062925.html>, (25 Mayıs 2016).

“Amb Al-Jubeir Interview – Yemen Campaign”, **Saudi-US Relations Information Service**, 27 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/27/amb-al-jubeir-press-conference-yemen-campaign-transcript/>, (25 Mayıs 2016).

“Amb Al-Jubeir Meet the Press Interview – Yemen Campaign”, **Saudi-US Relations Information Service**, 30 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/30/amb-al-jubeir-meet-the-press-interview-yemen-campaign-transcript/>, (25 Mayıs 2016).

“Arming Syria opposition a "duty": Saudi foreign minister”, **Reuters**, 31 Mart 2012, <http://www.reuters.com/article/us-syria-saudi-idUSBRE82U09G20120331>, (20 Nisan 2016).

“Askeri müdahale gerekiyorsa yaparız”, **Aljazeera Turk**, 21 Ekim 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/askeri-mudahale-gerekliyorsa-yapariz>, (20 Nisan 2016).

“Assad's overthrow "red line" for Iran: supreme leader's aide”, **Reuters**, 20 Ocak 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran-idUSBRE90J08320130120>, (20 Nisan 2016).

“Başkan Obama’nın, Afganistan ve Pakistan’daki Durumun Geleceğine Dair Konuşması”, ABD Diplomatik Temsilcilikler-Türkiye, 1 Aralık 2009, http://turkish.turkey.usembassy.gov/konusma_120109.html, (10 Temmuz 2016).

- “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun TBMM Genel Kurulu’nda Suriye’deki Olaylar Hakkında Yaptığı Konuşma”, **Dışişleri Bakanlığı**, 26 Nisan 2012, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-tbmm-genel-kurulu_nda-suriye_deki-olaylar-hakkinda-yaptigi-konusma_-26-nisan-2012.tr.mfa, (20 Nisan 2016).
- “Erdoğan: Bayırbucak Türkmenlerinin olduğu yerde DAİŞ yok; Esed rejimini ayakta tutmak için saldırıyorlar”, **T24**, 24 Kasım 2015, <http://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor,317848>, (20 Nisan 2016).
- “Erdoğan: Rusya ve İran Esad’ı koruyor”, **Sabah**, 7 Ekim 2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/10/07/erdogan-rusya-ve-iran-esadi-koruyor>, (20 Nisan 2016).
- “Erdoğan: Tahammül etmek mümkün değil”, **Aljazeera Turk**, 26 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-tahammul-etmek-mumkun-degil>, (25 Mayıs 2016).
- “Erdoğan: TSK’nın angajman kuralları değişmiştir”, **Euronews**, 26 Haziran 2012, <http://tr.euronews.com/2012/06/26/erdogan-tsknin-angajman-kurallari-degismistir/>, (20 Nisan 2016).
- “Erdoğan’dan Mısır’a laiklik çağrısı”, **Dünya Bülteni**, 13 Eylül 2011, <http://www.dunyabulteni.net/erdogan-misir/174406/erdogandan-misira-laiklik-cagrisi>, (27 Haziran 2016).
- “Exclusive: Turkey says seizes illegal Iran arms shipment”, **Reuters**, 31 Mart 2011, <http://www.reuters.com/article/us-iran-sanctions-un-idUSTRE72U6GJ20110331>, (20 Nisan 2016).
- “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 23 Şubat 2015, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_128.pdf, (27 Haziran 2016).

- “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 9 Mart 2013, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_99.pdf, (27 Haziran 2016).
- “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 9 Mart 2016, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2016/209, (27 Haziran 2016).
- “Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011)”, **Security Council Report**, 19 Şubat 2014, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_106.pdf, (27 Haziran 2016).
- “GNC condemns UAE’s continued detention of Libyan nationals”, **Libya Herald**, 26 Şubat 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/02/26/gnc-condemns-uaes-continued-detention-of-libyan-nationals/>, (27 Haziran 2016).
- “Greek coast guard seizes Libya-bound ship carrying weapons”, **Reuters**, 2 Eylül 2015, <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-greece-arms-idUSKCN0R20V220150902>, (27 Haziran 2016).
- “Hadi'den askeri müdahale çağrısı”, **Aljazeera Turk**, 25 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hadiden-askeri-mudahale-cagrisi>, (25 Mayıs 2016).
- “İran: 'Türkiye 'Yeni Osmanlılık' peşinde”, **Hürriyet**, 12 Ekim 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/iran-turkiye-yeni-osmanlicilik-pesinde-27370399>, (20 Nisan 2016).
- “İran'dan Suriye’ye olası askeri müdahale için uyarı”, **Anadolu Ajansı**, 27 Ağustos 2013, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irandan-suriye-ye-olasi-askeri-mudahale-icin-uyari/222847>, (20 Nisan 2016).
- “Leader's Top Aide: Saudi Sponsors of Terrorism Worried about Iran-Russia Cooperation in Syria”, **Farsnews**, 13 Ekim 2015, <http://en.farsnews.com/newstext.aspx?nn=13940721000818>, (20 Nisan 2016).

- “Leaked dossier shows Egypt's links to Libya”, **Aljazeera**, 18 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/09/leaked-dossier-shows-egypt-links-libya-20149188485564276.html>, (27 Haziran 2016).
- “Libyan PM says Qatar sent arms to opposition”, **Aljazeera**, 15 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/09/libyan-pm-says-qatar-sent-arms-opposition-20149158050556226.html>, (27 Haziran 2016).
- “Madrid: Military intervention not the way forward for Libya”, **Middle East Eye**, 18 Eylül 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/house-representatives-reject-thanis-proposed-cabinet-libya-199083814>, (27 Haziran 2016).
- “Mısır’da Erdoğan’a laiklik eleştirisi”, **Deutsche Welle**, 15 Eylül 2011, <http://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018>, (27 Haziran 2016).
- “Mısır’ın yeni Suriye politikası açıklandı”, **Dünya Bülteni**, 20 Temmuz 2013, <http://www.dunyabulteni.net/haber/268083/misirin-yeni-suriye-politikasi-aciklandi>, (20 Nisan 2016).
- “Muhalefete karadan havaya füze”, **Aljazeera Turk**, 20 Şubat 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/muhalefete-karadan-havaya-fuze>, (20 Nisan 2016).
- “Operation Decesive Storm: Egypt’s Input”, **State Information Service**, 23 Nisan 2015, <http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=4164#.V0Q6gvmLSHs>, (25 Mayıs 2016).
- “Qatar and Turkey “withdraw” from AU Libya meeting after Libyan boycott”, **Libya Herald**, 28 Şubat 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/01/28/qatar-and-turkey-withdraw-from-au-libya-meeting-after-libyan-boycott/>, (27 Haziran 2016).
- “Renegade general urges Turks, Qataris to leave east Libya”, **Reuters**, 22 Haziran 2014, <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-idUSKBN0EX0DV20140622>, (27 Haziran 2016).

- “Riyad’da Suriyeli muhalifleri 'birleştirme' zirvesi”, **Aljazeera**, 8 Aralık 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/riyadda-suriyeli-muhalifleri-birlestirme-zirvesi>, (20 Nisan 2016).
- “Riyad’dan en ciddi Yemen uyarısı”, **Aljazeera Turk**, 23 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/riyaddan-en-ciddi-yemen-uyarisi>, (25 Mayıs 2016).
- “Rus uçaklarından Suriye’de ilk hava operasyonu”, **Aljazeera Turk**, 30 Eylül 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rus-ucaklarindan-suriyede-ilk-hava-operasyonu>, (20 Nisan 2016).
- “Russia dismisses uproar over Syria arms sales”, **Raw Story**, 17 Mayıs 2013, <http://www.rawstory.com/2013/05/russia-dismisses-uproar-over-syria-arms-sales/>, (20 Nisan 2016).
- “Russia hosts boycotted Syria peace talks”, **Aljazeera**, 6 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com/news/2015/04/russia-hosts-boycotted-syria-peace-talks-150406133823436.html>, (20 Nisan 2016).
- “Saudis, Partners Act to Recover Yemen from a “Dark Tunnel”, **Saudi-US Relations Information Service**, 25 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/25/saudis-partners-act-to-recover-yemen-from-a-dark-tunnel/>, (25 Mayıs 2016).
- “Sisi Libya’ya silah gönderdi”, **Aljazeera Turk**, 22 Mayıs 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sisi-libyaya-silah-gonderdi>, (27 Haziran 2016).
- “Sisi'den Müslüman Kardeşler'i 'bitirme' sözü”, **BBC Türkçe**, 6 Mayıs 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140506_misir_sisi, (20 Şubat 2016).
- “Statement by Saudi Ambassador Al-Jubeir on Military Operations in Yemen”, **Saudi-US Relations Information Service**, 26 Mart 2015, <http://susris.com/2015/03/26/statement-by-saudi-ambassador-al-jubeir-on-military-operations-in-yemen-transcript/>, (25 Mayıs 2016).
- “Suriye tezkeresi Meclis'ten geçti”, **NTV**, 4 Ekim 2012, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/suriye-tezkeresi-meclisten-gecti,BN49rvkCmU2rAieIEgIcrg>, (20 Nisan 2016).

- “Suriye’deki ithal Şii savaşçılar”, **Aljazeera Turk**, 22 Temmuz 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar>, (20 Nisan 2016).
- “The Huthis: From Saada to Sanaa”, **Crisis Group Middle East Report**, No.154, 10 Haziran 2014, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-iran-gulf/yemen/154-the-huthis-from-saada-to-sanaa.aspx>, (25 Mayıs 2016).
- “Tripoli regime’s Ghirani welcomed as official Libyan foreign minister by Qatar”, **Libya Herald**, 7 Eylül 2015, <https://www.libyaherald.com/2015/09/07/tripoli-regime-ghirani-welcomed-as-official-libyan-foreign-minister-by-qatar/>, (27 Haziran 2016).
- “Turkey-UAE diplomatic relations in crisis”, **Middle East Monitor**, 21 Kasım 2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20151121-turkey-uae-diplomatic-relations-in-crisis/>, (27 Haziran 2016).
- “Türkiye Suriye savaş uçağını düşürdü”, **BBC Türkçe**, 23 Mart 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140323_suriye_ucak, (20 Nisan 2016).
- “Uçakta meşru olmayan unsurlar var”, **Hürriyet**, 11 Ekim 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/ucakta-mesru-olmayan-unsurlar-var-21670055>, (20 Nisan 2016).
- “Weapons seized from Iran bound for Houthis”, **Al-arabia English**, 5 Nisan 2016, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2016/04/05/US-Navy-seizes-weapons-from-Iran-bound-for-Houthis-.html>, (25 Mayıs 2016).
- Abdullah, Cemal. “Körfez’de yüksek gerilim: Sebepler ve sonuçlar”, **Aljazeera Turk**, 27 Mart 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/korfezde-yukse-gerilim-sebepler-ve-sonuclar>, (25 Mayıs 2016).
- Akın, Arda. “17 polisle Lazkiye’den aldılar”, **Hürriyet**, 13 Mart 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/17-polisle-lazkiye-den-aldilar-22798851>, (20 Nisan 2016).
- Al-Buluwi, Abdulmajeed. “Saudi, UAE coordination signals differences with Qatar”, **Al-Monitor**, 26 Mayıs 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2014/05/saudi-uae-joint-committee-regional-policy-libya-egypt.html>, (27 Haziran 2016).

- Al-Deen, Maysaa Shuja. "Iran's shallow influence in Yemen", **Al-Monitor**, 12 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/yemen-houthis-iran-influence.html>, (25 Mayıs 2016).
- Al-Mosawa, Shuaib ve Kareem Fahim. "Saudi Arabia Shoots Down Missile Fired From Yemen", **The New York Times**, 6 Haziran 2015, http://www.nytimes.com/2015/06/07/world/middleeast/saudi-arabia-shoots-down-missile-fired-from-yemen.html?_r=0, (25 Mayıs 2016).
- Al-Muslimi, Farea. "How Sunni-Shia Sectarianism Is Poisoning Yemen", **Carnegie Endowment for International Peace**, 29 Aralık 2015, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=62375>, (25 Mayıs 2016).
- Al-Qassemi, Sultan Sooud. "How Saudi Arabia and Qatar Became Friends Again", **Foreign Policy**, 21 Temmuz 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/07/21/how-saudi-arabia-and-qatar-became-friends-again/>, (25 Mayıs 2016).
- Bahout, Joseph. "Russia and Iran Step Into Syria's Diplomatic Vacuum", **Carnegie Endowment for International Peace**, 30 Aralık 2014, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=57621>, (20 Nisan 2016).
- Bakr, Amena ve Mariam Karouny, "Qatar, allies tighten coordination of arms flows to Syria", **Reuters**, 14 Mayıs 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-qatar-support-idUSBRE94D0GT20130514>, (20 Nisan 2016).
- Bassam, Laila ve Andrew Osborn. "Iran troops to join Syria war, Russia bombs group trained by CIA", **Reuters**, 2 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-syria-idUSKCN0RV41O20151002>, (20 Nisan 2016).
- Bassam, Laila ve Tom Perry. "How Iranian general plotted out Syrian assault in Moscow", **Reuters**, 6 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-soleimani-insigh-idUSKCN0S02BV20151006>, (20 Nisan 2016).
- Bayoumy, Yara ve Muhammed Ghobari. "Iranian support seen crucial for Yemen's Houthis", **Reuters**, 15 Aralık 2014, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-houthis-iran-insight-idUSKBN0JT17A20141215>, (25 Mayıs 2016).

- Bernard, Anne. "Syrian Rebels Say Saudi Arabia Is Stepping Up Weapons Deliveries", **The New York Times**, 12 Eylül 2013, <http://www.nytimes.com/2013/09/13/world/middleeast/syrian-rebels-say-saudi-arabia-is-stepping-up-weapons-deliveries.html>, (20 Nisan 2016).
- Birnbaum, Bern. "Iran sought to broker Syria deal between Assad, Muslim Brotherhood", **Washington Times**, 3 Ocak 2012, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/jan/3/iran-broker-syria-deal-assad-muslim-brotherhood/?page=all>, (20 Nisan 2016).
- Birnbaum, Michael. "The secret pact between Russia and Syria that gives Moscow carte blanche", **The Washington Post**, 15 Ocak 2016, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/01/15/the-secret-pact-between-russia-and-syria-that-gives-moscow-carte-blanche/>, (20 Nisan 2016).
- Black, Ian. "Syria defiant as Arab League votes for financial sanctions", **The Guardian**, 27 Kasım 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/nov/27/arab-league-approves-sanctions-syria>, (20 Nisan 2016).
- Black, Ian. "Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court", **The Guardian**, 22 Mayıs 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court>, (20 Nisan 2016).
- Black, Ian. "Saudi Arabia sees Yemen intervention as defence of backyard", **The Guardian**, 27 Ocak 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/jan/27/saudi-arabia-sees-yemen-intervention-as-defence-of-backyard>, (25 Mayıs 2016).
- Black, Ian. "Sunni v Shia: why the conflict is more political than religious", **The Guardian**, 5 Nisan 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/05/sunni-shia-why-conflict-more-political-than-religious-sectarian-middle-east>, (20 Nisan 2016).

- Blomfield, Adrian. "Russian arms ship to make second attempt to deliver helicopters to Syria", **The Telegraph**, 24 Haziran 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9352852/Russian-arms-ship-to-make-second-attempt-to-deliver-helicopters-to-Syria.html>, (20 Nisan 2016).
- Boduszynski, Mieczyslaw P. "Qatar and Libya: Diminishing Returns", **Gulf State Analytics**, 7 Ağustos 2014, <http://gulfstateanalytics.com/archives/work/136>, (27 Haziran 2016).
- Bogdanov, Yury. "Turkey and Saudi Arabia strengthen alliance against Russia", **Russia Beyond The Headlines**, 30 Aralık 2015, http://rbth.com/international/2015/12/30/turkey-and-saudi-arabia-strengthen-alliance-against-russia_556249, (20 Nisan 2016).
- Cafiero, Giorgio ve Daniel Wagner, "How the Gulf Arab Rivalry Tore Libya Apart", **The National Interest**, 11 Aralık 2015, <http://nationalinterest.org/feature/how-the-gulf-arab-rivalry-tore-libya-apart-14580>, (27 Haziran 2016).
- Cafiero, Giorgio ve Daniel Wagner, "Turkey and Qatar's Burgeoning Strategic Alliance", **Middle East Institute**, 8 Haziran 2016, <http://www.mei.edu/content/article/turkey-and-qatar-s-burgeoning-strategic-alliance>, (27 Haziran 2016).
- Cafiero, Giorgio. "Saudi Arabia and Qatar: Dueling Monarchies", **Foreign Policy in Focus**, 26 Eylül 2012, http://fpif.org/saudi_arabia_and_qatar_dueling_monarchies/, (25 Mayıs 2016).
- Cheterian, Vicken. "The Syrian War Is More Than Sectarian", **Al-Monitor**, 27 Mayıs 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/05/syrian-conflict-failed-sectarian-analysis.html>, (20 Nisan 2016).
- Chivers, C. J. Eric Schmitt ve Mark Mazzetti. "In Turnabout, Syria Rebels Get Libyan Weapons", **The New York Times**, 21 Haziran 2013, <http://www.nytimes.com/2013/06/22/world/africa/in-a-turnabout-syria-rebels-get-libyan-weapons.html?pagewanted=all>, (20 Nisan 2016).

- Chivers, C. J. ve Eric Schmitt. “Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A”, **The New York Times**, 24 Mart 2013, http://www.nytimes.com/2013/03/25/world/middleeast/arms-airlift-to-syrian-rebels-expands-with-cia-aid.html?_r=0, (20 Nisan 2016).
- Chulov, Martin. “Qatar crosses the Syrian Rubicon: £63m to buy weapons for the rebels”, **The Guardian**, 1 Mart 2012, <http://www.theguardian.com/world/2012/mar/01/syria-conflict-rebels-qatar-weapons>, (20 Nisan 2016).
- Coghlan, Tom ve Michael Evans. “Russia sends men and arms to prop up dying Assad regime in Syria”, **The Weekend Australian**, 3 Eylül 2015, [http://www.theaustralian.com.au/news/world/the-times/russia-sends-men-and-arms-to-prop-up-dying-assad-regime-in-syria/news-story/a3440914d5368896ac75603993c04099?=",](http://www.theaustralian.com.au/news/world/the-times/russia-sends-men-and-arms-to-prop-up-dying-assad-regime-in-syria/news-story/a3440914d5368896ac75603993c04099?=) (20 Nisan 2016).
- Cunningham Erin, Heba Habib ve Ali al-Mujahed. “Arab leaders announce joint force to intervene in region’s wars”, **The Washington Post**, 29 Mart 2015, https://www.washingtonpost.com/world/arab-summit-vows-support-for-yemens-leader/2015/03/29/0cc186a6-d5bc-11e4-8b1e-274d670aa9c9_story.html, (25 Mayıs 2016).
- Daleh, Mustafa. “Dawn of Libya forces impose control on Tripoli”, **Al-Monitor**, 25 Ağustos 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2014/08/libya-tripoli-control-hifter-tribal-forces.html>, (27 Haziran 2016).
- David, Roman ve Houda Mzioudet. “Personnel Change or Personal Change?: Rethinking Libya’s Political Isolation Law”, **Brookings Doha Center**, No: 4, Mart 2014, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2014/03/17-libya-lustration-david-mzioudet/lustration-in-libya-english.pdf>, (27 Haziran 2016).

- DeYoung, Karen ve Liz Sly. "Syrian rebels get influx of arms with gulf neighbors' money, U.S. coordination", **The Washington Post**, 15 Mayıs 2012, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/syrian-rebels-get-influx-of-arms-with-gulf-neighbors-money-us-coordination/2012/05/15/gIQAds2TSU_story.html, (20 Nisan 2016).
- Doherty, Regan ve Amena Bakr. "Exclusive: Secret Turkish nerve center leads aid to Syria rebels", **Reuters**, 27 Temmuz 2012, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-centre-idUSBRE86Q0JM20120727>, (20 Nisan 2016).
- Donaghy, Rori. "Libya Dawn takes upper hand in civil war, as regional powers intervene", **Middle East Eye**, 26 Ağustos 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/libya-dawn-takes-upper-hand-civil-war-regional-proxy-war-becomes-hot-1676017519>, (27 Haziran 2016).
- El-Alim, Emel. "Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı", **Aljazeera Turk**, 17 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>, (25 Mayıs 2016).
- El-Ghobashy, Tamer ve Matt Bradley. "Egypt Strikes Islamic State Targets in Libya", **The Wall Street Journal**, 16 Şubat 2015, <http://www.wsj.com/articles/egypt-strikes-islamic-state-targets-in-libya-1424071790>, (27 Haziran 2016).
- El-Hasan, Ömer. "Körfez Ülkeleri ve Suriye Krizi", **Aljazeera Turk**, 15 Ağustos 2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/korfez-ulkeleri-ve-suriye-krizi>, (20 Nisan 2016).
- Elmshawy, Mohamed. "Egypt and the Obama Administration", Middle East Institute, 26 Kasım 2014, <http://www.mei.edu/content/article/egypt-and-obama-administration>, (10 Temmuz 2016).
- Entous, Adam ve Matthew Rosenberg. "U.S says Iran helps crackdown in Syria", **The Wall Street Journal**, 14 Nisan 2011, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704547804576261222747330438>, (20 Nisan 2016).

- Erdbrink, Thomas, Sewell Chan ve David E. Sanger. "After a U.S. Shift, Iran Has a Seat at Talks on War in Syria", **The New York Times**, 28 Ekim 2015, <http://www.nytimes.com/2015/10/29/world/middleeast/syria-talks-vienna-iran.html>, (20 Nisan 2016).
- Ez-Zeatira, Yaser. "İran'ın elindeki dördüncü Arap başkenti", **Aljazeera Turk**, 27 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti>, (25 Mayıs 2016).
- Farrell, Sean. "Saudi Arabia can last eight years on low oil prices, says former adviser" **The Guardian**, 19 Ocak 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/19/saudi-arabia-last-eight-years-low-oil-price-adviser>, (20 Şubat 2016).
- Fassihi, Farnaz ve Jay Solomon. "Top Iranian Official Acknowledges Syria Role", **The Wall Street Journal**, 16 Eylül 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10000872396390443720204578000482831419570>, (20 Nisan 2016).
- Fassihi, Farnaz. "Iran Pays Afghans to Fight for Assad", **The Wall Street Journal**, 22 Mayıs 2014, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304908304579564161508613846>, (20 Nisan 2016).
- Fisher, Max. "The four reasons Russia won't give up Syria, no matter what Obama does", **The Washington Post**, 5 Eylül 2013, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/09/05/the-four-reasons-russia-wont-give-up-syria-no-matter-what-obama-does/>, (20 Nisan 2016).
- Fitzgerald, Mary. "Libya's New Power Brokers?", **Foreign Policy**, 27 Ağustos 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/08/27/libyas-new-power-brokers/>, (27 Haziran 2016).
- Fitzgerald, Mary. "Libyan renegade general Khalifa Haftar claims he is winning his war", **The Guardian**, 24 Haziran 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/24/libyan-renegade-general-khalifa-haftar-war>, (27 Haziran 2016).

- Fouad, Ahmed. “Mısır Suriye’de çözümün anahtarı olabilir mi?”, **Al-Monitor**, 25 Ekim 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/10/egypt-role-syria-crisis-assad-russia-saudi-arabia.html>, (20 Nisan 2016).
- Freer, Courtney. “The Muslim Brotherhood in the Emirates: Anatomy of a crackdown”, **Middle East Eye**, 17 Aralık 2015, <http://www.middleeasteye.net/essays/muslim-brotherhood-emirates-anatomy-crackdown-1009823835>, (27 Haziran 2016).
- Friedland, Elliot. “Bloody Proxy War in Libya: Qatar & Turkey vs. UAE & Egypt”, **The Clarion Project**, 18 Kasım 2014, <http://www.clarionproject.org/analysis/libyan-conflict-proxy-war-qatar-and-turkey-vs-uae-egypt>, (27 Haziran 2016).
- Gaston, Erica. “Process Lessons Learned in Yemen’s National Dialogue”, **United States Institute of Peace**, Special Report, https://www.usip.org/sites/default/files/SR342_Process-Lessons-Learned-in-Yemens-National-Dialogue.pdf, (25 Mayıs 2016).
- Gertz, Bill. “Inside The Ring: New Russian beachhead in Syria”, **The Washington Times**, 3 Şubat 2016, <http://www.washingtontimes.com/news/2016/feb/3/inside-the-ring-new-russian-beachhead-in-syria/?page=all>, (20 Nisan 2016).
- Ghallab, Ahmad. “Saudi Arabia reiterates full support for Libya”, **Al-Monitor**, 17 Kasım 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/11/libya-chaos-saudi-arabia-support-ansar-al-sharia-terrorist.html>, (27 Haziran 2016).
- Ghobari, Mohammed. “Gulf countries, opposition say Houthi takeover in Yemen a coup”, **Reuters**, 7 Şubat 2015, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN0LB07220150207>, (25 Mayıs 2016).
- Gordon, Michael R. ve Eric Schmitt. “Russia Sends More Advanced Missiles to Aid Assad in Syria”, **The New York Times**, 16 Mayıs 2013, http://www.nytimes.com/2013/05/17/world/middleeast/russia-provides-syria-with-advanced-missiles.html?partner=rss&emc=rss&_r=1, (20 Nisan 2016).

- Griffiths, Ian J. “John Kerry warns Iran over support for Houthis in Yemen”, **The Guardian**, 9 Nisan 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/08/us-arms-deliveries-saudi-coalition-yemen-aden>, (25 Mayıs 2016).
- Gutterman, Steve. “Russia says Syria needs dialogue, not sanctions”, **Reuters**, 25 Kasım 2011, <http://www.reuters.com/article/us-syria-russia-idUSTRE7A00JL20111125>, (20 Nisan 2016).
- Hassan, Hassan. “Syria Is Now Saudi Arabia’s Problem”, **Foreign Policy**, 6 Haziran 2013, <http://foreignpolicy.com/2013/06/06/syria-is-now-saudi-arabias-problem/>, (20 Nisan 2016).
- Heistein, Ari ve James West. “Syria's Other Foreign Fighters: Iran's Afghan and Pakistani Mercenaries”, **The National Interest**, 20 Kasım 2015, <http://nationalinterest.org/feature/syrias-other-foreign-fighters-irans-afghan-pakistani-14400?page=2>, (20 Nisan 2016).
- Hussein, Walaa. “Egypt seeks help in disarming Libyan militias”, **Al-Monitor**, 5 Eylül 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/egypt-intervention-libya.html#ixzz45sp7Zj3I>, (27 Haziran 2016).
- Hussein, Walaa. “Husilerin ilerleyişi Kızıldeniz ülkelerini tehdit ediyor”, **Al-Monitor**, 1 Aralık 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/11/egypt-houthis-yemen-red-sea-initiative-bab-al-mandeb.html#ixzz48tYFNehY>, (25 Mayıs 2016).
- Johnson, Henry. “Officers Mapping the Deaths of Iranian Across Syria”, **Foreign Policy**, 30 Ekim 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/10/30/mapping-the-deaths-of-iranian-officers-across-syria/>, (20 Nisan 2016).
- Karouny, Mariam. “Saudi edges Qatar to control Syrian rebel support”, **Reuters**, 31 Mayıs 2013, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-saudi-insight-idUSBRE94U0ZV20130531>, (20 Nisan 2016).
- Khalaf, Roula ve Abigail Fielding-Smith. “How Qatar seized control of the Syrian revolution”, **Financial Times**, 17 Mayıs 2013, <http://www.ft.com/cms/s/2/f2d9bbc8-bdbc-11e2-890a-00144feab7de.html>, (20 Nisan 2016).

- Khalaji, Mehdi. “Yemen's Zaidis: A Window for Iranian Influence”, **The Washington Institute**, 2 Şubat 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/yemens-zaidis-a-window-for-iranian-influence>, (25 Mayıs 2016).
- Khalil, Aya. “Arab countries and Turkey support GNA move to Tripoli”, **Libya Prospect**, 3 Nisan 2016, <http://libyapropect.com/index.php/2016/04/03/arab-countries-and-turkey-support-gna-move-to-tripoli/>, (27 Haziran 2016).
- Kırkpatrick, David D. “Egypt Says It May Send Troops to Yemen to Fight Houthis”, **The New York Times**, 26 Mart 2015, http://www.nytimes.com/2015/03/27/world/middleeast/saudi-arabia-houthis-yemen.html?_r=0, (25 Mayıs 2016).
- Kırkpatrick, David D. “Leaked Emirati Emails Could Threaten Peace Talks in Libya”, **The New York Times**, 12 Kasım 2015, <http://www.nytimes.com/2015/11/13/world/middleeast/leaked-emirati-emails-could-threaten-peace-talks-in-libya.html>, (27 Haziran 2016).
- Kırkpatrick, David D. ve Eric Schmitt. “Arab Nations Strike in Libya, Surprising U.S”, **The New York Times**, 25 Ağustos 2014, http://www.nytimes.com/2014/08/26/world/africa/egypt-and-united-arab-emirates-said-to-have-secretly-carried-out-libya-airstrikes.html?_r=0, (27 Haziran 2016).
- Kızılkaya, Emre. “Aramızı Kardeşler bozdu”, **Hürriyet**, 28 Şubat 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/aramizi-kardesler-bozdu-20014040>, (20 Nisan 2016).
- Kirkpatrick, David D. “Election Results in Libya Break an Islamist Wave”, **The New York Times**, 8 Temmuz 2012, <http://www.nytimes.com/2012/07/09/world/africa/libya-election-latest-results.html>, (27 Haziran 2016).
- Knights, Michael. “Iran's Foreign Legion: The Role of Iraqi Shiite Militias in Syria”, **The Washington Institute for Near East Policy**, 27 Haziran 2013, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-foreign-legion-the-role-of-iraqi-shiite-militias-in-syria>, (20 Nisan 2016).

- Kurt, Veysel. “Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, No. 144, Aralık 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151215112938_devrimden-askeri-mudahaleye-yemen-pdf.pdf, (25 Mayıs 2016).
- Lacher, Wolfram. “Fault Lines of the Revolution Political Actors, Camps and Conflicts in the New Libya”, **Stiftung Wissenschaft und Politik**, No. 4, Mayıs 2013, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2013_RP04_lac.pdf, (27 Haziran 2016).
- Lauria, Joe. “Russia Says Syrian Rebels Used Sarin Gas”, **The Wall Street Journal**, 9 Temmuz 2013, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324507404578596153561287028>, (20 Nisan 2016).
- Layne, Christopher. “The (Almost) Triumph of Offshore Balancing”, **The National Interest**, 27 Ocak 2012, <http://nationalinterest.org/commentary/almost-triumph-offshore-balancing-6405>, (10 Temmuz 2016).
- Lefèvre, Raphaël ve Ali el-Yassir. “The Sham Legion: Syria’s Moderate Islamists”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 15 Nisan 2014, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=55344>, (20 Nisan 2016).
- Lefèvre, Raphaël. “Saudi Arabia and the Syrian Brotherhood”, **Middle East Institute**, 27 Eylül 2013, <http://www.mei.edu/content/saudi-arabia-and-syrian-brotherhood>, (20 Nisan 2016).
- Leverett, Flynt ve Hillary Mann Leverett. “Saudi Arabia’s Yemen Offensive, Iran’s “Proxy” Strategy, and the Middle East’s New “Cold War”, **The World Financial Review**, 4 Haziran 2015, <http://www.worldfinancialreview.com/?p=3960>, (25 Mayıs 2016).
- Lister, Tim. “Russia's Syria expedition: Why now and what's next?”, **CNN International**, 1 Ekim 2015, <http://edition.cnn.com/2015/09/27/world/russia-syria-involvement/>, (20 Nisan 2016).

- MacFarquhar, Neil. "Arab League Votes to Suspend Syria Over Crackdown", **The New York Times**, 12 Kasım 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/13/world/middleeast/arab-league-votes-to-suspend-syria-over-its-crackdown-on-protesters.html>, (20 Nisan 2016).
- Maclean, William. "Weapons bound for Yemen seized on Iranian boat: coalition", **Reuters**, 30 Eylül 2015, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKCN0RU0R220150930>, (25 Mayıs 2016).
- Malas, Nour. "Syria Opposition Moves to Unite", **The Wall Street Journal**, 11 Kasım 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324894104578112853313376048>, (20 Nisan 2016).
- Mearsheimer, John J. "A Return to Offshore Balancing", **Newsweek**, 31 Aralık 2008, <http://europe.newsweek.com/return-offshore-balancing-82925?rm=eu>, (10 Temmuz 2016),
- Mearsheimer, John J. ve Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing", **Foreign Affairs**, 13 Haziran 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>, (10 Temmuz 2016).
- Murray, Rebecca. "Libya: A tale of two governments", **Aljazeera**, 4 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com/news/2015/04/libya-tale-governments-150404075631141.html>, (27 Haziran 2016).
- Nasr, Vali. "The War for Islam", **Foreign Policy**, 22 Ocak 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/01/22/the-war-for-islam-sunni-shiite-iraq-syria/>, (20 Nisan 2016).
- Peck, Max. "Doubling Down on Damascus: Iran's Military Surge to Save the Assad Regime", **Foundation for Defense of Democracies**, 5 Ocak 2016, http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling_Down_on_Damascus.pdf, (20 Nisan 2016).

- Reeve, Richard. "Libya's Proxy Battlefield", **Oxford Research Group**, 13 Ocak 2015, <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/ORGJan15LibyaProxyBattlefield.pdf>, (27 Haziran 2016).
- Roberts, Dan ve Kareem Shaheen. "Saudi Arabia launches Yemen air strikes as alliance builds against Houthi rebels", **The Guardian**, 26 Mart 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/saudi-arabia-begins-airstrikes-against-houthi-in-yemen>, (25 Mayıs 2016).
- Rosenberg, Steve. "Why Russia sells Syria arms", **BBC**, 29 Haziran 2012, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18642032>, (20 Nisan 2016).
- Saadi, Dania. "Financial surpluses will protect UAE from oil plunge", **The National**, 16 Aralık 2014, <http://www.thenational.ae/business/economy/financial-surpluses-will-protect-uae-from-oil-plunge> (20 Şubat 2016).
- Salisbury, Peter. "Is Yemen Becoming the Next Syria?", **Foreign Policy**, 6 Mart 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/03/06/is-yemen-becoming-the-next-syria/>, (25 Mayıs 2016).
- Salisbury, Peter. "Yemen and Saudi-Iranian Cold War", **Chatham House**, Şubat 2015, s. 10, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150218YemenIranSaudi.pdf, (25 Mayıs 2016).
- Samaan, Maher ve Anne Barnard. "Assad, in Rare Admission, Says Syria's Army Lacks Manpower", **The New York Times**, 26 Temmuz 2015, <http://www.nytimes.com/2015/07/27/world/middleeast/assad-in-rare-admission-says-syrias-army-lacks-manpower.html>, (20 Nisan 2016).
- Saunders, Paul J. "Was Syria intervention worth it for Russia?", **Al-Monitor**, 7 Ocak 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/01/russia-syria-intervention-costs-benefits-turkey-ukraine.html>, (20 Nisan 2016).
- Schanzer, Jonathan. "Turkey's Secret Proxy War in Libya?", **The National Interest**, 17 Mart 2015, <http://nationalinterest.org/feature/turkeys-secret-proxy-war-libya-12430>, (27 Haziran 2016).

- Schram, Bauke. "Iran: Economy to surge by 6% after sanctions are lifted, as IIF estimates bigger growth than China" **International Business Time**, 16 Kasım 2015, <http://www.ibtimes.co.uk/iran-economy-surge-by-6-after-sanctions-are-lifted-iif-estimates-bigger-growth-china-1529009>, (20 Şubat 2016).
- Shafy, Samiha ve Bernhard Zand. "Saudi Foreign Minister: "I Don't Think World War III Is Going To Happen in Syria", **Spiegel Online**, 19 Şubat 2016, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-saudi-foreign-minister-adel-al-jubeir-on-syrian-war-a-1078337.html>, (20 Nisan 2016).
- Shaheen, Kareem ve Saeed Kamali Dehghan. "Gulf states consider Yemen ground offensive to halt Houthi rebel advance", **The Guardian**, 26 Mart 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/gulf-states-yemen-ground-offensive-to-halt-houthi-rebel-advance>, (25 Mayıs 2016).
- Shmulovich, Michal. "Russia condemns NATO's decision to place Patriot missiles along Syrian-Turkish border", **The Times of Israel**, 24 Kasım 2012, <http://www.timesofisrael.com/nato-to-place-patriot-missiles-along-syrian-turkish-border/>, (20 Nisan 2016).
- Sinkaya, Bayram. "Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Nisan 2012, No. 53, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=117082&q=arap-bahari-surecinde-iran-in-suriye-politikasi>, (20 Nisan 2016).
- Sobelman, Daniel. "Hezbollah's Friends in Yemen Are Trying to Lure the Saudis Into a Ground War", **Foreign Policy**, 11 Haziran 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/yemens-rebels-are-stealing-a-page-from-hezbollahs-playbook-iran-saudi-arabia/>, (25 Mayıs 2016).
- Solomon, Erika. "Lebanon's Hizbollah and Yemen's Houthis open up on links", **Financial Times**, 8 Mayıs 2015, <https://next.ft.com/content/e1e6f750-f49b-11e4-9a58-00144feab7de>, (25 Mayıs 2016).

- Solomon, Jay ve Sam Dagher. “Russia, Iran Seen Coordinating on Defense of Assad Regime in Syria”, **The Wall Street Journal**, 21 Eylül 2015, <http://www.wsj.com/articles/russia-iran-seen-coordinating-on-defense-of-assad-regime-in-syria-1442856556>, (20 Nisan 2016).
- Stein, Aaron. “Turkey’s Proxy War in Libya”, **War On The Rocks**, 15 Şubat 2015, <http://warontherocks.com/2015/01/turkeys-proxy-war-in-libya/>, (27 Haziran 2016).
- Steinberg, Gudion. “Leading the Counter-Revolution: Saudi Arabia and the Arab Spring”, **Stiftung Wissenschaft und Politik**, 7 Haziran 2014, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2014_RP07_sbg.pdf, (20 Nisan 2016).
- Strange, Hannah. “Proxy War Feared in Libya as UN Envoy Warns Against Foreign Intervention”, **Vice News**, 26 Ağustos 2014, <https://news.vice.com/article/proxy-war-feared-in-libya-as-un-envoy-warns-against-foreign-intervention>, (27 Haziran 2016).
- Taleblu, Behnam Ben. “Analysis: Iranian Reactions to Operation Decisive Storm”, **The Long War Journal**, 30 Mart 2015, <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/03/analysis-iranian-reactions-to-operation-decisive-storm.php>, (25 Mayıs 2016).
- Tolba, Ahmed. “Egypt, Qatar trade barbs in dispute over Libya strikes”, **Reuters**, 19 Şubat 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-egypt-qatar-idUSKBN0LN07520150219>, (27 Haziran 2016).
- Üstün, Kadir. “5 SORU: Gezi Parkı Protestolarının ABD Yansımaları”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 8 Temmuz 2013, <http://setav.org/tr/5-soru-gezi-parki-protestolarinin-abd-yansimalari/yorum/6891>, (10 Temmuz 2016).
- Wahab, Siraj. “Hezbollah ‘operating in Yemen’ with Houthis”, **Arabnews**, 28 Mart 2015, <http://www.arabnews.com/featured/news/72439>, (25 Mayıs 2016).

- Wehrey Frederic ve Wolfram Lacher. “Libya’s Legitimacy Crisis, Foreign Affairs”, **Foreign Affairs**, 6 Ekim 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2014-10-06/libyas-legitimacy-crisis>, (27 Haziran 2016).
- Wehrey, Frederic, David Bishop ve Ala Alrababa’h. “Backdrop to an Intervention: Sources of Egyptian-Libyan Border Tension”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 27 Ağustos 2014, <http://carnegieendowment.org/2014/08/27/backdrop-to-intervention-sources-of-egyptian-libyan-border-tension/hmdk>, (27 Haziran 2016).
- Wehrey, Frederic. “Is Libya a proxy war?”, **The Washington Post**, 24 Ekim 2014, <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/10/24/is-libya-a-proxy-war/>, (27 Haziran 2016).
- Wehrey, Frederic. “Libya's general in his labyrinth”, **Los Angeles Times**, 29 Mayıs 2014, <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-wehrey-libya-haftar-20140530-story.html>, (27 Haziran 2016).
- Wehrey, Frederic. “What’s behind Libya’s spiraling violence?”, **The Washington Post**, 28 Temmuz 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/07/28/whats-behind-libyas-spiraling-violence/>, (27 Haziran 2016).
- Weiss, Caleb. “Fighting between jihadists, Haftar’s forces escalates in Benghazi”, **The Long War Journal**, 27 Ekim 2014, http://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/fighting_escalates_i_1.php, (27 Haziran 2016).
- Weiss, Michael. “Exposing Russia’s Secret Army in Syria”, **The Daily Beast**, 5 Eylül 2015, <http://www.thedailybeast.com/articles/2015/09/05/exposing-russia-s-secret-army-in-syria.html>, (20 Nisan 2016).
- Yalçın, Hasan Basri. “ABD, Suriye’de PKK Devleti Kuruyor”, **Star**, 27 Haziran 2016, <http://haber.star.com.tr/yazar/suriyede-amerikaya-baglilik-tan-cikmalimiz-diyen-dr-hasan-basri-yalcin-uyariyor/yazi-1121292>, (10 Temmuz 2016).

ÖZGEÇMİŞ

Furkan Polat lisans derecesini 2013 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladıktan sonra aynı yıl Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlayan Polat, halen Ortadoğu Enstitüsü'nde çalışmalarını sürdürmektedir.